

SYYTESIDONNAISUUDEN TULKINTALINJA JA MAHDOLLISUU- DET SEN LIEVENTÄMISEEN

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Prosessioikeus
Tonja Kuusela
Kevät 2024

TIIVISTELMÄ

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden tiedekunta

KUUSELA, TONJA: Syytesidonnaisuuden tulkintalinja ja mahdollisuudet sen lieventämiseen

Pro gradu -tutkielma, XI + 88 s.

Prosessioikeus

Toukokuu 2024

Syytesidonnaisuus tarkoittaa sitä, että tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta syyttäjä on vaatinut rangaistusta. Tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu. Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia syytesidonnaisuuden tulkintalinjaa. Erityisesti on tarkoitus tutkia sitä, onko syytesidonnaisuuden tiukka noudattaminen mennyt liian pitkälle ja voidaanko tulkintalinjaa lieventää. Tutkielman tavoitteena on selvittää, millä tavalla syytesidonnaisuutta tulee tulkita, jotta voidaan taata sekä rikosvastuun toteutuminen, että vastaajan puolustautumismahdollisuudet. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on tutkia, missä määrin tuomari voi materiaalisella prosessinjohtolla vaikuttaa syyttäjän esittämään teonkuvaukseen.

Tutkimus on toteutettu lainopillisin keinoin. Tutkimuksessa on käytetty aineistona pääasiassa kotimaista lainsäädäntöä, lainvalmisteluaineistoa, oikeuskäytäntöä sekä -kirjallisuutta. Tutkimuksessa suoritetaan oikeusvertailu Ruotsissa ja Norjassa noudatettuun syytesidonnaisuuden tulkintamalliin. Oikeusvertailun osalta on hyödynnetty sekä ruotsalaista, että norjalaista oikeuskirjallisuutta ja -käytäntöä.

Tutkimuksessa havaittiin, että syytesidonnaisuuden tulkintalinjasta on kehittynyt äärimmäisen tiukka. Syytesidonnaisuus on keskeisimpiä suomalaisen rikosprosessiin kuuluvia periaatteita ja sillä on iso merkitys vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamisessa. Sen äärettömän tiukalle noudattamiselle ei kuitenkaan ole rationaalisia perusteita, sillä tutkimuksessa havaittiin, että vastaajan oikeusturva voidaan turvata hieman lievemmilläkin otteella.

Tutkimuksessa havaittiin, ettei ole olemassa yksiselitteistä vastausta siihen, milloin tulkintalinjaa on mahdollista lieventää. Mahdollisuudet siihen ovat esimerkiksi silloin, kun kyse on vastaajan itse esiin tuomista seikoista sekä joissakin muissa yksinkertaisissa tilanteissa. On syytä korostaa, että jokaisessa esitetyssä tilanteessa lievempi tulkintalinja edellyttää kontradiktorisen periaatteen toteutumista täysimääräisesti. Toisaalta tuomioistuimen materiaalisella prosessinjohtolla on mahdollista ehkäistä tiukasta syytesidonnaisuuden tulkinnasta aiheutuvia ongelmia. Näitä funktioita, siis lievempää tulkintalinjaa ja materiaalista prosessinjohtoa, voidaan toteuttaa myös yhdessä. Näin ollen ei ole tarpeen, eikä toisaalta edes mahdollista, määritellä yksiselitteisiä linjoja siihen, kuinka syytesidonnaisuutta tulee tulkita.

Avainsanat: syytesidonnaisuus, teonkuvaus, oikeudenmukainen oikeudenkäynti, rikosprosessi, materiaallinen prosessinjohto

Sisällys

| | |
|---|----|
| Lähteet..... | V |
| Lyhenteet..... | XI |
| 1 Johdanto | 1 |
| 1.1 Tutkielman tausta, tarkoitus ja tutkimuskysymys..... | 1 |
| 1.2 Tutkimusmetodi ja lähteet..... | 3 |
| 1.3 Tutkimuksen rakenne..... | 4 |
| 2 Syytesidonnaisuudesta yleisesti | 6 |
| 2.1 Mikä on syytesidonnaisuus? | 6 |
| 2.1.1 Mitä syytesidonnaisuus koskee? | 7 |
| 2.1.2 Mitä syytesidonnaisuus ei koske?..... | 11 |
| 3 Rikosprosessin prosessinjohto..... | 13 |
| 3.1 Rikosprosessin prosessinjohtoa koskevista yleisistä periaatteista | 13 |
| 3.1.1 Akkusatorinen menetelmä | 14 |
| 3.1.2 Kontradiktorinen periaate | 15 |
| 3.1.3 Virallisperiaate | 16 |
| 3.1.4 Puolustuksen suosimisen periaate | 17 |
| 3.2 Materiaalisen prosessinjohton funktiot | 18 |
| 3.2.1 Selventävä prosessinjohto | 20 |
| 3.2.2 Korjaava prosessinjohto | 21 |
| 3.2.3 Informatiivinen prosessinjohto..... | 22 |
| 3.2.4 Rikastava prosessinjohto | 23 |
| 4 Syytesidonnaisuuden tulkinta | 24 |
| 4.1 Huomioita kotimaisesta oikeuskäytännöstä..... | 24 |
| 4.1.1 Teonkuvauksen sitovuus..... | 25 |
| 4.1.2 Subjektiivisten ja osallisuutta koskevien seikkojen sitovuus..... | 29 |
| 4.1.3 Tuomioistuimen prosessinjohtoon liittyviä huomioita..... | 32 |
| 4.2 Oikeusvertailu Ruotsin ja Norjan oikeusjärjestelmään | 36 |
| 4.2.1 Ruotsissa noudatettu syytesidonnaisuuden tulkintalinja..... | 36 |
| 4.2.2 Norjassa noudatettu syytesidonnaisuuden tulkintalinja | 38 |
| 5 Onko syytesidonnaisuuden tulkinta mennyt liian pitkälle? | 41 |

| | | |
|-----|--|----|
| 5.1 | Teonkuvauksen tulkinnan osalta..... | 42 |
| 5.2 | Subjektivisten seikkojen osalta | 51 |
| 5.3 | Osallisuuden sekä privilegioitujen ja kvalifioitujen tekemuotojen osalta | 56 |
| 6 | Muita keinoja aineellisesti väärin ratkaisujen välttämiseksi | 62 |
| 6.1 | Tuomarin sallittu materiaallinen prosessinjohto | 62 |
| 6.2 | Syytteen tarkistaminen | 74 |
| 7 | Johtopäätökset | 83 |

Lähteet

Kirjalliset lähteet

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY. Juva, 1989.

Andenæs, Johannes: Norsk straffeprosess. Bind 1. Universitetsforlaget. Oslo 1995.

Andenæs, Johannes – Myhrer, Tor-Geir: Norsk straffeprosess. Universitetsforlaget, Oslo 2009.

Bjerke, Hans Kristian – Keiserud, Erik: Straffeprosessloven I. Tano Aschehoug. Oslo 1996.

Eerola, Risto: Syytesidonnaisuudesta. Oikeus 1997. s. 333–353.

Ekelöf, Per Olof – Bylund, Torleif – Boman, Robert: Rättegång III. Norstedt. Stockholm 1994.

Ekelöf, Per Olof – Boman, Robert: Rättegång II. 8. uppl. Norstedt. Stockholm 1996.

Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Pauli, Mikael: Rättegång. 2 häftet. Nordstedts Juridik Ab. Stockholm 2015.

Ervo, Laura: Ylimmät prosessiperiaatteet: oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1996.

Ervo, Laura: Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. AlmaTalent 2005.

Ervo, Laura: Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus: käsikirja lainkäyttäjille. AlmaTalent 2008.

Frände, Dan: Finsk straffprocessrätt I. Helsingfors 1999.

Frände, Dan: Syyte rikosprosessissa. Teoksessa Frände, Dan - Helenius, Dan - Hietanen-Kunwald, Petra - Hupli, Tuomas - Koulu, Risto - Lappalainen, Juha - Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna - Rautio, Jaakko - Saranpää, Timo -Turunen, Santtu - Virolainen, Jyrki - Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus. AlmaTalent 2017.

Havansi, Erkki: Oikeusturva – voiko sitä olla liikaakin? Lakimies 1/2001. s. 97–99.

Helenius, Dan: Syyte rikosprosessissa. Teoksessa Vuorenpää, Mikko - Helenius, Dan - Hietanen-Kunwald, Petra - Hupli, Tuomas - Koulu, Risto - Lappalainen, Juha - Lindfors, Heidi - Niemi, Johanna - Rautio, Jaakko - Saranpää, Timo -Turunen, Santtu - Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. AlmaTalent 2021.

Helenius, Dan: Tuomion oikeusvoima. Teoksessa Vuorenpää, Mikko - Helenius, Dan - Hietanen-Kunwald, Petra - Hupli, Tuomas - Koulu, Risto - Lappalainen, Juha - Lindfors, Heidi - Niemi, Johanna - Rautio, Jaakko - Saranpää, Timo -Turunen, Santtu - Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. AlmaTalent 2021.

Janhonen, Anne-Mari: Syyttäjän objektiivisuuden vaikutus oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen. Helsinki Law Review 1/2012. s. 41–66.

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. AlmaTalent 2018.

Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Vammalan kirjapaino. Vammala 1991.

Jonkka, Jaakko: Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1992.

Ketola, Jukka: Rikosten keskinäinen yhteys ja muut yhteisen rangaistuksen mittaamisperusteet. Teoksessa: Lappi-Seppälä, Tapio – Kankaanrinta, Veera: Rangaistuksen määrääminen. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2013.

Koponen, Pekka: Syytteen muuttamisesta ja syytesidonnaisuudesta. Lakimies 2/1997. s. 255–290.

Koponen 2003a: *Koponen, Pekka:* Uudempaa tulkintakäytäntöä syytesidonnaisuudesta ja rikostuomion oikeusvoimasta I. Lakimies 2/2003. s. 183–200.

Koponen 2003b: *Koponen, Pekka:* Uudempaa tulkintakäytäntöä syytesidonnaisuudesta ja rikostuomion oikeusvoimasta II. Lakimies 3/2003. s. 375–397.

Koponen, Pekka: Talousrikokset rikos- ja rikosprosessioikeuden yhtymäkohdassa: erityisesti tahallisuuden ja syytesidonnaisuuden kannalta tarkasteltuna. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2004.

Koponen, Pekka: Ylimääräinen muutoksenhaku. AlmaTalent 2017.

Linna, Tuula: Syytteen muuttaminen ja tarkistaminen, syyteneuvottelu ja oikeusvoima. Defensor Legis 3/2015. s. 417–435.

Määttä, Pekka: Rikosasian joutuisa käsittely: perusoikeus ja tuomarin velvollisuus. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2013.

Nordh, Robert: Praktisk process II: Processens ram i brottmål: Om gärningsbegreppet, ändring och justering av åtal m.m. Iustus. Uppsala 2012.

Nuotio, Kimmo: Syyte rikosoikeutta ja rikosprosessioikeutta yhdistävänä tekijänä. Lakimies 4/2001. s. 679–697.

Olivecrona, Karl: Rättegången i brottmål enligt RB. Stockholm 1968.

Pullinen, Anu: Syyttäjän syytteen muuttaminen ja tarkistaminen erityisesti hovioikeudessa. Acta Legis Turkuensia 1/2016–2017. s. 5–38.

Pölönen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalainen lakimiesyhdistys 2003.

Pölönen, Pasi: Oikeustapauskommentti KKO 2013:98. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein. Talentum Media Oy. Päivittyvä julkaisu.

Sahavirta, Anna: Luottamuksella lopullisuuteen? Oikeusvoiman vaikutukset syyteneuvottelumenetelyssä. Pro gradu -tutkielma 2018.

Saramäki, Elli: Syytesidonnaisuuden ulottuvuus: tutkimus syyttäjän väittämistaakan ja tuomioistuinten tutkimisvallan välisestä rajasta. Pro gradu -tutkielma 2015.

Saramäki, Elli: Syytesidonnaisuudesta ja materiaalisesta prosessinjohtosta vastaajan puolustautumisen näkökulmasta. Defensor Legis N:o 5/2016. s. 741–757.

Tolvanen, Matti: Syyttäjän ratkaisut, asiaesittely ja todistusteemat. Defensor Legis 3/2003. s. 347–362.

Tolvanen, Matti: Merimies on eri mies – huviveneily ja merilaki (KKO 2010:79). Lakimies 2/2011. s.417–423.

Tolvanen, Matti: Oikeustapauskommentti KKO 2011:103. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein. Talentum Media Oy. Päivittyvä julkaisu.

Tolvanen, Matti: Oikeustapauskommentti KKO 2012:94. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein. Talentum Media Oy. Päivittyvä julkaisu.

Viljanen, Pekka: Oikeustapauskommentti KKO 2017:7. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein. Talentum Media Oy. Päivittyvä julkaisu.

Virolainen, Jyrki: Materiaalinen prosessinjohto. Helsinki. 1988.

Virolainen, Jyrki: Lainkäyttö: oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosproses-
sissa. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1995.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. AlmaTalent
2003.

Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeuden oikeuslähteet, normit ja peruskäsitteet. Te-
oksessa Vuorenpää, Mikko - Helenius, Dan - Hietanen-Kunwald, Petra - Hupli, Tuomas - Koulu,
Risto - Lappalainen, Juha - Lindfors, Heidi - Niemi, Johanna - Rautio, Jaakko - Saranpää, Timo -
Turunen, Santtu - Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. AlmaTalent 2021.

Virolainen, Jyrki – Launiala, Mika: Tuomarin prosessinjohto riita-asiassa: erityisesti materiaalista
prosessinjohtoa silmällä pitäen. AlmaTalent 2024.

Vuorenpää, Mikko: Oikeustapauskommentti KKO 2001:43. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.):
KKO:n ratkaisut kommentein. Talentum Media Oy. Päivittyvä julkaisu.

Vuorenpää, Mikko: Syyttäjän tehtävät: erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta.
Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2007.

Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeuden perusteet. AlmaTalent 2023.

Welamson, Lars: Om brottmålsdomens rättskraft. Stockholm 1949.

Virallislähteet

Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS): Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaa-
miseksi (SopS 18–19/1990).

HE 309/1993 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttami-
sesta.

HE 82/1995 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudista-
mista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7–8/1976).

LaVM 9/1997: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (82/1995) rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

Oikeustapaukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut

De Salvador Torres v. Espanja (24.10.1996)

Steel ja muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta (23.9.1998)

Zolotukhin v. Venäjä (10.2.2009)

Korkeimman oikeuden ratkaisut

KKO 1984 II 154

KKO 1992:73

KKO 1993:98

KKO 1993:164

KKO 1998:16

KKO 2001:43

KKO 2003:74

KKO 2005:70

KKO 2005:126

KKO 2010:40

KKO 2010:79

KKO 2011:103

KKO 2012:94

KKO 2013:98

KKO 2014:81

KKO 2015:42

KKO 2015:67

KKO 2017:7

KKO 2020:51

KKO 2021:54

Norjan oikeuskäytäntöä

Rt. 1983 s.1517

Ruotsin oikeuskäytäntöä

NJA 1987 s. 194

NJA 1988 s. 665

NJA 1990 s. 361

Lyhenteet

| | |
|------------|--|
| art. | artikla |
| EIS | Euroopan ihmisoikeussopimus |
| EIT | Euroopan ihmisoikeustuomioistuin |
| HE | hallituksen esitys |
| KKO | korkein oikeus |
| KP-sopimus | Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7–8/1976). |
| LaVM | lakivaliokunnan mietintö |
| NJA | nytt juridisk arkiv |
| OK | oikeudenkäymiskaari (4/1734) |
| PL | Suomen perustuslaki (731/1999) |
| RB | rättegångsbalk (18.7.1942/740) |
| RL | rikoslaki (39/1889) |
| ROL | laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) |
| Rt. | Norsk Retstidende |
| strpl. | straffeprosessloven (22.5.1981 nr 21) |

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta, tarkoitus ja tutkimuskysymys

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia syytesidonnaisuuden tulkintalinjaa. Erityisesti on tarkoitus tutkia sitä, onko syytesidonnaisuuden tiukka noudattaminen mennyt liian pitkälle ja voidaanko tulkintalinjaa lieventää. Syytesidonnaisuus tarkoittaa sitä, että tuomioistuimien saa tuomita vain siitä teosta, josta syyttäjä on vaatinut rangaistusta. Tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu.¹ Syytesidonnaisuus on keskeisimpiä suomalaisen rikosprosessiin kuuluvia periaatteita, sillä se ohjaa sekä syyttäjän, että tuomioistuimen toimintaa.

Säännös syytesidonnaisuudesta otettiin osaksi lainsäädäntöä vuoden 1997 rikosprosessiuudistuksessa. Ennen nimenomaista lain säännöstä, syytesidonnaisuuden periaatetta noudatettiin oikeuskäytännössä tavanomaisen oikeuden tavoin.² Vaikka nykyään syytesidonnaisuus ei ole lainsäädännöllisesti uusi asia, sen tulkinta aiheuttaa jossain määrin edelleen ongelmia oikeudenkäytössä.

Rikosoikeudessa on pääsääntö, jonka mukaan uutta syytettä ei voida nostaa asiasta, josta on jo kertaalleen annettu tuomio. Kyseessä on negatiivinen oikeusvoimavaikutus, joka estää samaa asiaa koskevan uuden käsittelyn.³ Negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen takia juttujen perusteellinen selvittäminen ensimmäisellä käsittelykerralla on tärkeää. Syytesidonnaisuus kuitenkin määrittelee tuomioistuimen tutkimisvallan rajat ja sillä on siten vaikutusta siihen, kuinka perusteellisesti rikosasia tulee käsiteltyksi.⁴

Syytesidonnaisuuden perimmäisenä tarkoituksena on turvata vastaajan puolustautumismahdollisuudet eli sillä on vaikutus suoraan vastaajan oikeusturvaan. Saman aikaisesti syytesidonnaisuus vaikuttaa rikosvastuun toteuttamiseen. Syytesidonnaisuudella onkin keskenään

¹ ROL 11:3.

² Virolainen 1988, s. 374–376.

³ Virolainen – Vuorenpää 2021, s.113.

⁴ Koponen 2003, s. 183–184.

jännitteiset funktiot, vastaajan puolustautumismahdollisuudet ja rikosvastuun toteuttaminen, joiden tulisi olla keskenään tasapainossa.⁵

Syytesidonnaisuutta on tulkittu viime vuosina oikeuskäytännössämme hyvin tiukasti ja teonkuvauksen tiukka sanamuodonmukainen tulkinta on ollut vahva pääsääntö. Oikeuskäytännössä on painotettu suuresti vastaajan puolustautumismahdollisuuksien ja oikeusturvan toteutumista. Toisaalta syytesidonnaisuuden tiukka noudattaminen voi helposti johtaa ai-neellisesti vääriin tuomioihin eli siihen, ettei rikosvastuun toteuttamisfunktio toteudu.⁶ Sama-aikaisesti syytesidonnaisuuden väljä noudattaminen johtaa helposti vastaajan puolustautumismahdollisuuksien heikkenemiseen ja sitä kautta oikeusturvan toteutumattomuuteen.⁷ Syytesidonnaisuuden keskeinen ongelma piilee siinä, millä tavalla nämä kaksi syytesidonnaisuuden taustalla vaikuttavaa funktiota voidaan asettaa tasapainoon.

Suomalaisessa rikosprosessissa tuomioistuimella on materiaalsen prosessinjohton keinoin mahdollisuus vaikuttaa asian selvittämiseen. Tuomioistuimen mahdollisuutta harjoittaa prosessinjohtoa on kuitenkin akkusatorisessa oikeudenkäyntimenettelyssä rajoitettu. Sallitun ja kielletyn prosessinjohton välinen rajanveto on toisinaan hyvin häilyvä, eikä niitä ole määriteltä kovin tarkasti esimerkiksi laissa tai lain esitöissä. Aktiivinen prosessinjohto voi vaarantaa tuomioistuimen puolueettomuuden, mutta passiivinen prosessinjohto vaikuttaa asian käsittelyyn negatiivisesti. *Virolaisen* sanoin ”tuomarin tulisi löytää kultainen keskitie materiaalsen prosessinjohton harjoittamisessa”.⁸

Tuomioistuimen harjoittama materiaalsen prosessinjohto on kytköksissä syytesidonnaisuuteen. Syytesidonnaisuudella ja tuomioistuimen harjoittamalla materiaalsella prosessinjohtolla on taustalla sama vaikuttava funktio – vastaajan oikeusturva. Syytesidonnaisuus rajoittaa tuomioistuimen tutkimisvaltaa. Vastaavasti materiaalista prosessinjohtoa tulisi harjoittaa säilyttäen tuomioistuimen puolueettomuus ja niin, ettei vastaajan oikeusturvaa tai oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita vaaranneta.

Perusajatus on, että syyttäjän tulee vedota tiettyihin oikeustosisekkoihin oma-aloitteisesti eikä tuomioistuin saa neuvoa syyttäjää siinä, mihin seikkoihin tulee vedota, jotta rikosvastuu

⁵ Vuorenää 2023, s. 144–145.

⁶ Saramäki 2016, s.742.

⁷ Saramäki 2016, s.742.

⁸ Virolainen – Launiala 2024, s. 172.

toteutuu.⁹ Tuomioistuimella on käytännössä tekemätön paikka, vaikka se havaitsisi, ettei syyttäjä ole tiettyyn seikkaan ymmärtänyt vedota ja rikosvastuu jää tästä syystä toteutumatta. Toisaalta tuomioistuimen tulee huolehtia siitä, että asia tulee asianmukaisesti ja perusteellisesti käsitellyksi. Ongelmia esiintyykin siinä, missä määrin tuomioistuin voi puuttua syyttäjän toimintaan ilman, että tuomioistuimen puolueettomuus vaarantuu.

Tutkimuskysymykseni on: onko syytesidonnaisuuden noudattaminen ja teonkuvauksen tiukka sanamuodon mukainen tulkinta mennyt liian pitkälle? Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia, kuinka tiukka syytesidonnaisuuden tulkintalinja on tällä hetkellä ja onko sitä mahdollista lieventää joissakin tilanteissa. Tutkimuksessa pyritään selvittämään, kuinka tiukasti tuomioistuin on sidottu syyttäjän esittämään teonkuvaukseen ja onko teonkuvauksen sanatarkka noudattaminen välttämätöntä. Tarkoituksena on tutkia sitä, millä tavalla syytesidonnaisuutta tulee tulkita, jotta voidaan taata sekä rikosvastuun toteutuminen, että vastaajan puolustautumismahdollisuudet.

Lisäksi tutkimuskysymyksenä on, minkälaista materiaalista prosessinjohtoa tuomari voi harjoittaa, jotta syytesidonnaisuudesta johtuvia aineellisesti vääriä ratkaisuja voidaan välttää. Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia, missä määrin tuomari voi ohjata syyttäjän toimintaa ja vaikuttaa syyttäjän esittämään teonkuvaukseen ilman, että kyseessä on kielletty materiaallinen prosessinjohto. Ongelmia esiintyy helposti siinä, mikä katsotaan sallituksi materiaalliseksi prosessinjohtoksi ja millainen toiminta on tulkittu puolueettomuuden rikkovaksi prosessinjohtoksi. Lopuksi tutkimuksen tarkoituksena on tutkia, millä tavalla syytteen tarkistamisoikeus vaikuttaa syytesidonnaisuuden tulkintalinjaan.

1.2 Tutkimusmetodi ja lähteet

Tutkimus on toteutettu lainopillisin keinoin eli sen tarkoituksena on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältöä ja tulkintaa. Tutkimusmenetelmä on siten oikeusdogmaattinen. Lainopilliselle tutkimukselle on tyypillistä, että sen tavoitteena on selvittää oikeusnormien sisältöä systematisoimalla ja tulkitsemalla niitä.¹⁰

⁹ Jokela 2018, s.438.

¹⁰ Aarnio 1989, s. 48.

Tutkimuksessa on käytetty aineistona pääasiassa kotimaista lainsäädäntöä, lainvalmisteluaineistoa, oikeuskäytäntöä sekä -kirjallisuutta. Oikeusvertailun osalta on hyödynnetty sekä ruotsalaista, että norjalaista oikeuskirjallisuutta ja -käytäntöä.

Tutkimuksessa suoritetaan oikeusvertailu Ruotsin ja Norjan oikeusjärjestelmään. Ruotsin käytäntöä syytesidonnaisuuden osalta on pidetty Suomen syytesidonnaisuutta koskevan periaatteen esikuvana.¹¹ Norjassa syytesidonnaisuuden tulkinta taas on väljempi mitä Suomessa, joten vertailu tällaiseen lievempään malliin tuo erilaisia näkökulmia nyt Suomessa noudatettavaan linjaan. Oikeusvertailun avulla voidaan kriittisesti tarkastella kotimaista tulkintalinjaa.

Tutkimus koskettaa merkittävästi rikosprosessia. Tutkimus on ajankohtainen, sillä syytesidonnaisuudella on keskeinen vaikutus sekä vastaajan puolustautumismahdollisuuksiin, että rikosvastuun toteutumiseen. Syytesidonnaisuuden soveltamisessa noudatetun tulkintalinjan tulee olla sellainen, jossa rikosprosessin keskeiset periaatteet ovat tasapainossa. Tällä hetkellä syytesidonnaisuutta koskeva tulkintalinja on kiristynyt aivan äärimmilleen ja vastaajan oikeusturvaa on korostettu merkittävästi ohi muiden keskeisten periaatteiden. Syytesidonnaisuuden tiukka noudattaminen on johtanut helposti aineellisesti vääriin tuomioihin, mikä ei ole oikeusjärjestelmän kannalta kestävä vaihtoehto. Näin ollen syytesidonnaisuuden tulkintalinjan uudelleentarkastelu on tarpeen.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus koostuu yhteensä seitsemästä pääluvusta, joista ensimmäinen on johdanto. Tutkimuksen toisessa pääluvussa käsitellään syytesidonnaisuuden yleistä teoriaa eli mistä syytesidonnaisuus on saanut alkunsa, mihin sen tavoitteet ja tarkoitus pohjautuvat sekä mitä syytesidonnaisuus ylipäätään tarkoittaa. Lisäksi siinä määritellään tarkemmin syytesidonnaisuuden rajat eli mitä syytesidonnaisuus koskee ja mitä se ei koske.

Tutkimuksen kolmannessa luvussa käsitellään rikosasian prosessinjohtoa yleisellä tasolla. Aluksi luvussa määritellään tutkimuksen kannalta olennaiset rikosasian prosessinjohtoa kos-

¹¹ Pullinen 2019, s.10.

kevat yleiset periaatteet eli akkusatorinen menetelmä, kontradiktorinen periaate, virallisperiaate ja puolustuksen suosimisperiaate. Tämän jälkeen luvussa käsitellään materiaalista prosessinjohtoa lähemmin sekä tarkastellaan sen eri funktioita.

Neljännessä luvussa päästään tutkimuksen ytimeen, sillä siinä käsitellään syytesidonnaisuuden tämänhetkistä tulkintalinjaa. Aihetta lähestytään oikeuskäytännön kautta eli tarkastelemalla sitä, mikä on ollut vallitseva tulkintalinja kotimaisessa oikeuskäytännössä. Oikeuskäytännössä noudatettua tulkintalinjaa tarkastellaan sekä objektiivisten, että subjektiivisten seikkojen näkökulmasta. Tämän ohella neljännessä luvussa käsitellään huomioita oikeuskäytännöstä liittyen tuomioistuimen materiaaliseen prosessinjohtoon. Lopuksi neljännessä luvussa tehdään oikeusvertailu Ruotsiin ja Norjaan. Oikeusvertailun avulla tutkitaan lyhyesti Ruotsissa ja Norjassa noudatettua syytesidonnaisuuden tulkintalinjaa.

Luvut viisi ja kuusi ovat myös tutkimuksen ydintä. Viidennessä luvussa vastataan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, onko syytesidonnaisuuden tulkintalinja mennyt liian pitkälle. Lisäksi luvussa vastataan siihen, onko syytesidonnaisuuden tulkintalinjaa mahdollista lieventää ja jos on, millaisissa tilanteissa.

Tutkimuksen kuudennessa luvussa puolestaan vastataan siihen tutkimuskysymykseen, mikälaista materiaalista prosessinjohtoa tuomari voi harjoittaa ja mitä keinoja tuomari voi käyttää tulkittaessa syyttäjän esittämää teonkuvausta. Lisäksi luvussa käsitellään syytteen tarkistamisoikeutta ja sen vaikutuksia tiukasta syytesidonnaisuuden tulkinnasta aiheutuvien ongelmien torjumiseen.

Tutkimuksen seitsemäs luku koskee johtopäätöksiä. Johtopäätöksiä käsitellään läpi tutkielman, joten seitsemännessä luvussa tehdään yhteenveto saavutetuista tutkimustuloksista. Näin ollen seitsemäs luku on yhteenveto siitä, onko syytesidonnaisuuden tulkintalinjaa mahdollista lieventää ja millä tavalla syytesidonnaisuutta tulee tulkita, jotta voidaan taata sekä rikosvastuun toteutuminen, että vastaajan puolustautumismahdollisuudet. Lisäksi seitsemännessä luvussa tehdään yhteenveto siitä, millaisia prosessinjohtollisia keinoja tuomari voi käyttää teonkuvausta tulkittaessa. Lopuksi käsitellään lyhyesti yhteenveto siitä, mikä on syytteen tarkistamisoikeuden vaikutus syytesidonnaisuudesta aiheutuvien ongelmien torjumisessa.

2 Syytesidonnaisuudesta yleisesti

2.1 Mikä on syytesidonnaisuus?

Syytesidonnaisuutta koskeva säännös löytyy oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (11.7.1997/689) 11:3:stä. Säännöksen mukaan tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu tai josta tuomioistuin voi omasta aloitteestaan lain mukaan määrätä rangaistuksen. Tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu. Syytesidonnaisuudessa on siten yksinkertaistaen kyse siitä, että tuomioistuin voi lukea syytetyn syyksi vain sellaisen teon, josta hänelle on asiassa vaadittu asianmukaisesti rangaistusta.¹²

Syytesidonnaisuuden taustat, tavoitteet ja tarkoitus kytkeytyvät kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, sillä Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18–19/1990) 6(3) art. a-kohdassa sekä Kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 7–8/1976) 14 (3) art. a-kohdassa säädetään, että jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus saada viipymättä tieto syytteen sisällöstä ja perusteista. Säännös syytesidonnaisuudesta otettiin osaksi lainsäädäntöämme vuoden 1997 rikosprosessiuudistuksessa. Ennen nimenomaista lain säännöstä, syytesidonnaisuuden periaatetta noudatettiin oikeuskäytännössä tavanomaisen oikeuden tavoin, vaikkakin sitä koskeva käytäntö vaihteli paljon.¹³

Syytesidonnaisuus määrittää syyttäjän vetoamis- eli väittämistaakan sekä tuomioistuimen tutkimisvallan välistä rajanvetoa. Syytesidonnaisuus kuuluu akkusatoriseen menetelmään ja se määrittelee tuomion ja syytteen välistä suhdetta.¹⁴ Syytesidonnaisuus on voimassa sekä alioikeuksissa, että ylemmissä muutoksenhakutuomioistuimissa. Ylemmät muutoksenhakutuomioistuimet saavat tuomita vain siitä teosta, johon muutoksenhaussa on nimenomaisesti vedottu.¹⁵

Syytesidonnaisuuden tärkein funktio on vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaaminen. Syytesidonnaisuuden takia tuomio voidaan perustaa vain niihin oikeustositseikkoihin,

¹² Virolainen - Pölönen 2003, s.397.

¹³ Jokela 2018, s. 750 ja Virolainen – Pölönen 2003, s.397.

¹⁴ Eerola 1997, s. 333–335 ja Virolainen - Pölönen 2003, s. 397 ja ks. akkusatorinen menetelmä tarkemmin luku 3.1.1.

¹⁵ HE 82/1995 vp, s. 127.

joihin syytteessä on vedottu. Tämä johtaa siihen, että vastaajalle on selkeää, mitä seikkoja vastaan hänen tulee puolustautua eivätkä tuomion perusteena olevat seikat ole tällöin yllätyksellisiä.¹⁶ Näin ollen syytesidonnaisuus edistää vastaajan oikeusturvan toteutumista. Vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaaminen ja oikeusturvan tae taas linkittyvät jokaiselle kuuluvaan oikeuteen oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Kansainvälisten ihmisoikeussopimuksien edellyttämät syytetyn minimioikeudet voivat toteutua vain, mikäli syytteen sisältö on ennalta vastaajan tiedossa ja asianmukaiset puolustautumismahdollisuudet on turvattu.¹⁷

Tämän ohella syytesidonnaisuus tukee prosessin muita tärkeitä periaatteita sekä edistää aineellisesti oikean ratkaisun toteutumista ja prosessiekonomisia tavoitteita.¹⁸ Syytesidonnaisuus voi kuitenkin johtaa helposti siihen, että sen seurauksena päädytään aineellisesti väärään tuomioon. Tällöin periaatteesta seuraa se, ettei rikosvastuu toteudu, joka taas heijastaa vaikutuksena asianomistajan oikeuksiin.¹⁹ Syytesidonnaisuudella onkin keskenään jännitteiset funktiot, rikosvastuun toteutuminen ja vastaajan oikeusturva, joiden tulisi olla keskenään tasapainossa.

2.1.1 Mitä syytesidonnaisuus koskee?

Syytesidonnaisuus tarkoittaa siis sitä, että tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta syyttäjä on nimenomaisesti vaatinut rangaistusta. Jotta syytesidonnaisuuden merkitys voidaan ymmärtää, on ensiksi tarpeen määritellä, mitä syytesidonnaisuuden yhteydessä tarkoitetaan ”teolla”.

Teon käsitteen osalta oikeuskirjallisuudessa on esitetty kaksi erilaista tulkintavaihtoehtoa. Ensimmäinen vaihtoehto on, että tuomioistuin tutkii syytteessä tarkoitetun teon kokonaisuudessaan kaikkien seikkojen osalta, vaikka syyttäjä ei olisi niihin kaikilta osin vedonnut. Toinen vaihtoehto on, että tuomioistuin voi tutkia teon vain niiden seikkojen osalta, joihin syyttäjä on nimenomaisesti syytteessään vedonnut.²⁰

¹⁶ Jokela 2018, s. 751.

¹⁷ EIS 6(3) art. ja Ervo 2008, s. 394.

¹⁸ Pullinen 2019, s.16. Ks. tarkemmin periaatteista esim. Vuorenpää 2023, s. 70–79.

¹⁹ Jokela 2018, s. 751.

²⁰ Virolainen - Pölönen 2003, s.398–399.

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä on omaksuttu jälkimmäinen eli syytesidonnan tiukempi tulkintalinja. Tuomioistuin on siten sidottu syyttäjän esittämään teonkuvaukseen. Tuomioistuimen tulkinnan kohteena on teko sellaisena, kuin syyttäjä on siihen vedonnut, huolimatta siitä miten rikollinen teko on tosiasiallisesti tapahtunut.²¹

ROL 5:3.1:n mukaan syyttäjän on haastehakemuksessa ilmoitettava syytteenalainen teko, sen tekoaika ja -paikka sekä muut tiedot, jotka tarvitaan teon kuvailemiseksi. Hallituksen esityksen mukaan teko on yksilöitävä riittävän selkeästi ja ymmärrettävästi. Teonkuvaukseen ei tule sisällyttää sellaisia seikkoja, jotka eivät liity rikoksen tunnusmerkistön täyttymiseen tai rangaistuksen mittaamiseen.²²

Syyttäjän toiminnan osalta syytesidonnan tarkoittaa käytännössä vetoamistaakkaa, sillä syyttäjän on tuotava teonkuvauksessaan esiin kaikki tapauksen kannalta merkitykselliset oikeustositteet.²³ Syyttäjän tulee nimenomaisesti vedota kyseisiin oikeustositteisiin eli riittävää ei ole, että oikeustositteet mainitaan esimerkiksi vain näytön esittämisen yhteydessä.²⁴ Mikäli jokin seikka ilmenee oikeudenkäyntiaineistosta, mutta syyttäjä ei ole teonkuvauksessaan siihen vedonnut, tuomioistuin ei voi huomioida tällaista seikkaa ratkaisuharkinnassaan.

Kyse on siten tapauksen kannalta olennaisista oikeustositteista. Oikeustositteet tarkoittaa välittömästi relevanttia tosiseikkoja, joka on vaaditun oikeusseuraamuksen välttämätön edellytys.²⁵ Tuomioistuimen ratkaisuharkinnan kannalta on oleellista, että teonkuvaus täyttää rikoksen tunnusmerkistötekijät. Näin ollen syyttäjän tulee teonkuvausta muotoillessaan huomioida tapauksen kannalta merkitykselliset oikeussäännöt. Teonkuvauksen muotoilu on

²¹ Virolainen 1988, s. 376 ja Saramäki 2015 s. 12.

²² HE 82/1995 vp s. 63.

²³ Eerola 1997, s.335 ja Virolainen - Pölönen 2003, s.400. Huomioitavaa on, että syytetyllä ei ole minkäänlaista vetoamistaakkaa. Tuomioistuimen tulee huomioida syytettä vastaan puhuvat seikat ex officio eli suoraan viran puolesta.

²⁴ Jonkka 1991, s. 69 ja Virolainen - Pölönen 2003, s. 400 ”Vetoaminen on prosessitoimi, josta ilmenee asianosaisen, tässä tapauksessa siis syyttäjän, tarkoitus tuoda seikka esiin nimenomaan vaatimuksen tueksi, jotta se pantaisiin tuomion perusteeksi. Vetoamista ei ole se, että syyttäjä vain mainitsee seikan ohimennen tai se ilmenee todistajan kertomuksesta taikka todisteena esitetystä asiakirjasta.”

²⁵ Virolainen – Vuorenperä 2021, s. 109.

ikään kuin yhteispeliä rikoksen tunnusmerkistötekijöiden kanssa, sillä teonkuvauksen tulee sisältää tunnusmerkistön täyttymiseen ja rangaistuksen mittaamiseen vaadittavat seikat.²⁶

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä on havaittavissa, että syytesidonnaisuus kohdistuu ensisijaisesti syytteen teonkuvauksen sanamuodon mukaiseen tulkintaan. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2001:43 on pidättäydytty hyvin tiukasti teonkuvauksen oikeustosi-seikoissa. Tapauksessa hovioikeus tuomitsi vastaajat tekijäkumppaneina törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta. Korkein oikeus katsoi, että hovioikeus on rikkonut syytesidonnaisuutta eli tuominnut vastaajat muusta teosta, kuin mistä syyttäjä on vaatinut heille rangaistusta.

Korkein oikeus on todennut, että syyttäjän käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa esittämät syytteet eivät olleet sisältäneet teonkuvausta, joka olisi kattanut sellaisen teon, jossa vastaajat ovat yhteistuumin syyllistyneet tekoon. Hovioikeus ei olisi saanut tuomita vastaajia tekijäkumppaneina suoritetusta rikoksesta, koska syyttäjä ei ollut teonkuvauksessa tuonut esiin tekijäkumppanuutta koskevia oikeustosi-seikkoja. Korkein oikeus vetoaa ratkaisun perusteissa nimenomaisesti vastaajan puolustautumismahdollisuuksiin todetessaan, että ”teonkuvaus, joka perustuu siihen, että vastaaja on yksin tehnyt syytteessä tarkoitetun teon, eroaa vastaajan puolustuksen kannalta merkityksellisellä tavalla sellaisesta teonkuvauksesta, jonka mukaan teko on tehty yhteistuumin toisen kanssa”.²⁷

Toisaalta tapauksessa syyttäjä oli teonkuvauksessaan tuonut ilmi, että tekijät pahoinpitelivät uhria samassa asunnossa ja samaan aikaan. Esitettyä teonkuvausta on mahdollista tulkita sillä tavalla, että siinä tuodaan ilmi vastaajien yhteisymmärrys ja yhdessä toimiminen, vaikka suoraan esimerkiksi sanoja ”tekijäkumppanuus” tai ”yhteisymmärrys” ei ole mainittu. Korkein oikeus oli kuitenkin pidättäytynyt teonkuvauksen sanamuodoissa ja katsonut, ettei siinä ole vedottu tekijäkumppanuutta täyttäviin oikeustosi-seikkoihin.

Lisäksi ratkaisu KKO 2001:43 osoittaa, että teosta voidaan erottaa sen objektiivinen ja subjektiivinen puoli. Teon objektiivinen puoli tarkoittaa ns. ulkoisia seikkoja kuten tapahtuma-

²⁶ Nuotio 2001, s. 681 ja Helenius 2021, s. 543–546.

²⁷ Vastaajan puolustautumismahdollisuuksien toteutumiseen vedottu myös muun muassa ratkaisuissa KKO 2011:103 ja KKO 2014:81.

aikaa tai -paikkaa sekä tekotapaa ja teon seurauksia. Subjektiivinen puoli tarkoittaa tekijän käyttäytymistä, tahallisuutta sekä tuottamusta.²⁸

Hallituksen esityksessä on katsottu, että teon objektiivisen puolen lisäksi tuomioistuin on sidottu syyttäjän esittämään tapahtumainkuvaukseen koskien vastaajan käyttäytymistä ja hänen tarkoitustaan.²⁹ Tällä viitataan siihen, että tuomioistuin on sidottu syyttäjän esittämiin teonkuvauksen subjektiivisiin seikkoihin eli teon tahallisuutta ja tuottamusta sekä muun muassa hyötymis-, vahingoittamis- tai anastustarkoitusta koskeviin seikkoihin.³⁰ Syyttäjän tulee vedota myös kaikkiin erityisseikkoihin kuten tietynlaiseen tekotapaan tai vamman syntymiseen sekä teosta aiheutuneisiin seurauksiin, jotta tuomioistuin voi huomioida ne ratkaisun perusteena.³¹

Näin ollen tuomioistuin on sidottu kaikkiin niihin tunnusmerkistötekijöiden kannalta olennaisiin seikkoihin, joihin syytteessä on vedottu. Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa ja käytännössä on omaksuttu linja, jossa tuomioistuimen tulee hylätä syyte, jos syyttäjä on vedonnut vain tahalliseen toimintaan ja näytön perusteella teko on aiheutettu tuottamuksellisesti, mutta syyttäjä ei ole vedonnut tuottamuksellisen toiminnan täyttäviin oikeustosisseikkoihin.³² Toisaalta voidaan pohtia sitä, vaatiiko syytesidonnaisuus ja sen taustalla vaikuttavat tavoitteet näin tiukkaa tulkintalinjaa. Syytesidonnaisuuden tulkintaan palataan tarkemmin luvuissa 4 ja 5.

Syyttäjän väittämistaakka ulottuu myös rikoksen osallisuuteen.³³ Väittämistaakan osalta merkittävimmät osallisuusmuodot ovat tekijäkumppanuus ja avunanto sekä tekijäkumppanuus ja tekijätoimi. Näiden osalta voi esiintyä haasteita siinä, onko syyttäjä nimenomaisesti vedonnut osallisuuteen. Muiden osallisuusmuotojen osalta tulkintavaikeuksia ei ole juuri-kaan esiintynyt, sillä niiden erot ovat niin suuret.³⁴

²⁸ Saramäki 2015, s. 10.

²⁹ HE 82/1995 vp s. 126.

³⁰ Lain esitöissä on mainittu esimerkiksi, että vastaajaa, joka syytteen teonkuvauksen mukaan on syyllistynyt anastukseen, ei voida tuomita rangaistukseen kätkemisrikoksesta (HE 82/1995 s. 126). Ks. esimerkiksi tapaus KKO 1993:98.

³¹ Ervo 2005, s. 185.

³² Virolainen 1988, s. 387 ja Saramäki 2015 s.22.

³³ Helenius 2021, s. 555.

³⁴ Rajanvetoa on käsitelty esimerkiksi ratkaisussa KKO 2011:103.

Lisäksi syyttäjän väittämistaakka ulottuu rikoksen eri törkeysasteisiin.³⁵ Tuomioistuin ei ole sidottu syyttäjän esittämään rangaistusvaatimukseen tai lainkohtaan. Hallituksen esityksen mukaan tuomioistuin voi tuomita syytetyn esimerkiksi törkeästä tekemuodosta, jos syyttäjä on vaatinut rangaistusta vain normaalista tekemuodosta, mikäli teko on syytteessä kuvailtu siten, että se täyttää törkeän tekemuodon tunnusmerkistön.³⁶ Merkitystä on siten sillä, onko syytteessä vedottu johonkin kvalifiointiperusteeseen. Rikosnimikettä ja lainkohtaa voidaan muuttaa vain niissä tilanteissa, joissa teonkuvaus sallii muutoksen.

2.1.2 Mitä syytesidonnaisuus ei koske?

ROL 11:3:n mukaan tuomioistuin ei ole sidottu syyttäjän esittämään lainkohtaan tai rikosnimikkeeseen. Tuomioistuimen on viran puolesta arvioitava teon moitittavuus ja teosta tuomittava rangaistus sekä syytetyn alentunut syyntakeisuus, pakkotila, hätävarjelu tai rangaistuksen lieventämis- ja koventamisperusteet.³⁷ Vaaditun rangaistuksen lisäksi tuomioistuin ei ole sidottu myöskään muihin syyttäjän vaatimuksiin, jotka koskevat esimerkiksi ajokieltoa tai muuta seuraamusta.³⁸

Jura novit curia –periaatteen mukaisesti tuomioistuimella on laintuntemisvelvollisuus. Tuomioistuimen on viran puolesta arvioitava se, minkä lainkohdan perusteella esitettyä teonkuvausta tulee arvioida.³⁹ Näin ollen, jos syyttäjä vaatii rangaistusta tavallisesta tekemuodosta, mutta teonkuvaus, johon syyttäjä vetoaa, täyttää törkeän tekemuodon tunnusmerkistön, voi tuomioistuin tuomita vastaajan myös törkeästä tekemuodosta.

Mikäli tuomioistuin poikkeaa syyttäjän esittämästä rangaistusvaatimuksesta tai lainkohdasta, vastaajalle tulee varata kontradiktorisen periaatteen mukaisesti tilaisuus lausua tällaisesta seikasta. Lisäksi tuomioistuimen tulee informoida vastaajaa oikeussäännösten sisällöstä sekä siitä, että tuomioistuin mahdollisesti arvioi rikoksen törkeysastetta toisin kuin syyttäjä.⁴⁰ Informointivelvollisuus on, vaikka tuomioistuin arvioisi tekoa lievemmin kuin

³⁵ Helenius 2021, s. 554.

³⁶ HE 82/1995 vp, s. 127.

³⁷ Jokela 2018, s. 757.

³⁸ Jokela 2018, s. 757.

³⁹ Vuorenperä 2023, s. 144–145.

⁴⁰ ks. Virolainen – Launiala 2024, s. 208–216. Lisäksi esim. ratkaisu KKO 1992:73.

syyttäjä. Tämä on todettu esimerkiksi ratkaisussa KKO 1993:164, jonka perusteluissa korkein oikeus toteaa, että ”näin on meneteltävä siinäkin tapauksessa, että kysymys on seurauksiltaan syytteessä esitettyä lievemmästä rikosnimikkeestä, mikäli havaitaan, ettei syytetty syytteeseen vastatessaan ole sen soveltamiseen varautunut”.

Lain esitöissä ei ole otettu kantaa siihen, voiko tuomioistuin tuomita vastaajan rikoksen yrityksestä, mikäli syyttäjä on vedonnut pelkästään täytettyyn tekoon. Oikeuskäytännön perusteella taas täytettyä tekoa koskevan teonkuvauksen nojalla voidaan tuomita myös rikoksen yrityksestä. Näin on ollut esimerkiksi ratkaisussa KKO 2015:42, jossa syyttäjä on esittänyt alemmissa oikeuksissa vaihtoehdoisen syytteen yrityssalaisuuden rikkomisesta. Korkeimmassa oikeudessa esitettiin tämän lisäksi vaihtoehtoinen syyte yrityssalaisuuden rikkomisen yrityksestä. Vastaaja oli vedonnut siihen, ettei syytettyä yrityssalaisuuden rikkomisen yrityksestä voida tutkia eikä syytettyä sanotulla tavalla tarkistaa enää korkeimmassa oikeudessa.

Korkein oikeus on todennut ratkaisua koskevissa perusteluissaan, että asianomistaja ei ole vedonnut korkeimmassa oikeudessa uusiin oikeustositseikkoihin. Toisin sanoen teonkuvaus on pysynyt koko ajan samana, mutta asianomistaja on esittänyt siitä uuden oikeudellisen arvion. Asianomistaja on esittänyt, että teonkuvaus täyttää ainakin rikoksen yrityksen tunnusmerkistön. Tämän perusteella korkein oikeus on lausunut, että ei ole estettä tutkia vaihtoehtoisia syytettyä rikoksen yrityksestä.

Tapauksessa merkitystä on ollut sillä, että *teonkuvaus on pysynyt koko ajan samana*. Kuten todettu, tuomioistuin ei ole sidottu syyttäjän esittämään rangaistusvaatimukseen eikä teon oikeudelliseen luonnehdintaan. Myös oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että täytettyä tekoa koskevan syytteen nojalla voidaan tuomita rikoksen yrityksestä, silloin kun ratkaisu perustuu teonkuvauksessa esiin tuotuihin seikkoihin.⁴¹ Tuomioistuimen tulee kuitenkin huomioida kontradiktorisen periaatteen toteuttaminen asianmukaisesti.

⁴¹ Jokela 2018, s. 758 ja KKO 2015:42 perustelut kohta 19.

3 Rikosprosessin prosessinjohto

3.1 Rikosprosessin prosessinjohtoa koskevista yleisistä periaatteista

Suomalaisessa oikeusjärjestelmässä rikosprosessin tavoitteena on selvittää mahdollinen rikollinen teko ja kuka tekoon on syyllistynyt. Rikosprosessilla on vahva julkinen intressi⁴² ja sen yhtenä tärkeimpänä funktiona on rikosvastuun toteuttaminen.⁴³ ROL on erityislaki, jota sovelletaan ensisijaisesti rikosprosessiin. Sen lisäksi rikosprosessiin sovelletaan joissakin tilanteissa oikeudenkäymiskaarta.

EIS 6 art. ja Suomen perustuslain 21§ takaavat jokaiselle oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti tarkoittaa muun ohella sitä, että rikosjutussa on korostunut faktojen ja aineellisen totuuden selvittämisen tärkeys. Rikosasiassa ratkaisun tulee olla aineellisesti oikea eli virheellisiä ratkaisuja tulee syytetyn oikeusturvan vuoksi välttää.⁴⁴ Aineellisesti oikea ratkaisu koostuu aineellisen eli materiaalisen totuuden selvittämisestä sekä lainsoveltamisen virheettömyydestä. Aineellinen totuus tarkoittaa sitä, mitä on tapahtunut. Aineellisesti oikean ratkaisun tulee perustua niihin faktoihin, jotka ovat sopuosoinnussa todellisen tapahtumainkulun kanssa.⁴⁵ Toinen aineellisesti oikean ratkaisun elementti, virheetön lainsoveltaminen, tarkoittaa normien soveltamista virheettömästi asiassa selvitettyihin oikeustositseikkoihin.⁴⁶

Aineellisen totuuden lisäksi vaakakupissa painaa vastaajan oikeusturva. Rikosprosessi onkin oikeudellinen kenttä, jossa useat eri intressit ovat keskenään jännitteisessä suhteessa. Rikosprosessissa on tarpeen kiinnittää erityistä huomiota siihen, että syytöntä ei tuomita, sillä syytöksen toteaminen syylliseksi on vahingollisempaa kuin syyllisen vapauttaminen.⁴⁷ Samaan aikaan rikosprosessissa painavat julkinen intressi ja paine rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta. Rikosprosessissa tasapainotellaankin kahden rikosoikeuden peruseriaatteen eli

⁴² Julkinen intressi koskee valtion sisäistä turvallisuutta ja oikeusjärjestyksen ylläpitoa vrt. yksityinen intressi, joka pohjautuu ennen kaikkea ihmisarvon kunnioittamiseen, ks. esim. Jonkka 1991, s.175.

⁴³ Jokela 2018, s.10–11.

⁴⁴ HE 82/1995, s 16.

⁴⁵ Vuorenää 2023, s.65.

⁴⁶ Vuorenää 2023, s.65.

⁴⁷ HE 82/1995 s. 16 ja HE 82/1995, s. 83.

syyttömän suojan ja rikosvastuun toteuttamisen välillä. *Jonkka* on tiivistänyt rikosoikeudellisen järjestelmän keskeiset arvot ja tavoitteet näiden optimointikäskyjen taakse. Rikosprosessin tavoitteena on rikosoikeudellisen vastuun toteuttaminen mahdollisimman varmasti ja tehokkaasti sekä yksilön oikeusturvan kunnioittaminen oikeudellisten ja tosiasiallisten puitteiden rajoissa.⁴⁸

3.1.1 Akkusatorinen menetelmä

Suomalainen rikosprosessi rakentuu akkusatorisen oikeudenkäyntimenettelyn eli syyttämisen menettelyn varaan. Akkusatorinen menetelmä perustuu kaksiasianosaissuhteelle, jossa kantajana on syyttäjä ja/tai asianomistaja ja vastaajana syytetty.⁴⁹ Menettelyssä kantaja on prosessin aktiivinen toimija ja tuomioistuimen rooli on passiivinen. Tällöin kantajalla, eli usein syyttäjällä, on päävastuu rikosvastuun toteuttamisesta. Syyttäjän vastuulla on syyttäminen, todisteiden hankinta sekä näytön esittäminen.⁵⁰ Akkusatorisella menetelmällä on myös vahva lainsäädännöllinen tuki, sillä ROL 1:1:n mukaan rikosasiaa ei oteta tuomioistuimessa tutkittavaksi ilman asianmukaisesti nostettua syytettä.

Lain syyttäjälaitoksesta 2:9:n mukaan syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävänänsä olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla. Rikosjuttu tulee vireille tuomioistuimessa lähtökohtaisesti syyttäjän haastehakemuksella.⁵¹ Rikosoikeudenkäynnin kohde ja tuomioistuimen tutkimisvalta määräytyvät syyttäjän esittämän syytteen kautta. Syytesidonnaisuus onkin yksi akkusatorisen menetelmän keskeisimmistä periaatteista.

Akkusatorista menetelmää tukevat muun muassa oikeudenkäynnin tarkoituksenmukainen järjestäminen sekä vastaajan oikeusturva ja yleisön luottamus oikeudenkäynnin puolueettomuuteen.⁵² Vastaajan puolustautumismahdollisuudet ovat turvatut akkusatorisessa menetelmässä, sillä vastaaja saa etukäteen tietää syytteen sisällön.⁵³ Syytesidonnaisuuden vuoksi

⁴⁸ Jonkka 1991, s.184–186.

⁴⁹ Vuorenperä 2023, s.142.

⁵⁰ Jokela 2018, s.23.

⁵¹ Vuorenperä 2023, s. 143–144 ja Pullinen 2019 s. 8.

⁵² Jokela 2018, s. 25–26.

⁵³ Jokela 2018, s.26.

vastaja voi myös luottaa siihen, että häntä ei voida tuomita muusta teosta, kuin siitä, joka syytteessä on mainittu. Lisäksi oikeudenkäynnin puolueettomuus on akkusatorisessa menetelmässä paremmin taattua, sillä tuomari ratkaisee asian esitetyn syytteen perusteella. Tuomari ei siten akkusatorisessa menetelmässä osallistu esimerkiksi näytön hankkimiseen.⁵⁴

Akkusatorinen menetelmä rakentuu kantajan ja vastaajan tasapuolisuudelle, sillä rikosprosessissa syyttäminen ja tuomitseminen on erotettu erillisille toimijoille.⁵⁵ Syyttäjällä on yksinomainen oikeudenkäyntialoite eikä tuomioistuimella ole mahdollisuutta ottaa asiaa omaaloitteisesti käsiteltäväksi. Syyttäjälle kuuluu myös oikeus peruuttaa syyte. Akkusatorista menetelmää sovelletaan kaikissa tekemuodoissa, lievimmästä törkeimpiin rikoksiin.⁵⁶

3.1.2 Kontradiktorinen periaate

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttamiseen kuuluu vahvasti kontradiktorisen periaatteen toteuttaminen. Kontradiktorisella periaatteella tarkoitetaan vastapuolen kuulemisen periaatetta eli *audiatur et altera pars*-periaatetta.⁵⁷ Periaatteen mukaan jokaista asian osapuolta on kuultava ennen asian ratkaisemista. Kontradiktorinen periaate vahvistaa yksilön asemaa suhteessa julkiseen valtaan, sillä periaate takaa asianosaiselle menettelyllisiä oikeuksia. Asianosaisen kuuleminen on yksi keskeisimmistä prosessiperiaateista ja sitä on pidetty ehdottomana oikeusperiaatteena.⁵⁸

Kontradiktorinen periaate ilmenee kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista, sillä EIS 6 art. ja KP-sopimuksen 14 art. mukaan henkilöä ei voida tuomita häntä kuulematta. Lisäksi PL 21.2:ssä säädetään, että jokaisen oikeus tulla kuulluksi turvataan lailla. Kontradiktorinen periaate ilmeneekin monista käsittelyä koskevista säännöistä.⁵⁹

Periaatteen mukaan asianosaisilla tulee olla yhtäläinen mahdollisuus esittää oikeudenkäynnissä vaatimuksensa sekä väitteensä ja lausua kaikesta oikeudenkäyntiaineistosta.⁶⁰ Vastajan osalta kontradiktorisen periaatteen on katsottu merkitsevän sitä, että häntä on kuultava.

⁵⁴ Jokela 2018, s.26.

⁵⁵ Virolainen – Pölönen 2003, s. 391.

⁵⁶ Virolainen - Pölönen 2003, s. 393 ja Virolainen 1995, s.266.

⁵⁷ Vuorenää 2023, s. 80.

⁵⁸ Ervo 1996, s. 93 ja Virolainen – Pölönen 2003, s. 343.

⁵⁹ Esimerkiksi OK 31:1.

⁶⁰ Vuorenää 2023, s.80–81.

Asianomistajan osalta taas on riittävää, että hänelle varataan tilaisuus tulla kuulluksi.⁶¹ Kontradiktorista periaatetta on noudatettava jutun kaikissa käsittelyvaiheissa, mutta sillä on suurin vaikutus tuomioistuimenmenettelyssä.⁶²

Syytesidonnaisuus linkittyy kontradiktoriseen periaatteeseen, sillä ihmisoikeussopimusten mukaan syytetyllä on oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto syytteen sisällöstä. Lisäksi se takaa syytetylle oikeuden lausua kaikesta oikeudenkäyntiaineistosta.⁶³ Näin ollen kontradiktorinen periaate takaa hänelle mahdollisuuden puolustautua, mikä on yksi tärkeimmistä syytetylle kuuluvista oikeuksista.⁶⁴

3.1.3 Virallisperiaate

Virallisperiaate liittyy läheisesti edellä käsiteltyyn akkusatoriseen menetelmään. Virallisperiaate koskee sekä tuomioistuimen, että syyttäjän toimintaa. Sen mukaan tuomioistuimella on velvollisuus oma-aloitteisesti määrätä rikoksesta tuomittava rangaistus ja muut seuraamukset.⁶⁵ Syytesidonnaisuus ja virallisperiaate kulkevatkin käsi kädessä, sillä syytesidonnaisuus tarkoittaa tuomioistuimen sitovuutta teonkuvaukseen, mutta ei lainkohtiin tai rikosnimikkeisiin.

Virallisperiaatteeseen kuuluu, että syyttäjän tulee huolehtia kaiken tarpeellisen materiaalin esittämisestä oikeudenkäynnissä. Asianomistajalla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa syyttäjän syyteoikeuteen, sillä syyttäjän virkavelvollisuutena on huolehtia asian selvittämisestä.⁶⁶ Lisäksi virallisperiaatteeseen liittyvät läheisesti sekä *in dubio pro reo* -periaate että *in dubio mitius* -periaate. *In dubio pro reo* -periaate tarkoittaa, että syyttäjällä on näyttövelvollisuus seikoista, joihin hän syytteessä vetoaa ja epäselvyydet tulee ratkaista vastaajan kannalta edullisemmalla vaihtoehdolla. *In dubio mitius* -periaate tarkoittaa, että lakia tulee tulkita vastaajan kannalta lievempään lopputulokseen johtavan tulkinnan mukaan.⁶⁷

⁶¹ Virolainen 1995, s. 212 ja Vuorenää 2023, s.80.

⁶² Ervo 1996, s. 93 ja Vuorenää 2023, s.80.

⁶³ EIS 6(3) art.

⁶⁴ Virolainen 1995, s. 214.

⁶⁵ Virolainen 1995, s. 58.

⁶⁶ Virolainen 1995, s. 58.

⁶⁷ HE 82/1995 vp, s. 16, LaVM 9/1997 vp, s.7 ja ks. esimerkiksi Ervo 2005, s. 143.

Virallisperiaate linkittyy vahvasti tuomioistuimen velvollisuuteen huolehtia asian asianmukaisesta käsittelystä. ROL 6:5:n mukaan tuomioistuimen tehtävänä on valvoa, että asia käsitellään jäsennellysti ja että käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä. Lisäksi tuomioistuimen tulee valvoa, että asia tulee asianmukaisesti käsiteltyksi eikä asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Tuomioistuimella on velvollisuus kyselyoikeuttaan käyttäen poistaa asianosaisten lausuntojen epäselvyydet ja puutteellisuudet. Huomioitavaa on, että tuomioistuimella ei kuitenkaan ole suoraan esimerkiksi kuulustelu-oikeutta.⁶⁸

3.1.4 Puolustuksen suosimisen periaate

Edellä mainittujen periaatteiden lisäksi rikosprosessissa tärkeänä periaatteena on pidetty puolustuksen suosimisperiaatetta eli favor defensionis -periaatetta. Periaatteen tavoitteena on mahdollistaa kaikille osapuolille tasavertainen asema prosessissa.⁶⁹ Asianosaisten prosessuaalista tasapainoa on tavoiteltu myös kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, jossa asianosaisten prosessuaalisesta tasavertaisuudesta on puhuttu muun muassa equality of arms-periaatteena.⁷⁰

Syyttäjä ei aja rikosasiassa omaa etuaan eikä syyttäjällä ole rikosasioissa omaa intressiä.⁷¹ Syyttäjä on kuitenkin ammattitaitonsa ja käytettävien resurssien valossa vahvemmassa prosessuaalisessa asemassa vastaajaan nähden.⁷² Epätasapainoisen asetelman tasaamiseksi syytetyille on ollut tarpeen luoda tiettyjä oikeuksia, joilla pyritään vahvistamaan syytetyn prosessuaalista asemaa suhteessa syyttäjään.

Puolustuksen suosimisen periaate ilmenee esimerkiksi syyttömyysolettamasta sekä siitä, että vastaajalla ei ole rikosprosessissa väittämistaakkaa.⁷³ Syyttömyysolettaman mukaan vastaaja on syytön, ellei syyllisyyttä näytetä laillisesti toteen.⁷⁴ Syytetyn asemaa vahvistaa myös

⁶⁸ HE 82/1995 vp, s. 83 ja Virolainen 1995, s.405–406.

⁶⁹ Virolainen 1995, s.312.

⁷⁰ Virolainen 1995, s.312.

⁷¹ Virolainen 1988, s.355.

⁷² HE 82/1995 vp, s.83.

⁷³ Ervo 2005, s. 143 ja Saramäki 2016 s.742.

⁷⁴ Määttä 2013, s. 215–216 ja Vuorenpää 2023, s. 143.

itsekriminointisuoja, joka takaa syytetylle oikeuden olla myötävaikuttamasta rikoksen selvittämiseen.⁷⁵ Tämän ohella puolustuksen suosimisperiaatetta ilmentää jo aiemmin mainitut *in dubio pro reo* -periaate sekä *in dubio mitius* -periaate.

Syytesidonnaisuus liittyy läheisesti puolustuksen suosimisperiaatteeseen, sillä tuomioistuin on sidottu syyttäjän esittämään teonkuvaukseen. Tuomioistuin ei myöskään voi omasta aloitteestaan hankkia syytettä tukevaa näyttöä.⁷⁶ OK 17:7:n mukaan tuomioistuin saa hankkia vain sellaista näyttöä, joka todennäköisesti ei tue syytettä. Tuomioistuimella on omasta aloitteestaan mahdollisuus huomioida sellaisia syytettä vastaan puhuvia oikeustositseikkoja, joihin syytetty tai hänen puolustuksensa eivät ole vedonneet.⁷⁷

Puolustuksen suosimisperiaatteella on vaikutuksensa tuomarın harjoittamaan prosessinjohtoon, sillä se asettaa vaatimuksia sekä rajat tuomioistuimen prosessinjohtolle. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että syytettä tukevaa materiaalista prosessinjohtoa voidaan harjoittaa vain, mikäli se ehkäisee menettelyvirheen toteutumista. Tällaisena menettelyvirheenä on pidetty esimerkiksi sitä, ettei välittömyysperiaate ja/tai kuulemisperiaate toteudu.⁷⁸ Prosessinjohtoa voidaan tietyissä tilanteissa joutua rajoittamaan, mutta joissakin tilanteissa puolustuksen suosimisperiaate voi toisaalta edellyttää tuomioistuimelta aktiivisia toimia.⁷⁹ Tuomarın sallittuun materiaaliseen prosessinjohtoon palataan luvussa 6.1.

3.2 Materiaalisen prosessinjohton funktiot

Tuomioistuimen prosessinjohto jaetaan kahteen osa-alueeseen - muodolliseen ja aineelliseen eli materiaaliseen prosessinjohtoon. Muodollinen prosessinjohto koskee oikeudenkäynnin menettelyllisiä piirteitä eli esimerkiksi oikeudenkäynnin ajankohdan järjestämistä.⁸⁰ Materiaalinen prosessinjohto kohdistuu jutun aineistoon eli se koskee asian selvittämistä.⁸¹

⁷⁵ Vuorenää 2023, s. 158.

⁷⁶ Jokela 2018, s. 435.

⁷⁷ Virolainen – Pölönen 2003, s.400.

⁷⁸ Virolainen 1995, s.305.

⁷⁹ Ervo 2005, s. 398–399. Myös oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin voi edellyttää aktiivisia toimia. Ks. esim. HE 309/1993 vp, s. 15 ja HE 309/1993 vp, s. 75.

⁸⁰ Virolainen – Launiala 2024, s. 18–19.

⁸¹ Virolainen - Launiala 2024, s. 185–188.

Materiaalisella prosessinjohdolla pyritään selvittämään oikeudenkäynnin kohdetta ja huolehtimaan siitä, että asia käsitellään perusteellisesti. Materiaalisen prosessinjohton tavoitteet pyrkivät takaamaan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden toteutumista.⁸² ROL 6:5:n mukaan tuomioistuimen velvollisuutena on huolehtia, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi. Näin ollen jo lain perusteella tuomioistuimen on materiaalisen prosessinjohton keinoin selvitettävä asiaa lain sallimissa rajoissa, jotta jutut tulee asianmukaisesti käsitellyiksi.

Tuomioistuimella ei kuitenkaan ole oikeutta osallistua asian selvittämiseen millä tahansa keinoilla, sillä akkusatorisen menetelmän peruseriaate on, että asianosaisten tulee itse hankkia tarvittava oikeudenkäyntiaineisto. Lähtökohtaisesti tuomarin materiaalinen prosessinjohto tarkoittaa kyselyoikeutta, jonka rajoissa tuomari voi selvittää, tarkentaa tai tiedustella asianosaisten tarkoitusta epäselvien tai puutteellisten lausumien osalta.⁸³ Näin ollen materiaalisen prosessinjohton kohteena ei suoraan ole itse jutun aineisto, vaan asianosaisten tarkoitus aineiston taustalla.

Asianosaisten lausumien epäselvyys tai puutteellisuus voi koskea sekä vaatimuksia, että sen perusteita.⁸⁴ Jos esimerkiksi syyttäjän teonkuvaus on epäselvä, tuomioistuimen tulee selvittää, minkälainen teonkuvaus syyttäjän on ollut tarkoitus esittää. Tuomioistuimen velvollisuus kyselyoikeuden käyttöön koskee myös rangaistusvaatimusta, vaikka se arvioi itse viran puolesta teon oikeudellisen luonnehdinnan.⁸⁵ Esimerkiksi tilanteessa, jossa syyttäjä ei ole esittänyt rangaistusvaatimusta jonkin teonkuvauksessa esitetyn teon osalta, tuomioistuimen tulee selvittää, onko syyttäjällä ollut tarkoitus vaatia rangaistusta myös tämän teon osalta.

Tuomioistuimella on velvollisuus huolehtia, ettei kenellekään jää epäselväksi, mitä asianosaiset vaatimuksillaan tai vastauksillaan tarkoittavat. Lisäksi tuomioistuimen tulee huolehtia kontradiktorisuuden toteutumisesta eli siitä, että asianosaisilla on mahdollisuus lausua kaikesta oikeudenkäyntiaineistosta.⁸⁶ Koska tuomioistuimella on velvollisuus huolehtia jutun asianmukaisesta käsittelystä, kyselyoikeutta voidaan pitää jopa tuomioistuimen velvollisuutena, jotta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet voidaan turvata. Tuomioistuin ei

⁸² Ervo 2008, s. 76 ja Virolainen – Launiala 2024, s. 18–19.

⁸³ Virolainen – Launiala 2024, s. 185.

⁸⁴ Jokela 2018, s. 437.

⁸⁵ Jokela 2018, s. 437.

⁸⁶ Ervo 2005, s. 76.

voi jäädä asiassa passiiviseksi, vaan sen tulee kuulla ja esittää kysymyksiä sekä tarkentaa lausumia tilanteen niin vaatiessa.

Virolainen on jakanut materiaalisen prosessinjohtoon viiteen kategoriaan, jotka ovat selventävä, korjaava, informoiva, rikastava sekä rajoittava prosessinjohto.⁸⁷ Tässä tutkielmassa on käytetty tätä jaottelua hahmottamaan materiaalisen prosessinjohtoon eri keinoja. Ainoastaan rajoittavan prosessinjohtoon⁸⁸ käsittely on jätetty pois, koska sillä ei ole tässä yhteydessä merkitystä syytesidonnaisuuden tulkinnan osalta. Muita osa-alueita käsitellään seuraavaksi vielä hieman tarkemmin.

3.2.1 Selventävä prosessinjohto

Selventävä prosessinjohto tarkoittaa yksinkertaista asianosaisten tarkoituksen selvittämistä.⁸⁹ Selventävä prosessinjohto heijastuu ROL 6:5:n säännökseen. Säännöksen mukaan tuomioistuimen tehtävänä on huolehtia jutun asianmukaisesta käsittelemisestä. Tämä velvollisuus johtaa siihen, että tuomioistuimen on käytettävä selventävää prosessinjohtoa, jotta asianmukainen käsittely toteutuu.

Selventävä prosessinjohto tarkoittaa usein sitä, että tuomari poistaa kysymyksiin asianosaisten lausumissa olevat epäselvyydet ja puutteellisuudet.⁹⁰ Erityisen tärkeää selventävä prosessinjohto on tilanteissa, joissa tuomari joutuu tulkitsemaan jonkin epäselvän lausuman sisältöä. Lähtökohtaisesti epäselvyydet tulisi poistaa selventävän prosessinjohtoon keinoin sen sijaan, että tuomari tulkitsee niitä.⁹¹

Tuomioistuimen tulee harjoittaa prosessinjohtoa vaarantamatta puolueettomuusvaatimusta. Se ei saa harjoittaa selventävää prosessinjohtoa esimerkiksi niin, että syntyy vaikutelma siitä, että tuomioistuin yrittää auttaa syyttäjää syytteen toteennäyttämässä.⁹² Koska tarkoituksena on ennen kaikkea jutun perusteellinen selvittäminen, sekä syyttäjän että syytetyn eduksi

⁸⁷ Virolainen - Launiala 2024, s. 185–187 ja Virolainen – Pölönen 2003, s.394.

⁸⁸ Rajoittava prosessinjohto tarkoittaa tuomioistuimen mahdollisuutta rajoittaa oikeudenkäynnissä esitettävää aineistoa, ks. esim. Ervo 2005, s. 399 ja Virolainen – Launiala 2024, s.204–208.

⁸⁹ Ervo 2005, s.399 ja Virolainen – Launiala 2024, s. 188.

⁹⁰ Virolainen – Launiala 2024, s. 285.

⁹¹ Virolainen – Launiala 2024, s. 193–194.

⁹² Saramäki 2016, s.743–744.

tapahtuva selventävä prosessinjohto tulee kuitenkin olla sallittua. Puolueettomuus onkin parhaiten turvattu silloin, kun molempia osapuolia autetaan tarvittaessa.⁹³

Selventävän ja rikastavan prosessinjohtoon välinen rajanveto voi toisinaan olla haastavaa. Epäselvyyksiä ilmenee siinä, mikä on sallittua selventävää prosessinjohtoa ja mitkä toimet asettuvat kielletyn rikastavan prosessinjohtoon puolelle. Erityisesti haasteita luovat tilanteet, joissa selventävien prosessinjohtollisten keinojen vuoksi oikeudenkäyntiaineisto lisääntyy.⁹⁴ Viattomalta kuulostavat tilanteet, joissa epäselviä seikkoja pyritään täsmentämään ja selvittämään, voivat tietyissä tilanteissa johtaa siihen, ettei tällaista prosessinjohtoa voida pitää enää selventävällä tasolla.

Lähtökohtaisesti selventävä prosessinjohto tulisi olla sallittua aina, kun jutuissa esiintyy epäselvyyksiä. Kuten *Ervo* on ilmaissut, ”tuomion perustaminen väärinymmärryksille, arvauksille tai virheellisille tulkinnoille ei ole minkään prosessimuodon tai kenenkään edun mukaista”. Selventävä materiaallinen prosessinjohto voi siten edesauttaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista ja sillä voidaan ehkäistä muun muassa turhia muutoksenhakuja.⁹⁵

3.2.2 Korjaava prosessinjohto

Korjaava prosessinjohto on selventävää prosessinjohtoa hieman pidemmälle menevä prosessinjohtollinen keino. Korjaava prosessinjohto tarkoittaa käytännössä oikeudenkäyntiaineiston muuntavaa funktiota.⁹⁶ Korjaavalle prosessinjohtolle on ominaista se, että asianosaisen tarkoitus on tiedossa, mutta hän on ilmaissut itseään epäselvästi tai väärin.⁹⁷ Korjaava prosessinjohto johtaa siihen, että asianosainen todennäköisesti muokkaa esimerkiksi omaa lausumaansa toisenlaiseen muotoon.

Korjaava prosessinjohto voi olla lähellä rikastavaa prosessinjohtoa silloin, kun tuomioistuimien pyrkii aktivoimaan asianosaista muuttamaan tai korjaamaan omaa lausumaansa. Tuomioistuimella on kuitenkin velvollisuus ohjeistaa asianosaisia toimimaan prosessissa oikealla tavalla. Erityisen tärkeää tuomioistuimen ohjeistus on silloin, kun on selvää, että asianosainen

⁹³ Saramäki 2016, s. 734–744 ja Virolainen – Launiala 2024, s. 178.

⁹⁴ Virolainen – Launiala 2024, s. 202–204.

⁹⁵ *Ervo* 2005, s. 400.

⁹⁶ *Ervo* 2005, s. 400 ja Virolainen – Launiala 2024, s. 195.

⁹⁷ Virolainen – Launiala 2024, s. 194.

pyrkii saavuttamaan jotain, mutta tietämättömyytensä tai osaamattomuutensa vuoksi ei kykene saavuttamaan tavoitettaan.⁹⁸ Tällöin tuomioistuimen velvollisuutensa on ohjeistaa asianosaisia toimissaan, vaikka se voi johtaa siihen, että lausumia täydennetään tai muokataan. Merkitystä on sillä, minkä vuoksi asianosainen ei tiettyyn seikkaan tai aineistoon ole vedonnut.

3.2.3 Informatiivinen prosessinjohto

Informatiivinen prosessinjohto tarkoittaa tuomioistuimen velvollisuutta informoida asianosaisia tapaukseen sovellettavista oikeussäännöistä.⁹⁹ Informatiivinen prosessinjohto turvaa kontradiktorisen oikeudenkäyntimenettelyn toteutumista, sillä sen mukaan tuomioistuimen on varattava asianosaiselle tilaisuus lausua myös lainsoveltamiskysymyksestä.¹⁰⁰ Se tarkoittaa sitä, että asianosaisilla on tilaisuus lausua sellaisista kysymyksistä, joista tuomioistuin päättää viran puolesta. Erityisen tärkeää informatiivinen prosessinjohto on tilanteissa, joissa tuomioistuin havaitsee, että asianosaisilla on virheellinen käsitys oikeussäännösten sisällöstä tai niiden soveltumisesta tapaukseen.¹⁰¹

Ratkaisu KKO 2005:70 koskee tuomioistuimen informoivaa prosessinjohtoa. Tapauksessa korkein oikeus katsoi, ettei hovioikeus olisi saanut tuomita vastaajaa järjestysrangaistuksesta, koska se ei ollut varannut vastaajalle tilaisuutta lausua rikosoikeudellisen seuraamuksen määräämisestä ja siihen vaikuttavista seikoista. Ratkaisun perusteluissa on katsottu, että pelkkä aineiston toimittaminen tiedoksi asianosaiselle ei riitä. Korkein oikeus on katsonut, että hovioikeuden olisi tullut tiedustella vastaajalta vastatodistelun olemassaoloa ja tarvittaessa kehottaa vastaajaa toimittamaan määrääjassa kirjallinen lausuma sekä ilmoittaa kehoituksessa, mistä kysymyksestä A:n on lausuttava. Näin ollen ratkaisun perusteluiden mukaan hovioikeuden olisi tullut informoivan prosessinjohtoon keinoin ohjeistaa vastaajaa ottamaan kantaa rikosoikeudelliseen seuraamukseen ja siihen vaikuttaviin perusteisiin.

Informatiivinen prosessinjohto on turvallinen prosessinjohtoon muoto, sillä se ei vaaranna tuomioistuimen puolueettomuutta. Tuomioistuimella on kontradiktorisuuden vaatimuksesta

⁹⁸ Ervo 2005, s. 400 ja Virolainen – Launiala 2024, s.178 ja s.199.

⁹⁹ Ervo 1996, s. 140 ja Virolainen – Launiala 2024, s. 209-210.

¹⁰⁰ Saramäki 2016 s.743 ja Virolainen – Launiala 2024, s. 212.

¹⁰¹ Virolainen – Launiala 2024, s. 210.

johtuen velvollisuus informoida asianosaisia lainsoveltamiseen liittyvistä seikoista. Informatiivinen prosessinjohto on siten erottamaton osa akkusatorista menetelmää.¹⁰²

3.2.4 Rikastava prosessinjohto

Rikastava prosessinjohto tarkoittaa lähtökohtaisesti sitä, että tuomarin toimet johtavat oikeudenkäyntiaineiston lisääntymiseen.¹⁰³ Tällainen tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun tuomioistuin pyrkii saamaan syyttäjän hankkimaan tai esittämään uutta aineistoa, jolla syyte voidaan näyttää toteen. Tällainen syytettä tukevan aineiston lisääminen tuomarijohtoisesti on lähtökohtaisesti aina kiellettyä.¹⁰⁴ Syytetyn eduksi tapahtuva aineiston lisääminen taas on sallittua ja jopa puolustuksen suosimisperiaatteen näkökulmasta tuomioistuimelle kuuluva velvollisuus.

Suomalaisessa rikosprosessissa syyttäjän velvollisuutena on syytteen toteennäyttäminen. Syytesidonnaisuus rajoittaa tuomioistuimen mahdollisuutta selvittää asiaa, sillä tuomioistuin on sidottu syyttäjän esittämään teonkuvaukseen. Tuomioistuimen toiminta rajoittuu sen selvittämiseen, vastaako teonkuvaus tosiasiallisia tapahtumia. Tuomarilla ei kuitenkaan ole oikeutta ryhtyä tekemään omia selvityksiään asiassa, vaan hän on sidottu asianosaisten selvityksiin. Tuomioistuimen suorittama asian selvittäminen on vain täydentävää ja asianosaisten toimintaa valvovaa.¹⁰⁵ Näin ollen kaikenlainen tuomioistuimen omatoiminen aineistoa rikastava toiminta on kiellettyä prosessinjohtoa.

Rikastava prosessinjohto tarkoittaa kokonaan uuden aineiston hankkimista tai tuottamista osaksi oikeudenkäyntiä. Se tarkoittaa, että tuomioistuin oma-aloitteisesti selvittää asiaa niin, että se hankkii uutta aineistoa.¹⁰⁶ Tällaisen tuomioistuimen oma-aloitteisen jutun selvittämisen ei ole katsottu kuuluvan akkusatoriseen oikeudenkäyntimenettelyyn. Tuomioistuimella on tähän velvollisuus vain syytetyn eduksi. Rajanveto selventävään ja korjaavaan prosessinjohtoon on häilyvä tilanteissa, joissa tuomioistuin kiinnittää asianosaisten huomiota tiettyyn seikkaan ja tästä seuraa se, että asianosainen oma-aloitteisesti hankkii uutta aineistoa.¹⁰⁷

¹⁰² Ervo 2005, s. 401.

¹⁰³ Virolainen – Launiala 2024, s. 197.

¹⁰⁴ Jokela 2018, s. 380 ja Saramäki 2016 s. 744.

¹⁰⁵ Saramäki 2016 s. 744, Virolainen – Pölönen 2003, s.394 ja Virolainen – Launiala 2024, s.147.

¹⁰⁶ Ervo 2005, s.400–401.

¹⁰⁷ Ervo 2005, s.400–401.

4 Syytesidonnaisuuden tulkinta

4.1 Huomioita kotimaisesta oikeuskäytännöstä

Seuraavaksi käsiteltävistä oikeustapauksista havaitaan, että syytesidonnaisuuden tulkintalinjasta on kehittynyt hyvin tiukka. Rikosprosessissa on korostettu huomattavasti vastaajan puolustautumismahdollisuuksia ja oikeusturvaa, mikä on johtanut jopa syytesidonnaisuuden orjalliseen noudattamiseen. Syytesidonnaisuuden tulkintalinjan kehittymistä vuosien saatossa kuvaa vähitellen kiristetty kuminauha, jota on venytetty ja venytetty aivan äärimmillen. Nyt syytesidonnaisuuden tulkintalinja alkaa olla jo lähes joustamaton.

Keskeisenä ongelmana joustamattomassa syytesidonnaisuuden tulkintalinjassa on se, että jutuissa päädytään helposti aineellisesti väärään ratkaisuun muodollisella perusteella. Tämä johtaa siihen, ettei rikosvastuu toteudu. Tästä huolimatta oikeusjärjestelmässämme on painotettu enemmän syytetyn oikeusturvaintressiä, joka on nostettu rikosvastuun toteutumisfunktiota korkeammalle.¹⁰⁸ Haasteita on esiintynyt siinä, miten syytesidonnaisuuden taustalla vaikuttavat periaatteet voidaan asettaa sillä tavalla tasapainoon, että jutuissa voidaan päätyä aineellisesti oikeaan ratkaisuun vaarantamatta vastaajan oikeusturvaa.

Syytesidonnaisuudella on vahva oikeuskäytännöllinen pohja, sillä sitä on käsitelty lukuisissa oikeustapauksissa. Oikeuskäytännöstä on havaittavissa, että ei ole aina helppoa todeta, onko syytesidonnaisuutta rikottu.¹⁰⁹ Syytesidonnaisuus ja sen tulkintalinja aiheuttavatkin edelleen ongelmia oikeudenkäytössä.

Oikeuskäytännöstä voidaan havaita, että syyttäjän esittämän teonkuvauksen tiukka sanamuodon mukainen tulkinta on ollut vallitseva pääsääntö. Tuomioistuin on velvoitettu pidättäytymään tiukasti syyttäjän esittämässä teonkuvauksessa sallimatta siihen poikkeuksia. Tällaista tulkintalinjaa on perusteltu sillä, ettei vastaajan oikeusturvaa voida vaarantaa esimerkiksi syyttäjän huolimattomuuden tai ammattitaidottomuuden vuoksi.¹¹⁰ Se, että syyttäjä on epähuomiossa jättänyt vetoamatta tiettyyn tosiasialliseen tekoon tai tapahtumaan, ei saa johtaa vastaajan oikeusturvan heikkenemiseen.

¹⁰⁸ Virolainen – Pölönen 2003, s. 401.

¹⁰⁹ Ervo 2005, s. 185.

¹¹⁰ Virolainen – Pölönen 2003, s. 401.

EIS 6(3) art. mukaan syytetyn vähimmäisoikeutena on saada viipymättä tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista ymmärtämällään kielellä. Syytteeseen on sisällytettävä tosiasiakuvaus ja sen oikeudellinen arviointi. Syytesidonnaisuuden rajat muodostuvatkin sitä kautta, miten yksityiskohtaisesti syyttäjä esittää sen teonkuvauksen, johon tuomioistuin on sidottu.¹¹¹ Suomessa laki ja oikeuskäytäntö edellyttävät syytteen yksityiskohtaista kuvailua, mikä on huomattavasti EIS 6(3) art. vaatimuksia korkeampi taso, sillä EIT on sallinut olosuhteiden kuvailemisen paljon suurpiirteisemmin.¹¹²

4.1.1 Teonkuvauksen sitovuus

Syytesidonnaisuuden tulkintalinjan tiukkeneminen on havaittavissa jo ajalta ennen kuin syytesidonnaisuutta koskeva säännös otettiin kirjoitettuun lakiimme. Tapauksessa KKO 1984 II 154 korkein oikeus vielä katsoi, että syytetty voidaan tuomita kätkemisrikoksesta varkaussyytteen nojalla. Perusteluista on huomattavissa, että syyttäjä ei ollut tuonut teonkuvauksessaan esille kätkemisrikoksen tunnusmerkistökäytännön täyttäviä oikeustositseikkoja. Sen sijaan syytetty oli itse tuonut ne esille. Korkein oikeus katsoi, että tällä perusteella vastaaja voitiin tuomita kätkemisrikoksesta varkaussyytteen nojalla. Tapauksessa oli olennaista se, että oikeudenkäyntiaineistosta oli havaittavissa kätkemisrikoksen tunnusmerkistön täyttävät oikeustositseikat, sillä ne oli tuotu esille syytetyn toimesta. Ratkaisun antamisen aikaan oli vielä mahdollista, että tuomioistuin voi huomioida oikeudenkäyntiaineistosta ilmenneet seikat, vaikka syyttäjä ei ole niihin vedonnut.

Tapauksessa KKO 1993:98 korkein oikeus on sittemmin muuttanut tulkintalinjaansa. Tässä tapauksessa ei ollut enää riittävää se, että syytetty oli itse tuonut esille kätkemisrikoksen tunnusmerkistökäytännön täyttävät oikeustositseikat. Perusteluissa on erikseen mainittu, että syyttäjän esittämä syyte varkaudesta ei ole sisältänyt kätkemisrikoksen tunnusmerkistöön kuuluvia seikkoja eikä vastaajalla siten ole ollut aihetta puolustautua kätkemisrikoksen osalta. Korkein oikeus on katsonut, että vastaajaa ei voida tällöin tuomita varkaussyytteen nojalla kätkemisrikoksesta eli teonkuvaus on tältä osin ollut puutteellinen. Ratkaisussa KKO 1993:98 ei siis enää ollut riittävää se, että oikeustositseikat käyvät ilmi oikeudenkäyntiaineistosta, jos syyttäjä ei niihin ole vedonnut. Tällainen tulkintalinja tarkoittaa samalla sitä, ettei

¹¹¹ Koponen 2003, s.186.

¹¹² ks. esimerkiksi Steel ja muut v. Yhdistynyt Kuningaskunta (23.9.1998).

vastaajan myöntämä lievempikään teko riittää syyksilukemiseen, jos syyttäjä ei ole siihen nimenomaisesti vedonnut.¹¹³

Vastaavasti tapauksessa KKO 1998:16 on kyse syyttäjän esittämän teonkuvauksen puutteellisuudesta. Tapauksessa syyttäjä vaati A:lle rangaistusta anastuksesta perustuen teonkuvaukseen, jossa A oli anastanut hänen säilytettäväksi annetun taulun myymällä sen. Käräjäoikeudessa A tuomittiin syytteen mukaan kavalluksesta. Myös hovioikeus tuomitsi A:n kavalluksesta. Hovioikeus kuitenkin perusti ratkaisun siihen, että A on saanut toimeksiannon taulun myymiseen, mutta A ei ollut tilittänyt myynnistä saatuja varoja taulun omistajalle.

Tapauksessa syyttäjä oli vedonnut vain taulun myyntiä koskevaan toimeksiantoon ja sen puutteellisuuteen. Syyttäjä ei syytteessään vedonnut millään tapaa siihen, että A ei ollut tilittänyt myynnistä saatuja varoja. A oli itse käräjäoikeudessa esittämässään vastauksessa tuonut esille myynnistä saatujen varojen tilittämiseen liittyviä seikkoja. Näin ollen tässäkin tapauksessa oikeudenkäyntiaineistosta on käynyt ilmi varojen tilittämiseen liittyviä seikkoja, mutta syyttäjä ei tähän ollut vedonnut edes muutoksenhakuvaiheessa. Syyttäjän teonkuvaus on siten ollut tältä osin puutteellinen. Tämän perusteella korkein oikeus katsoi, että hovioikeus oli tuominnut A:n muusta teosta kuin mistä rangaistusta oli vaadittu.

Vastaavasti ratkaisusta KKO 2021:54 on havaittavissa syytesidonnaisuuden tulkintalinjan tiukkuus ja teon käsitteelle annettu suppea merkitys. Tapauksessa syyttäjä vaatii muun ohella vastaajille rangaistusta vapaudenriistosta. Syyttäjän esittämän teonkuvauksen mukaan vastaajat olivat sulkeneet poikansa veneen kajuuttaan useiksi tunneiksi kerrallaan muun perheen ollessa muissa veneen tiloissa. Poika ei ollut saanut poistua kajuutasta.

Tapauksessa hovioikeus oli lukenut vastaajien syyksi kajuuttaan sulkemisen osana syytekohtassa 1 tarkoitettua pahoinpitelyä. Syyttäjä ei ollut teonkuvauksessaan tuonut esille, että kajuuttaan sulkeminen olisi vahingoittanut pojan terveyttä. Hovioikeuden mukaan vapaudenriisto taas on ollut osa syytekohtan 1 pahoinpitelyä.

Korkein oikeus on katsonut, että syytekohtan 1 (pahoinpitelyä koskeva syytekohta) tai syytekohtan 3 (vapaudenriistoa koskeva syytekohta) teonkuvauksessa ei ole nimenomaisesti vedottu siihen, että kajuuttaan sulkeminen olisi vahingoittanut pojan terveyttä. Korkein oi-

¹¹³ Koponen 1997, s. 277.

keus lausuu, että ”riippumatta siitä, onko näyttöä esitetty myös kajuuttaan sulkemisesta aiheutuneesta terveyden vahingoittumisesta, hovioikeuden arvioitavana ei ole asiassa esitetyn syytteen perusteella ollut se, ovatko pojalle syytekohtassa 1 aiheutuneiksi väitetyt seuraukset voineet osaksi aiheutua syytekohtan 3 mukaisesta menettelystä”. Näin ollen hovioikeus on lukenut vastaajien syyksi toisen teon, kuin mistä rangaistusta on vaadittu.

Tapaus osoittaa sen, että teon suppealla merkityksellä tarkoitetaan vain niitä oikeustositseikkoja, joihin syyttäjä on vedonnut. Tuomioistuin voi tutkia teon vain syyttäjän esittämän teonkuvauksen mukaisesti eikä niin kuin teko tosi asiassa on tapahtunut.¹¹⁴ Tällaisen tulkintalinjan mukaan merkitystä ei ole edes sillä, että teko olisi riidattomasti näytetty toteen. Mikäli syyttäjä ei ole vedonnut merkitykselliseen oikeustositseikkaan, tuomioistuin ei voi miltään osin huomioida tällaista seikkaa ratkaisuharkinnassaan. Tapauksista on havaittavissa se, mikä merkitys syyttäjän esittämällä teonkuvauksella tosiasiasa on.¹¹⁵ Tällainen tulkintalinja asettaa valtavat paineet syyttäjän ammattitaidolle, sillä pienikin virhe voi johtaa siihen, että tuomioistuimen suorittamasta ratkaisuharkinnasta jää pois olennaisia seikkoja.¹¹⁶

Ratkaisussa KKO 2021:54 syyttäjä ei ollut missään kohdassa tuonut esille tai vedonnut siihen, että kajuuttaan sulkemisella olisi vahingoitettu pojan terveyttä. Riittävää ei ole se, että syyttäjä on muissa syytekohtissa kuvaillut pojan terveyden vahingoittuneen, jos missään kohdin ei ole vedottu siihen, että juuri kajuuttaan sulkeminen on aiheuttanut terveyden vahingoittumisen. Tuomioistuimella ei ole lupaa ”yhdistellä” eri syytekohtien menettelyitä ja seurauksia. Tuomioistuin ei voi päätellä toisen syytekohtan mukaisen menettelyn vahingoittaneen terveyttä, jos syyttäjä ei siihen nimenomaisesti ole vedonnut. Se ei voi tehdä näin edes siinä tapauksessa, että seikka olisi näytetty riidattomasti toteen oikeudenkäyntiaineistossa.

Tapauksissa on ollut ratkaisevaa se, että pelkkä oikeustositseikkojen ylimalkainen kuvaileminen ei riitä, vaan tapahtumia koskevat seikat tulee tuoda ilmi yksiselitteisesti ja selkeästi. Vastaavasti kuin ratkaisussa KKO 2021:54, ei syyttäjä ollut myöskään ratkaisussa KKO 1998:16 vedonnut nimenomaisesti varojen tilittämiseen, vaikka varojen tilitykseen liittyviä

¹¹⁴ Virolainen 1988, s. 376 sekä Eerola 1997, s. 334.

¹¹⁵ Ks. myös esimerkiksi ratkaisu KKO 2003:74, jossa teonkuvausta noudatettiin yhtä tiukasti.

¹¹⁶ Koponen 1997, s. 275–276.

seikkoja kävi ilmi oikeudenkäyntiaineistosta. Näin ollen hovioikeus ei olisi saanut tuomita vastaajaa kätkemisrikoksesta varojen tilittämiseen liittyvien seikkojen perusteella.

Oikeuskäytännössä näyttää vallitsevan linja, jossa oikeustosisekoja tulee kuvailla lähes sanatakkasti lain säännösten sanamuotojen mukaan. Ratkaisussa KKO 2010:79 tuomioistuin on näyttänyt ottaneen jopa sen linjan, että syyttäjän tulee vedota nimenomaisiin oikeussäännöksiin. Tapauksessa syyttäjä oli vaatinut vastaajalle rangaistusta merilain säännösten nojalla hyvän merimiestaidon laiminlyönnistä. Syyttäjä oli kuvaillut teonkuvauksessa, kuinka ”vastaaja on laiminlyönyt noudattaa vesiliikennelaissa säädettyä olosuhteiden edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta ohittamalla punaisen väylämerkin vasemmalta puolelta, vaikka hänen olisi tullut ohittaa lateraaliviiva vasemmalta puolelta”. Syyttäjä oli siis teonkuvauksessaan tuonut esille vastaajan menettelyä kuvailevat oikeustosisekot.

Korkeimman oikeuden mukaan syytteen teonkuvaus sisälsi vain sen, mitä vastaajan velvollisuuden hyvänä merimiehenä on kuulunut merionnettomuuden estämiseksi. Korkein oikeus oli todennut, että syyttäjän esittämän teonkuvauksen valossa ei voitu arvioida muiden kuin merilain säännösten soveltumista tapaukseen.

Tapauksessa on olennaista se, että syyttäjä oli nimenomaisesti kuvaillut sen teon, josta hän oli vaatinut vastaajalle rangaistusta. *Tolvanen* on ratkaisua kommentoidessaan tuonut esille, ettei syytteessä ole tarkoitus toistaa lakiin kirjoitettua normilauseetta.¹¹⁷ Tässä tapauksessa korkein oikeus kuitenkin näyttää ottaneen sen linjan, että syyttäjän olisi nimenomaisesti tullut vedota toiseen säännökseen, jotta sen soveltuvuus tapaukseen olisi voitu arvioida.

Ratkaisu on perustellusti kritiikille altis, sillä tuomioistuimen tulee arvioida viran puolesta, minkä oikeussäännöksen tunnusmerkistön teonkuvauksessa kuvailtu menettely täyttää. Tapauksessa KKO 2010:79 rikosvastuu jää toteutumatta, koska tuomioistuin jättää toteuttamatta sille kuuluvan velvollisuuden arvioida teon oikeudellinen luonnehdinta itsenäisesti.

Ratkaisun voidaan katsoa heijastavan jo niin tiukkaa syytesidonnaisuuden tulkintalinjaa, että syyttäjän edellytetään vetoavan tiettyihin oikeussäännöksiin, jotta tuomioistuin voi huomioida ne ratkaisuharkinnassaan. Tämähän on suoraan syytesidonnaisuuden tarkoituksen vastaista, sillä syyttäjän tulee vedota vain tapauksen kannalta relevantteihin oikeustosisekoihin – ei oikeussäännöksiin. *Tolvanen* on perustellusti tuonut esille, että tällainen tulkintalinja

¹¹⁷ Tolvanen 2011, s. 422.

johtaa väistämättä siihen, että syyttäjien tulisi esittää mahdollisimman monta vaihtoehtoista tapahtumainkuvausta ja tapahtumainkuvausten osalta lukuisia vaihtoehtoisia tunnusmerkkistöjä.¹¹⁸ Tuskin on kenenkään edun mukaista, että tuomioistuimelle asetetaan kaiken varalta lukuisia joukko vaihtoehtoja, joista valita.

Ratkaisut ovat oivia esimerkkejä siitä syytesidonnaisuuden ytimeistä, joka toisinaan aiheuttaa myös merkittäviä ongelmia oikeudenkäytölle. Vaikka tapauksiin liittyvissä oikeudenkäyntiaineistoissa olisi näytetty toteen selvä rikollinen teko, ei tuomioistuimella ole mahdollisuutta tuomita tällaisesta teosta, mikäli syyttäjä ei ole teonkuvauksessaan vedonnut tiettyyn seikkaan. Tuomioistuimella on käytännössä tekemätön paikka, vaikka oikeudenkäyntiaineiston perusteella olisi jo ratkaisuvaiheessa selvää, että tuomiosta tulee aineellisesti virheellinen muodollisella perusteella.

Kuten oikeuskäytännössä on paljon painotettu, merkitystä on ennen kaikkea sillä, miten ratkaisut vaikuttavat vastaajan puolustautumismahdollisuuksiin. Tulkintalinjan tiukkuuden osalta voidaankin pohtia sitä, kuinka paljon tapauksissa on arvioitu sitä, vaarantuvatko vastaajan puolustautumismahdollisuudet tosiasiaassa vai eivät. Syytesidonnaisuuden perimmäinen tarkoitushan on vastaajan oikeusturvasta huolehtiminen, eikä syytesidonnaisuutta tule noudattaa pelkästään sen itsensä vuoksi. Syytesidonnaisuuden orjallinen noudattaminen ei johda kestäviin ratkaisuihin, mikäli ainoa peruste sen noudattamiselle ovat muodolliset syyt.

4.1.2 Subjektiivisten ja osallisuutta koskevien seikkojen sitovuus

Syyttäjän vetoamisvelvollisuus ulottuu myös teon subjektiivisiin seikkoihin. Vetoamisvelvollisuuden tiukkuudesta voidaan mainita tapaus KKO 2001:43. Ratkaisussa oli kysymys syytesidonnaisuuden ulottuvuudesta rikoksen osallisuutta käsitteleviin kysymyksiin. Tapauksessa syyttäjä ei ollut teonkuvauksessaan nimenomaisesti vedonnut A:n ja B:n tekijäkumppanuuteen.

Käräjäoikeus tuomitsi A:n törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta sekä B:n pahoinpitelystä. Hovioikeus tuomitsi molemmat vastaajat törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta katsoen A:n ja B:n yhteisymmärryksessä pahoinpidelleen X:n aiheuttaen tälle ruumiinvamman, josta aiheutui X:n kuolema. Hovioikeus on katsonut vastaajien toimineen tekijäkumppaneina, vaikka käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa

¹¹⁸ Tolvanen 2011, s. 423.

esitetystä syytteestä syyttäjä ei ole vedonnut vastaajien yhteisymmärrykseen tai tekijäkumppanuuteen muutoinkaan. Tämän perusteella korkein oikeus katsoi hovioikeuden tuominnan vastaajat muusta teosta kuin mistä rangaistusta on vaadittu.

Korkein oikeus on katsonut perusteluissaan, että ”sen enempää käräjäoikeudessa kuin hovioikeudessakaan esitetyt syytteet eivät ole nimenomaisesti perustuneet sellaiseen teonkuvaukseen, jonka mukaan A ja B olisivat rikoslain 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettulla tavalla yhdessä eli yhteistuumin syyllistyneet X:ään kohdistuneeseen törkeään pahoinpitelyyn ja törkeään kuolemantuottamukseen.”

Korkein oikeus on painottanut tapauksessa vastaajan puolustautumismahdollisuuksia ja niiden turvaamista. Korkein oikeus on lausunut, että ROL 11:3:ssä mainitulla teolla tarkoitetaan syytteen teonkuvauksessa kuvailtua tekoa eikä syyksilukeminen voi perustua muihin oikeustositseikkoihin. Korkein oikeus myös toteaa, että mikäli hovioikeus olisi havainnut epäselvyyksiä syyttäjän teonkuvauksessa, hovioikeuden olisi tullut ROL 6:5.2 mukaisesti poistaa epäselvyydet kysymyksin. Korkein oikeus on perusteluissaan vedonnut siihen, että vastaajan puolustautuminen eroaa olennaisesti riippuen siitä, puolustaudutaanko sellaista tekoa vastaan, joka on tehty yksin vai yhteistuumin toisen kanssa.

Tässä tapauksessa hovioikeus on perustanut tuomion jutun todisteluista ilmenneisiin seikkoihin – mikä ei siis ole vallitsevan tulkintalinjan mukaan sallittua. Ratkaisua KKO 2001:43 kommentoinut *Koponen* on kiinnittänyt huomiota juuri siihen, että kantajan vetoamisvelvollisuus on äärimmäisen tiukka. Vetoamisvelvollisuuden ankaruus ja joustamattomuus ovat tiettyssä pisteessä ongelmallisia. Tiukka syytesidonnaisuuden noudattaminen vaikuttaa näytön sekä esimerkiksi tapahtumainkulkujen uskottavuuden arviointiin. *Koposen* näkemyksen mukaan tämä johtaa siihen, että syyttäjän tulisi sisällyttää teonkuvaukseen kaikki tuomioistuimen reaalisenä pitämät vaihtoehdot, jotta tuomioistuimen vapaa harkinta voi täysimääräisesti toteutua.¹¹⁹ Luonnollisesti tällainen tulkintalinja aiheuttaa valtavat paineet syyttäjälle, sillä pienikin erehdys teonkuvauksessa voi johtaa siihen, että tuomiosta tulee aineellisesti virheellinen. Käytännössä syyttäjän on etukäteen kyettävä arvioimaan tapahtumat sillä tarkkuudella, että hän pystyy vetoamaan kaikkiin mahdollisiin tapahtumiin, jotta ne tulevat tuomioistuimen harkinnan piiriin.

¹¹⁹ Koponen 2003, s. 189.

Ratkaisussa KKO 2005:126 on kyse siitä, voidaanko vastaaja tuomita rangaistukseen tuottamuksellisesta teosta tilanteessa, jossa syyttäjä on esittänyt vain tahallisen rangaistavia tekoja koskevia rangaistusvaatimuksia. Tapauksessa syyttäjä oli vaatinut reserviläiselle rangaistusta luvattomasta poissaolosta tai toissijaisesti palvelusrikoksesta, sillä reserviläinen oli jättänyt saapumatta kertausharjoitukseen sen ajankohtaa koskeneen erehdyksen vuoksi. Luvaton poissaolo ja palvelusrikos ovat rangaistavia vain tahallisena tekona.¹²⁰

Korkein oikeus on ratkaisua koskevissa perusteluissaan todennut, että ”syyttäjä on nimennyt rikokset, joista hän on vaatinut A:lle rangaistusta, tahalliseksi, mutta kuvannut teot huolimattomuutena. Ei ole estettä arvioida, onko A syyttäjän kuvaamalla menettelyllään syyllistynyt tuottamukselliseen rikokseen.”

Tapauksessa korkein oikeus on päätenyt siihen, että se voi arvioida syyttäjän esittämän teon kuvauksen oikeudellista luonnehdintaa toisin kuin syyttäjä. Korkein oikeus on katsonut, että syyttäjä on kuvaillut tekoa tavalla, joka täyttää tuottamuksellisen teon tunnusmerkistökijät ja näin ollen tuominnut vastaajan tuottamuksellisesta palvelusrikoksesta. Tämä on linjassa syytesidonnaisuuden periaatteen kanssa, joka sitoo tuomioistuimen vain syyttäjän esittämään teon kuvaukseen, ei teon oikeudelliseen luonnehdintaan. Tapauksessa tuomioistuin on katsonut, että tahallisuuden ja tuottamuksellisen tekemuodon arviointi on teon oikeudellista luonnehdintaa ja siten sillä on oikeus poiketa syyttäjän esittämästä tahallisuusarvioinnista. Olennaista on se, että syyttäjän esittämän teon kuvauksen tulee sisältää tuottamuksellisen teon tunnusmerkistön täyttävät oikeustositteikat. Tuomioistuin voi tällöin teon kuvauksen rajoissa liikkua vapaasti tahallisen ja tuottamuksellisen tekemuodon välillä.

Oikeuskäytännössä on esimerkkejä myös tilanteista, joissa eri osallisuusmuotoja koskevien seikkojen osalta on noudatettu tiukkaa tulkintalinjaa. Tulkinnanvaraisia tilanteita syntyy lähinnä tekijäkumppanuuden ja avunannon sekä tekijäkumppanuuden ja tekijätoimen välillä. Tekijäkumppanuuden ja tekijätoimen välisestä tulkintalinjasta voidaan ottaa esimerkiksi ratkaisu KKO 2011:103.

Tapauksessa syyttäjä vaati A:lle rangaistusta siitä, että tämä oli anastanut huoltoasemalta omaisuutta murtautumalla myymälätiloihin ikkunan rikkomalla ja ottamalla sieltä elintar-

¹²⁰ RL 45:1, RL 45:2, RL 45:3, RL 45:9. Erikseen on rangaistavaa tuottamuksellinen palvelusrikos RL 45:4.

vikkeita. Hovioikeus tuomitsi A:n varkaudesta, vaikka se katsoi, ettei A:n ollut näytetty käyneen itse sisällä myymälätilassa. Hovioikeus oli katsonut, että asiassa esitetyn näytön perusteella A oli syyllistynyt tekijäkumppanina varkausrikokseen. Tapauksessa A:n ei ole näytetty syyllistyneen itse varkauteen, mutta hovioikeuden mukaan näytön perusteella on selvää, että hän oli ollut tekopaikalla ja siten siihen osallinen.

Korkein oikeus painottaa ratkaisua koskevissa perusteluissaan, että syytteessä ei oltu edes väitetty A:n toimineen yhdessä jonkun kanssa. Näin ollen A:ta ei voida tuomita tekijäkumppanuudesta tekijätoimea koskevan syytteen perusteella, vaikka oikeudenkäyntiaineistosta kävisi muuta ilmi, jos tekijäkumppanuuteen ei nimenomaisesti ole vedottu. Tässä tapauksessa oikeudenkäyntiaineistosta ei edes suoraan ilmene, että tekopaikalla olisi ollut toinen henkilö. Oikeudenkäyntiaineistossa ei myöskään ole käsitelty toisen henkilön toimia. Korkeimman oikeuden mukaan A:n näkökulmasta on ollut yllätyksellistä, että hovioikeus on syyksilukenu tekijäkumppanuuden, vaikka siihen liittyviä seikkoja ei ole miltään osin tullut ilmi oikeudenkäynnin aikana.

Vastaavanlainen on myös aiemmin käsitelty ratkaisu KKO 2001:43. Erona ratkaisuun KKO 2011:103 on se, että ratkaisussa KKO 2001:43 vastaajien yhteisymmärrys ja yhdessä toimiminen on käynyt melko selvästi ilmi todistelusta. Lisäksi molempien vastaajien toimia on käsitelty oikeudenkäyntiaineistossa. Tästä huolimatta korkein oikeus katsoi, ettei vastaajia voitu tuomita tekijäkumppanuudesta, koska syyttäjät ei nimenomaisesti ollut vedonnut vastaajien yhteisymmärrykseen.

Oikeuskäytännössä on omaksuttu myös osallisuuteen liittyvän teonkuvauksen osalta tiukka tulkintalinja - tietty yksityiskohtainen teonkuvaus on sisällytettävä syytteeseen. Tulkintalinja on siten yhteneväinen objektiivisten ja subjektiivisten seikkojen osalta. Tulkintalinja on ollut tämä, vaikka jokin seikka kävisi ilmi oikeudenkäyntiaineistosta eikä se välttämättä edes tosiasiasa muuttaisi tekoa toiseksi. Tuomioistuimien ei voi perustaa ratkaisuaan seikkaan, jos syyttäjät ei ole siihen nimenomaisesti vedonnut. Tämä on vastaajan kannalta positiivinen ongelma, mutta aiheuttaa merkittäviä haasteita rikosvastuun toteuttamisessa.

4.1.3 Tuomioistuimen prosessinjohtoon liittyviä huomioita

Oikeuskäytännössä on ollut esillä tilanteita, joissa on kyse syytesidonnaisuuden noudattamisesta ja siihen liittyvästä tuomariproessinjohtollisesta roolista. Aiemmin on jo tullut esille, että tuomioistuimella on lain perusteella velvollisuus huolehtia siitä, että juttu tulee

asianmukaisesti käsitellyksi.¹²¹ Lisäksi samaisen lainkohdan perusteella tuomioistuimen tulee kysymyksin poistaa asianosaisten lausumien epäselvyydet ja puutteellisuudet.

Ratkaisussa KKO 2010:40 on kyse tuomioistuimen velvollisuudesta kyselyoikeuttaan käyttäen selvittää mahdolliset epäselvyydet asianosaisten lausumissa ja tarkoituksissa. Tapauksessa ammattikorkeakoulu oli solminut työsopimuksen A:n kanssa. A oli toimittanut väärät opintotodistukset eli todellisuudessa hän oli epäpätevä tehtävään. A:n menettelyn katsottiin aiheuttaneen ammattikorkeakoululle taloudellista vahinkoa.

Käräjäoikeudessa A oli velvoitettu suorittamaan ammattikorkeakoululle vahingonkorvausta eikä A:ta oltu tuomittu menettämään valtiolle syyttäjän vaatimaa rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä. A valitti tapauksesta hovioikeuteen, jossa hovioikeus oli hylännyt vahingonkorvausvaatimuksen, mutta velvoittanut A:n maksamaan valtiolle rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn. Syyttäjä ei kuitenkaan ollut hovioikeudessa enää uudelleen vaatinut taloudellisen hyödyn menettämistä. Tapauksessa hovioikeuden katsottiin menetelleen virheellisesti, koska se ei ollut selvittänyt, oliko syyttäjä tarkoittanut pysyä menettämisseuraamusta koskevassa vaatimuksessaan. Hovioikeuden olisi tullut myös selvittää mikä oli asianosaisten käsitys menettämisseuraamuksen tuomitsemisen perusteista ja määrästä.

Tapauksessa on kyse syytesidonnaisuuden instanssikohtaisuudesta ja tuomioistuimen velvollisuudesta selvittää asianosaisten tarkoitusta. Syyttäjä ei ollut hovioikeudessa enää vaatinut uudelleen menettämisseuraamuksen määräämistä, vaan lausunut vain A:n esittämistä muutosvaatimuksista. Hovioikeus oli tästä huolimatta tuominnut vastaajan maksamaan menettämisseuraamuksena valtiolle rikoksella saadun taloudellisen hyödyn.

Lainsäädännön sekä oikeuskäytännön mukaan hovioikeudessa tulee vedota kaikkiin niihin seikkoihin, jotka halutaan tuoda muutoksenhaun kohteeksi ja tuomioistuimessa käsiteltäväksi.¹²² Tuomioistuimen tulee tarvittaessa prosessinjohtollisin keinoin huolehtia siitä, että asia tulee selvitettyksi ja perusteellisesti käsitellyksi. Jos oikeudenkäynnin kohdetta koskeva asianosaisten esitys on epäselvä tai puutteellinen, tuomioistuimella on tältä osin kyselyvelvollisuus.

¹²¹ ROL 6:5.2.

¹²² OK 26:1 ja OK 26:12.

Tapauksessa korkein oikeus huomauttaa, että ”hovioikeus on antanut tuomionsa pääkäsitte-lyä toimittamatta ja selvittämättä sitä, onko syyttäjä tarkoittanut pysyä edelleen menettämis-seuraamusta koskevassa vaatimuksessaan, ja mikä on ollut asianosaisten käsitys menettä-misseuraamuksen tuomitsemisen perusteista ja määrästä”. Lisäksi korkein oikeus toteaa, että ”syyttäjän vastauksen täydentämistä ei ole tässä tilanteessa perusteltua rajoittaa vastaa-jan puolustautumismahdollisuuksien turvaamiseen liittyvillä syillä. Korkein oikeus katsoo asianmukaisen menettelyn edellyttäneen, että hovioikeus olisi kehottanut syyttäjää täyden-tämään vastaustaan sen varalta, että se päätyisi hylkäämään vahingonkorvausvaatimuksen”.

Syyttäjän vetoamisvelvollisuus ulottuu jokaiseen instanssiin eli riittävää ei ole, että vaati-mukset esitetään vain käräjäoikeudessa. Samanaikaisesti tuomioistuimella on velvollisuus puuttua asianosaisten prosessitoimiin. Asianosaisten ja tuomioistuimen roolit näyttävät selväpiirteisinä, mutta tosiasiallisesti rajanveto voi olla hyvin häilyvä. Päävastuu oikeudenkäyn-nin läpiviemisestä on syyttäjällä, mutta tuomioistuin ei voi jäädä asian käsittelyssä passi-viseksi. Muutoin tilanne on vastaava kuin ratkaisussa KKO 2010:40 eli tuomio on virheelli-nen esimerkiksi puutteellisten prosessitoimien vuoksi.

Rajanvetoa sallitun ja kielletyn prosessinjohton välillä on toisinaan vaikeaa tehdä, sillä viat-tomaltakin kuulostava prosessitoimi voi johtaa kiellettyyn menettelyyn. Ratkaisussa KKO 2017:7 on ollut esillä se, olisiko tuomioistuimen tullut materiaalsen prosessinjohton avulla selvittää, oliko syyttäjän tarkoituksena vedota siihen, että vaihtoehtoisesti vastaajat ovat me-netelleet yksin syytteessä kuvatulla tavalla.

Tapauksessa syyttäjä on vaatinut A:lle ja B:lle rangaistusta törkeästä pahoinpitelystä. Teon-kuvauksen mukaan A ja B ovat yhdessä eräessä yksityisasunnossa tehneet ruumiillista väki-valtaa X:lle. Teonkuvauksen mukaan A oli lyönyt tätä useita kertoja nyrkillä kasvoihin ja ylävartaloon, ja B lyönyt tai heittänyt tätä puisella lipastolla ja puisella keittiön tuolilla pään alueelle. A tunnusti menetelleensä omalta osaltaan syytteessä kuvatulla tavalla, mutta kiisti yksituumaisuuden B:n kanssa sekä sen, että hän olisi aiheuttanut X:lle murtumia. B puoles-taan myönsi syyllistyneensä pahoinpitelyn avunantoon päästämällä A:n X:n asuntoon, mutta kiisti tehneensä mitään väkivaltaa ja toimineensa yhdessä ja yksissä tuumin A:n kanssa.

Käräjäoikeuden mukaan näytön perusteella oli selvää, että A ja B ovat menetelleet syytteessä kuvatulla tavalla ja yhteisen suunnitelman mukaan. Käräjäoikeuden mukaan A:n ja B:n tahallisuus ulottuu heidän kummankin toimintaan kokonaisuudessaan. Käräjäoikeus tuomitsi A:n ja B:n törkeästä pahoinpitelystä syytteen mukaan.

Hovioikeus taas luki A:n syyksi ne pahoinpitelyteot, jotka olivat syytteen mukaan A:n itse X:ään kohdistamia. Lisäksi hovioikeus luki A:n syyksi yhteisen pahoinpitelysuunnitelman nojalla myös lipastolla ja tuolilla lyömällä ja heittämällä tehdyn väkivallan, jonka kuitenkin syyttäjän esittämän teonkuvauksen mukaan oli tehnyt B. Eli hovioikeus ei muuttanut tuomiota A:n osalta. B:n osalta hovioikeus taas katsoi, että asiassa oli jäänyt epäselväksi, kumpi syytetyistä oli lyönyt tai heittänyt X:ää tuolilla ja lipastolla, eikä syyttäjä ollut vedonnut mihinkään muuhun B:n suorittamaan toimeen. Tämän perusteella hovioikeus katsoi, ettei se voinut tuomita B:tä syytekohdassa 1 esitetyn syytteen nojalla tekijänä suoritetusta törkeästä pahoinpitelystä. Hovioikeus kuitenkin luki B:n syyksi vaihtoehtoisen syytteen teonkuvauksen mukaisen avunannon törkeään pahoinpitelyyn.

Korkeimmassa oikeudessa oli kysymys siitä, saiko hovioikeus tuomita A:n lipastolla ja tuolilla tehdyn väkivallan osalta, vaikka se oli hylännyt syytteen B:n osalta. Tapauksessa syyttäjä oli B:n osalta esittänyt toissijaisen syytteen avunannosta sen varalta, että B:n ei katsottaisi osallistuneen tekijänä pahoinpitelyyn. A:n osalta syyttäjä ei kuitenkaan ollut esittänyt toissijaista tai vaihtoehtoista teonkuvausta, jonka mukaan A olisi suorittanut muita toimia kuin nyrkillä lyönnit, eikä muutoinkaan tarkistanut syytettä hänen osaltaan.

Korkein oikeus katsoi, että hovioikeus oli tuominnut A:n muusta teosta, kuin mistä rangaistusta oli vaadittu. Korkeimman oikeuden perusteluiden mukaan ”syytteen teonkuvauksen pohjalta A:n syyksi ei ole voitu lukea pahoinpitelyä myös lipastolla ja tuolilla lyönnin tai heiton osalta, koska syyte on tältä osin hylätty hänen rikoskumppanikseen väitetyn B:n osalta eikä A:n ole väitetty itse menetelleen tällä syytteessä sinänsä kuvatulla tavalla.” Korkein oikeus on tapausta koskevissa perusteluissaan kiinnittänyt huomiota siihen, että tuomioistuinten tulee tarvittaessa kysymyksin poistaa lausumia koskevat epäselvyydet tai puutteellisuudet. Nyt syyttäjä ei ollut esittänyt A:n osalta vaihtoehtoista syytettä, vaikka oli niin B:n kohdalla tehnyt.

Hovioikeus ei ollut prosessinjohtollisin keinoin selvittänyt syyttäjän tarkoitusta, vaan suoraan tuominnut A:n ohi teonkuvauksen. Tapauksesta ei suoraan selviä, onko korkein oikeus

ollut sen kannalla, että kyseisessä tilanteessa hovioikeuden olisi tullut selvittää, oliko syyttäjän tarkoitus esittää vaihtoehtoinen syyte myös A:n osalta. Nyt on selvää, että muodolliset perusteet estävät tuomioistuinta huomioimasta ratkaisussaan seikkoja, jotka koskevat mahdollisesti todellista tapahtumainkulkua. Ratkaisun KKO 2017:7 osalta voidaan kysyä, olisiko tuomioistuimen tullut käyttää prosessinjohdollisia keinoja ja olisiko niiden käyttö ylipäätään ollut vastaajan näkökulmasta sallittua tällaisessa tilanteessa? Vaarantuuko tuomioistuimen puolueettomuus, jos syyttäjän tarkoitusta vaihtoehtoisten syytteiden esittämisen osalta olisi tiedusteltu? Tähän palataan vielä tarkemmin luvussa 6.1.

4.2 Oikeusvertailu Ruotsin ja Norjan oikeusjärjestelmään

Suomalaisen syytesidonnaisuuden tulkintalinjan hahmottamiseksi ja vertailemiseksi on syytä tarkastella muiden Pohjoismaiden tulkintalinjaa. Tässä tutkielmassa tehdään lyhyet katsaukset Ruotsin ja Norjan syytesidonnaisuuden tulkintaan, joista toinen noudattaa Suomen kanssa samanlaista linjaa ja toinen on Suomeen verrattuna erilainen. Vertailun valossa voidaan todeta, ettei syytesidonnaisuuden tulkintalinja ole yhtenäinen kaikissa Pohjoismaissa. Kuten Suomessa, myös osassa muita Pohjoismaita voidaan katsoa siirtyneen tulkinna tiukkuudessa hyvin ääri rajoille. Oikeuskirjallisuudessa on painotettu sitä, ettei syytesidonnaisuudesta saisi tulla itsetarkoituksellinen argumentaationkohde, jota noudatetaan vain sen itsensä takia.¹²³ Syytesidonnaisuuden soveltamisessa tulisi aina viime kädessä muistaa pohtia sen tavoitteena olevien funktioiden toteutumista ja soveltaa periaatetta niiden valossa.

4.2.1 Ruotsissa noudatettu syytesidonnaisuuden tulkintalinja

Ruotsalainen syytesidonnaisuuden tulkinta muistuttaa suurelta osin suomalaista linjaa. RB 30:3:n mukaan tuomio ei saa koskea muuta kuin tekoa, joka on syytteessä asianmukaisessa järjestyksessä esitetty, tai vastuuasiana, joka muutoin lain mukaan saadaan käsitellä tuomioistuimessa. Tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu.¹²⁴

Ruotsissa tuomioistuin on sidottu syyttäjän esittämään teonkuvaukseen ja syytesidonnaisuuden tulkintalinja noudattelee samaa suppeampaa tulkintalinjaa, mitä Suomessa. Ruotsissa

¹²³ Koponen 2003b, s. 397.

¹²⁴ Vapaan suomennoksen tehnyt Pullinen 2019, s.10.

tuomioistuin on samalla tavalla sidottu sekä syyttäjän esittämiin objektiivisiin että subjektiivisiin oikeustositteisiin.¹²⁵

Ruotsalainen malli poikkeaa suomalaisesta mallista syytteen sisällön osalta. Ruotsalaisessa oikeudenkäyntimenettelyssä syyttäjän ei tarvitse esittää minkäänlaista kannanottoa rikollisen teon johdosta määrättävästä seuraamuksesta.¹²⁶ Syytteen ei siis tarvitse sisältää rangaistusvaatimusta toisin kuin Suomessa. Tavallisesti syyttäjä esittää vain teonkuvauksen syytensä perustaksi. Syyttäjät kuitenkin usein loppulausunnossa esittävät kannanottonsa rikoksen seuraamuksesta.¹²⁷

Ruotsalaisessa oikeudenkäymiskaassa on syytesidonnaisuutta koskevan RB 30:3:n lisäksi RB 30:9, joka koskee tuomion oikeusvoimaa sekä RB 45:5, joka koskee syytteen muuttamista. RB 45:5.3:sta taas löytyy ne poikkeukset, jotka voidaan tehdä syytteenmuutoskieltoon. Kyseessä on siis samanlainen säännös, mitä on ROL 5:17.2.

RB 30:3:n, RB 30:9:n ja RB 45:5:n välillä on aikanaan nähty olevan yhteys, sillä lain esitöiden mukaan teon käsite on tarkoitettu näissä kolmessa säännöksessä samanlaiseksi. Tämä tarkoitti sitä, että tuomioistuin sai syytesidonnaisuuden rajoissa huomioida sellaisia seikkoja, jotka jäivät tuomion oikeusvoiman piiriin. Samanaikaisesti syytteen muuttamiseksi ei luettu sellaiseen seikkaan vetoamista, jotka voitiin syytesidonnaisuuden vuoksi ottaa huomioon viran puolesta.¹²⁸

Nykyisin ruotsalainen tulkintalinja syytesidonnaisuuden osalta on tiukentunut eikä yhteyttä kolmen edellä mainitun säännöksen välillä nähdä.¹²⁹ Ruotsissa ei enää tulkita teon käsitettä syytesidonnaisuuden ja tuomion oikeusvoiman osalta yhteneväisesti. Syytesidonnaisuuden osalta teko koskee vain syyttäjän teonkuvauksen mukaista tekoa. Tuomioistuin on sidottu syyttäjän esittämään tekoon eikä se saa poiketa tai ylittää sitä. Sekä Suomessa, että Ruotsissa syyttäjän vetoamistaakasta on muodostunut tiukka ja melko joustamaton. Myös Ruotsissa syytesidonnaisuuden osalta teonkuvausta tulkitaan suppeasti.¹³⁰

¹²⁵ Ekelöf – Boman 1996, s. 131.

¹²⁶ Nordh 2012, s. 57–58.

¹²⁷ Ekelöf – Edelstam – Pauli 2015, s. 137.

¹²⁸ Koponen 1997, s. 258 ja Olivecrona 1968, s. 140, 162 ja 177.

¹²⁹ Koponen 1997, s.259.

¹³⁰ Olivecrona 1968, s. 140, 162 ja 177 ja näin katsonut jo Welamson 1949, s. 111–117.

Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että edelleen RB 30:9 ja RB 45:5 vastaavat toisiaan, eli syytteen muuttamista ja syytteen tarkistamista sekä niiden välistä rajanvetoa arvioidaan oikeusvoimaperusteella.¹³¹ Ruotsalaisessa tulkinnassa on painotettu laajaa oikeusvoimapiiriä. Ruotsissa oikeusvoima määräytyy ensisijaisesti rikoksen kohteen perusteella ja ruotsalaisessa mallissa tekoajalla- ja paikalla on huomattavasti pienempi vaikutus.¹³²

Ruotsalainen syytesidonnaisuuden tulkinta on aiemmin asettunut sille kannalle, että syyte tahallisuudesta rikoksesta ei kata tuottamuksellisen rikoksen teonkuvausta. Esimerkiksi ratkaisussa NJA 1987 s.194 on ollut kyse tällaisesta tilanteesta. Tapauksessa syyttäjä esitti tahallista veropetosta koskevan syytteen. Syyttäjä oli alioikeudessa vain lausunut, että hänen mukaansa tahallista rikosta koskeva syyte kattoi myös tuottamuksellisen teon. Korkein oikeus taas oli sillä kannalla, että tahallista rikosta koskevan syytteen teonkuvaus ei sisältänyt tuottamuksellista tekoa eikä syyttäjä ollut asianmukaisesti tarkistanut syytettään. Näin ollen vastaajan syyksi ei voitu lukea tuottamuksellista tekoa.¹³³

Nykyisin ruotsalaisessa mallissa on lähennytty suomalaista linjaa tahallisuuden ja tuottamuksellisen teon välisen vetoamistaan osalta. Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisuista ei kuitenkaan ole löydettävissä yksiselitteistä vastausta sen osalta, miten tahallisen ja tuottamuksellisen teon välisen teonkuvauksen välistä rajanvetoa tulisi tulkita. Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa on painotettu näkemystä, jonka mukaan rajanveto tulisi tehdä tapauskohtaisesti huomioiden rikoslaji sekä syyttäjän esittämän teonkuvauksen tarkkuus ja kirjoitustapa.¹³⁴

4.2.2 Norjassa noudatettu syytesidonnaisuuden tulkintalinja

Norjassa vallitseva syytesidonnaisuuden tulkintalinja on tietyissä tilanteissa väljempi mitä Suomessa tai Ruotsissa. Norjassa syytesidonnaisuutta koskeva säännös löytyy strpl. 38§:stä. Vastaavasti syytteen muuttamista koskeva säännös löytyy strpl. 254§:stä ja syytteen sisältöä koskeva säännös strpl. 252§:stä.

¹³¹ Ekelöf – Bylund – Boman 1994, s. 164-165.

¹³² Ekelöf – Bylund – Boman 1994, s. 165.

¹³³ Ekelöf – Boman 1996, s. 131.

¹³⁴ Ekelöf – Edelstam – Pauli 2015, s. 151.

Myös Norjassa syytesidonnaisuus tarkoittaa sitä, että tuomioistuin voi tuomita vain siitä teosta, josta syyttäjä on vaatinut rangaistusta. Merkittävin ero Ruotsin ja Norjan välillä on siinä, miten teon käsite ymmärretään. Norjassa teon käsite nimittäin arvioidaan lähtökohtaisesti yhteneväisesti syytesidonnaisuuden ja tuomion oikeusvoiman kohdalla.¹³⁵ Tämä tarkoittaa sitä, että Norjassa tuomioistuin voi vapaammin huomioida syytesidonnaisuuden esittämättä sellaisia oikeustositseikkoja ratkaisuharkinnassaan, jotka jäävät tuomion oikeusvoiman piiriin.

Norjassa tuomioistuimen tulkintalinja syytesidonnaisuuden osalta on joustavampi. Ensinnäkin Norjassa tuomioistuimella on mahdollisuus poiketa syyttäjän esittämästä teonkuvauksesta saman rangaistussäännöksen sisällä. Tuomioistuin voi tuomita vastaajan varkausrikoksessa eri tekotavasta, kuin mihin syyttäjä on vedonnut. Norjassa tällainen syytteestä poikkeaminen on mahdollista esimerkiksi oikeudenkäyntiaineistosta ilmenneiden seikkojen perusteella, vaikka syyttäjä ei olisi näihin oikeustositseikkoihin vedonnut.¹³⁶ Tämä johtuu juuri tuomion oikeusvoimavaikutuksesta. Vastaavasti tuomioistuin ei voi esimerkiksi syyksilukea kuolemantuottamusta pahoinpitelyn sijasta, vaikka kuolemantuottamusta koskevat oikeustositseikat kävisivät ilmi oikeudenkäyntiaineistosta. Syyttäjän vetoamisvelvollisuus on tältä osin samanlainen Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Norjassa ero tehdään sen välillä, voidaanko tietty oikeustositseikka lukea saman rangaistussäännöksen alaisuuteen vai muuttaako oikeustositseikka samalla tekoon sovellettavaa rangaistussäännöstä. Huomioitavaa on kuitenkin, että Norjassa tuomioistuin voi syyksilukea ankaramman rangaistussäännöksen vain erityisestä syystä.¹³⁷

Norjalaisen oikeuskirjallisuuden mukaan vastaajan syyksi tulisi lukea kaikki sellaiset oikeustositseikat, jotka on näytetty toteen, vaikka syyttäjä ei ole niihin vedonnut teonkuvauksessaan. Vastaavasti jatkatussa rikoksessa vastaajan syyksi tulisi lukea sellaisetkin osateot, joihin syyttäjä ei ole nimenomaisesti vedonnut.¹³⁸

¹³⁵ Koponen 2003a s.197–200 ja Koponen 2003b, s.383–385.

¹³⁶ Andenæs 1995, s. 310–311 ja Bjerke –Keiserud 1996, s. 108.

¹³⁷ Bjerke –Keiserud 1996, s. 110.

¹³⁸ Andenæs – Myhrer 2008, s. 375-377.

Norjassa teon tuottamuksen ja tahallisuuden osalta tuomioistuimella on suurempi liikkumavara, mitä Suomessa tai Ruotsissa. Norjassa tuomioistuimella on *velvollisuus* tuomita vastaaja tuottamuksellisesta teosta, vaikka syyttäjä olisi vedonnut vain tahalliseen tekoon.¹³⁹

Lisäksi norjalainen syytesidonnaisuuden tulkintamalli on väljempi ideaalikonkurrenssia¹⁴⁰ koskevilla tilanteilla, jos eri rikokset suojelevat samaa oikeushyvää. Tuomioistuin voi tuomita vastaajan ohi syyttäjän esittämän teonkuvauksen silloin, kun sama teko täyttää ideaalikonkurrenssissa useita eri rikoksia. Tuomioistuin voi esimerkiksi liikenteenvaarantamisen ohella syyksilukea kuolemantuottamuksen, vaikka syyttäjä ei ole nimenomaisesti vedonnut kuolemantuottamuksen tunnusmerkistön täyttäviin oikeustositseikkoihin.¹⁴¹

Merkittävin ero Ruotsin, Suomen ja Norjan välillä on siten siinä, miten käsite ”teko” ymmärretään. Norjassa teko ymmärretään tuomion oikeusvoiman kautta toisin kuin Ruotsissa tai Suomessa. Näin ollen norjalainen syytesidonnaisuuden tulkinta eroaa joiltakin konkreettisilta osin esimerkiksi suomalaisesta syytesidonnaisuuden tulkinnasta. Norjalaisen tulkintalinjan noudattaminen huomio mahdollisesti paremmin syytesidonnaisuuden perimmäisen tarkoituksen – vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamisen. Norjassa tuomioistuimella on laajempi liikkumavara teonkuvauksen osalta syytesidonnaisuuden estämättä.

¹³⁹ Bjerke –Keiserud 1996, s. 111.

¹⁴⁰ Ideaalikonkurrenssi tarkoittaa, että useampia rikoksia on tehty samalla teolla. Ks. esim. Ketola 2013, s. 42.

¹⁴¹ Bjerke –Keiserud 1996, s. 110–111.

5 Onko syytesidonnaisuuden tulkinta mennyt liian pitkälle?

Syytesidonnaisuus pohjautuu viime kädessä EIS 6(3) artiklaan, mutta EIS ei edellytä näin tiukan tulkintalinjan noudattamista, mihin Suomessa on päädytty. Oikeuskäytännöstä on huomattavissa, että suomalainen syytesidonnaisuuden tulkintalinja on kiristynyt äärirajoille. Oikeuskirjallisuudessa muun muassa *Koponen* on kiinnittänyt huomiota siihen, että kotimainen tulkintalinja on ihmisoikeussopimusten asettamia vaatimuksia tiukempaa ja ”sen hallittu lieventäminen voisi olla perusteltua”.¹⁴²

Koponen on ollut sillä kannalla, että EIT on huomioinut harkinnassaan vastaajan tosiasialisten puolustautumismahdollisuuksien toteutumisen, kun suomalaisessa tulkintalinjassa pidättäytyään syyttäjän vetoamistaan korostamisessa.¹⁴³ Kotimaisessa oikeuskäytännössä pääsääntönä on ollut syytesidonnaisuuden ehdoton noudattaminen vailla poikkeamisvaraa ilman, että tosiasialisissa arvioidaan sen tavoitteiden toteutumista. *Koponen* onkin todennut, että ”ei ole esitetty riittäviä rationaalisia perusteluita sille, että ehdoton ja poikkeukseton väittämistä on syytesidonnaisuuden ainoa arviointikriteeri”.¹⁴⁴

Virolainen on kannattanut toisen suuntaista linjaa, sillä hänen mukaansa syytetyn asianmukainen puolustautuminen edellyttää, että syytetty tietää tarkasti, mistä häntä syytetään ja mistä seikoista syyte koostuu. Tällöin syytetyn ei myöskään tarvitse valmistella puolustustaan muiden, kuin syytteessä mainittujen seikkojen osalta.¹⁴⁵

Syytesidonnaisuuden tiukkaa tulkintalinjaa onkin pitkälti perusteltu juuri akkusatorisen ja kontradiktorisen oikeudenkäyntimenettelyn asettamien vaatimusten kautta. Tiukka tulkintalinja johtaa siihen, että rikosprosessin kohde on ennalta tiedossa ja siten vastaajalle selkeä. Vastaajan puolustautumismahdollisuudet ovat paremmat, kun hän tietää mihin seikkoihin

¹⁴² *Koponen* 2004, 131. Myös *Nuotio* on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei EIS edellytä näin tiukkaa tulkintalinjaa, *Nuotio* 2001, s. 683.

¹⁴³ *Koponen* 2004, 131.

¹⁴⁴ *Koponen* 2004, 131.

¹⁴⁵ *Virolainen – Pölönen* 2003, s.399.

syyttäjä vetoaa ja mihin hänen tulee vastata. Vastaajan ei tarvitse varautua siihen, että tuomioistuin syyksilukee muita seikkoja, kuin mitä syytteessä on mainittu.¹⁴⁶ Tiukan tulkintalinjan noudattaminen perustuukin pitkälti vastaajan oikeusturvaa korostaviin näkökohtiin, jotka juontavat juurensa perusoikeuksien järjestelmästä.

Tulkintalinjan uudelleen tarkastelua ja lieventämistä puoltavat erityisesti rikosvastuun toteuttaminen ja aineellisen totuuden selvittäminen. Esimerkiksi se seikka, että rikosasia voidaan saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi vain kerran, vaatii asian kunnollista selvittämistä. Näin ollen syytesidonnaisuutta ei ole tarpeen kiristää aivan äärimmilleen ilman järkeviä perusteita. Rikosprosessioikeuden tarkoituksena ei ole ainoastaan vastaajan oikeusturvan maksimaalinen takaaminen. Kyse on aineellisen rikosoikeuden toteuttamisesta yhdessä vastaajan oikeusturvan ja menettelyn oikeudenmukaisuuden kanssa.¹⁴⁷ Kuten aiemmin on todettu, rikosprosessin eri elementtien tulisi olla keskenään tasapainossa, jolloin mitään osa-aluetta ei tule painottaa yksinomaan ylitse muiden.

5.1 Teonkuvauksen tulkinnan osalta

Oikeuskäytännön perusteella epäselvyyksiä lienee aiheuttavan ensinnäkin se, kuinka tiukasti tuomioistuin on sidottu syyttäjän esittämään teonkuvaukseen. Teonkuvauksen sanatarkka ja joustamaton tulkinta harvoin täyttää rikoksen tunnusmerkistötekijöitä täydellisesti. Kyse on nimenomaan itse teon kuvailusta, ei sen oikeudellisesta luonnehdinnasta. Tuomioistuin on sidottu teonkuvaukseen, mutta se voi esitetyn teonkuvauksen nojalla melko laajastikin harkita tuomitsemista muusta rikoksesta kuin mistä rangaistusta on vaadittu. Tuomioistuimella on laaja harkintavalta teon oikeudellisesta luonnehdinnasta, eli epäselvyydet liittyvät lähinnä oikeustositseikkoihin ja niiden sitovuuteen.¹⁴⁸

Esimerkiksi jo aiemmin esille tuodussa ratkaisussa KKO 1998:16 on noudatettu tiukasti syyttäjän esittämää teonkuvausta. Tapauksessa on merkittävää se, että syyttäjä ei syytteessään vedonnut millään tapaa siihen, että A ei ollut tilittänyt myynnistä saatuja varojaan. A oli itse käräjäoikeudessa esittämässään vastauksessa tuonut esille myynnistä saatujen varojen tilittämiseen liittyviä seikkoja. Korkeimman oikeuden noudattaman linjan mukaan ei

¹⁴⁶ Koponen 1997, s. 275.

¹⁴⁷ Jonkka 1992, 12–33.

¹⁴⁸ Koponen 1997, s. 274.

kuitenkaan ollut riittävää, että vastaaja oli itse tuonut esille eriävän tapahtumainkulun eikä tällaista seikkaa voitu ottaa rikosoikeudellisen arvioinnin kohteeksi.

Vastaavanlainen esimerkki on ratkaisu KKO 2020:51. Tapauksessa syyttäjä oli vaatinut A:lle rangaistusta kavalluksesta. Teonkuvauksen mukaan A oli anastanut hallussaan olevia varoja käyttämällä tilillään olevia B:n varoja omiin tarkoituksiinsa. Hovioikeus katsoi, että A:n tilillä olleet varat olivat muuttuneet siviilioikeudellisesti A:n omaisuudeksi ja luki A:n syyksi kavalluksen sillä perusteella, että A oli jättänyt tilittämättä B:lle varojen arvon.

Tapauksessa A on itse kertonut, että varat eivät ole enää B:n ja väittänyt tehneensä B:n kanssa sopimuksen rahojen luovuttamisesta A:lle. A on toisin sanoen katsonut itse, että varat ovat nykyisin hänen eikä hän siksi syyllistyy B:n varojen käyttämiseen oikeudetta. Hovioikeus on katsonut, että varat ovat muuttuneet A:n omaisuudeksi, mutta A:lla ei ollut oikeutta käyttää hänen tililleen talletettuja varoja. Hovioikeuden mukaan A:n olisi tullut tilittää B:lle varojen arvo. Näin ei kuitenkaan oltu tehty, vaan A oli oikeudettomasti käyttänyt varoja ja hän oli tällä perusteella syyllistynyt kavallukseen.

Tapauksessa KKO 1998:16 varojen tilittämiseen liittyvät seikat eivät ole millään tapaa tulleet vastaajalle yllätyksenä. Päinvastoin, sillä hän on itse niihin oikeudenkäynnin aikana vedonnut. Kärjistyneen ajattelutavan mukaan voidaan jopa väittää vastaajan ”syöttäneen” tuomioistuimelle toisen tapahtumainkulun – tapahtumainkulun, joka perustuu juuri varojen tilittämiseen. Vastaavasti tapauksessa KKO 2020:51 vastaaja on itse vedonnut siihen seikkaan, että varat ovat hänen B:n kanssa tehdyn sopimuksen perusteella ja näin ollen hän ei ole syyllistynyt toisen varojen käyttämiseen oikeudetta.

Kuten todettu, syytesidonnaisuuden tarkoitus on vastaajan oikeusturvan takaaminen ja erityisesti asianmukaisen puolustautumismahdollisuuden turvaaminen. Teolla on korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaan vakiintuneesti tarkoitettu syytteen teonkuvauksen mukaista tekoa. Tuomioistuimen sitominen syyttäjän esittämään teonkuvaukseen mahdollistaa asianmukaisen puolustautumisen, koska oikeudenkäynnin kohde on selkeästi rajattu ja vapaa yllätyksiltä.

Tapauksia arvioitaessa on pidettävä mielessä se seikka, että oikeudenkäynnin tavoitteena on vastaajan oikeusturvan takaamisen lisäksi saavuttaa lainmukainen ja aineellista totuutta vastaava lopputulos. Jotta tuomiota voidaan pitää aineellisesti oikeana, tulee tapahtumat selvit-

tää mahdollisimman täydellisesti ja toisaalta oikeusjärjestystä tulee soveltaa oikein.¹⁴⁹ Aineellinen totuus on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöistä. Aineellisesti oikeaa lopputulosta ei kuitenkaan voida tavoitella keinolla millä hyvänsä, vaan muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät tulee ottaa huomioon.¹⁵⁰ Tavoitteena on siten totuuden selvittäminen hyväksyttävällä tavalla. Toisaalta on muistettava, että aineellisen totuuden absoluuttinen selvittäminen on lähes aina mahdotonta.¹⁵¹

Näin ollen tulee pohtia vaarantuvatko vastaajien asianmukaiset puolustautumismahdollisuudet tosiasiallisissa tilanteissa, joissa tuomioistuin ottaa rikosoikeudellisen arvioinnin kohteeksi vastaajien itse esiin tuoman seikan? Ensinnäkin molemmissa tapauksissa vastaajilla on ollut koko prosessin ajan tiedossa kyseiset seikat. Tuomion perusteena olevien seikkojen ei voida ajatella tulleen vastaajille yllätyksenä, sillä vastaajat ovat itse tuoneet kyseiset seikat tuomioistuimen tietoon. Syytesidonnaisuuden tarkoituksena on syytteen sisällön rajaaminen ja siten ennakoitavuuden parantaminen. Nyt käsitellyissä tapauksissa seikat ovat olleet lähes koko prosessin ajan vastaajien tiedossa, joten yllätyksellisyyteen on vaikea vedota.

Voidaan pitää jopa ristiriitaisena, että tällaisessa tilanteessa, jossa vastaaja itse tuo esiin jonkin seikan, ei voida ajatella hänen miltään osin varautuneen puolustautumaan kyseistä seikkaa vastaan. Objektiiivisesti ajatellen vastaajalla ja hänen puolustuksellaan käy tilanteessa vähintään mielessä, miten kyseistä seikkaa vastaan voidaan puolustautua. Tätä voidaan pitää lähtökohtana siitä huolimatta, että syytesidonnaisuuden tiukka tulkintalinja on osapuolilla tiedossa eikä tarkoituksena ole väittää, että seikan osalta olisi pitänyt esittää minkäänlaista puolustusta. Huomiota voidaan kiinnittää siihen, että varmasti jollain tasolla vastaaja osaa varautua ja todennäköisesti automaattisesti varautuukin siihen, miten tällaista seikkaa vastaan lähtisi puolustautumaan. Ainakin tällainen mahdollisuus, että tuomioistuin voi kiinnittää seikkaan huomiota, käy jollain tasolla mielessä, koska seikka on itse tuotu tietoisesti esille. Nyt puolustautumiseen ei kyseisen seikan osalta vain ole ollut tarvetta, koska syytesidonnaisuuden tiukka tulkinta ja siihen vetoaminen ovat olleet tiedossa sekä mahdollisia.

¹⁴⁹ Ervo 1996, s.52.

¹⁵⁰ Ervo 1996, s. 53–55.

¹⁵¹ Ervo 1996, s. 53–55.

Jos syytesidonnaisuuden tulkintalinja olisi yleisesti tältä osin lievempi, vastaaja todennäköisesti olisi järjestänyt puolustuksensa eri tavalla. Tällöin vastaaja olisi puolustuksessaan voinut tuoda esiin myös tätä seikkaa koskevia argumentteja.

Tapauksissa vastaajien ei myöskään tarvitse ryhtyä kohtuuttomiin toimenpiteisiin ”uusien” seikkojen vuoksi, sillä seikat ovat olleet lähes koko ajan osana oikeudenkäyntejä. Kyseessä ei ole hatusta vedetyt ennakoimattomat seikat, vaan vastaajien itse kertomat tapahtumainkulu. Näin ollen seikkojen huomioiminen ei ainakaan ennakoitavuuden näkökulmasta ole kohtuutonta.

Toisaalta vastaajan kannalta voi olla kohtuutonta tilanne, jossa hän puolustautuu syytettä vastaan tietyillä seikoilla ja tässä yhteydessä tunnustaakin toisen tunnusmerkistön täyttävän rikoksen. Objektiiivisesti ajateltuna tehokkaan puolustautumisen järjestäminen edellyttää, ettei vastaaja joudu miettimään mitä uskaltaa sanoa, ettei ”lipsauta” sellaisia oikeustosisekoja, jotka täyttävätkin toisen rangaistavan teon.

Vasta-argumenttina voidaan todeta, että seikan esiin tuominen rinnastuu teon tunnustamiseen. Tuomioistuimen tulee arvioida viran puolesta tällaisen tunnustetun seikan oikeellisuus ja sen oikeudellinen luonnehdinta. Kyseessä on vain yksi seikka monien tosiseikkojen joukossa, jotka vaaditaan langettavaan tuomioon, eikä tällaisen yksittäisen seikan esiintuominen automaattisesti tarkoita syyksilukevaa tuomiota.¹⁵² Vastaavasti vastaajan huomio tulee kiinnittää siihen, että tuomioistuin voi huomioida seikan rikosoikeudellisessa arvioinnissaan. Lisäksi vastaajalle tulee varata aikaa valmistella puolustus tämän osalta. Voidaan kuitenkin pohtia, muodostuuko tällaisesta liian hallitsematon tapahtumaketju, jonka kaikkia ulottuvuuksia on mahdotonta ennakoida.

Molemmissa tapauksissa tulee huomioida se, että tuomioistuin on pysynyt saman rangaistussäännöksen sisällä, kuin mistä syyttäjä on vaatinut rangaistusta. Mikäli hovioikeus olisi tuominnut vastaajan täysin toisen teonkuvauksen perusteella eri rikoksesta, hovioikeuden ratkaisun virheellisyys olisi selvä. Näissä tapauksissa kyse oli kuitenkin koko ajan kavallusrikoksesta, mutta syyttäjän teonkuvauksessa ja tuomion perusteina olevien oikeustosisekojen välillä on vain pientä eroa. Kyse oli siitä, että hovioikeus oli tapauksessa KKO 1998:16

¹⁵² Helenius 2021, s. 1058.

tuominnut vastaajan kavalluksesta perustuen varojen tilittämiseen, kun taas syyttäjä oli vaatinut rangaistusta kavalluksesta perustuen vain taulun myymiseen. Vastaavasti tapauksessa KKO 2020:51 hovioikeus oli tuominnut vastaajan kavalluksesta perustuen siihen, että varat olivat muuttuneet vastaajan omaisuudeksi ja hän ei ollut maksanut varojen arvoa. Syyttäjä taas oli vedonnut siihen, että varat olivat edelleen B:n ja A oli käyttänyt niitä oikeudettomasti. Kyse ei siten ole merkittävästä eroavaisuudesta.

Edellä esitetyn perusteella tilanteessa, jossa vastaaja itse tuo esiin ”uusia” oikeustositseikoja, lievempi syytesidonnaisuuden tulkintalinja olisi voinut olla mahdollinen. Näkemystä voidaan perustella sillä, että kyseessä on ollut samat teot ja tapahtumat. Lisäksi vastaajat ovat molemmissa tapauksissa itse tuoneet tuomion perusteena olleet seikat esille, ja he ovat olleet seikoista koko ajan tietoisia. Näin ollen puolustautuminen on ollut mahdollista ja siihen on todennäköisesti jossain määrin jopa varauduttu. Lisäksi tuomioistuin on pysytellyt saman rangaistussäännöksen sisällä. Lievempi syytesidonnaisuuden tulkintalinja olisi mahdollistanut paremmin aineellisesti oikean ratkaisun saavuttamisen vaarantamatta vastaajan oikeusturvaa.

Tällaiselle tulkintalinjalle saadaan tukea norjalaisesta syytesidonnaisuuden tulkintalinjasta, sillä Norjassa tuomioistuimella on mahdollisuus poiketa syyttäjän esittämästä teonkuvauksesta saman rangaistussäännöksen sisällä. Kyseessä ei siis ole täysin absurdi tulkintatapa, vaan toisessa oikeusjärjestelmässä toimivaksi todettu malli, josta voidaan hakea vaikutteita myös kotimaiseen tulkintamalliin. Tällainen tulkintamalli säilyttää syytesidonnaisuuden perimmäisen tarkoituksen, mutta mahdollistaa rikosvastuun toteuttamisen paremmin. Esitetty tulkintalinja tukee paremmin syytesidonnaisuuden taustalla vaikuttavien tavoitteiden tasapainoista saavuttamista.

Vaikka tulkintalinjaa tältä osin lievennettäisiin, kontradiktorisen periaatteen toteutumista ei voida unohtaa. Kontradiktorisen periaatteen mukaan asianosaiselle tulee varata riittävä aika reagoida ja valmistella puolustustaan uuden seikan osalta.¹⁵³ Näin ollen, mikäli tuomioistuin huomioi vastaajan itse esittämän seikan rikosoikeudellisessa arvioinnissaan, tulee tuomioistuimen varata asianosaisille tilaisuus lausua tällaisesta seikasta.

¹⁵³ EIS 6(3) art. ja Ervo 1996, s.88 ja s. 145.

Molemmista edellä käsitellyistä ratkaisuksista olisi saatu oikeudenmukaisia vähintään sillä perusteella, että tuomioistuimien olisi kiinnittänyt asianosaisten huomiota vastaajien esille tuomiin seikkoihin. Tällöin syyttäjällä olisi ollut mahdollisuus esimerkiksi tarkistaa syytettään. Syyttäjällä on oikeus oikeudenkäynnin aikana tarkistaa syytettä ja esittää uusia oikeustositseikkoja oikeusvoiman negatiivisen vaikutuksen rajoissa.¹⁵⁴ Tässä tapauksessa seikat koskevat samaa tapahtumaa, muuttamatta tapahtumia toiseksi, joten niihin ei voida vedota enää uudessa oikeudenkäynnissä. Koska kyseiset seikat olisivat jääneet oikeusvoiman negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen piiriin, syyttäjällä olisi ollut oikeus syytteen tarkistamiseen.¹⁵⁵ Toisaalta tuomioistuimen olisi pitänyt prosessinjohtollisin keinoin tuoda seikka keskustelun kohteeksi, jolloin vastaajalla olisi ollut mahdollisuus lausua seikasta. Tuomioistuimen prosessinjohtollisiin keinoihin ja velvollisuuksiin palataan tarkemmin luvussa 6.1.

Ratkaisun KKO 2014:81 osalta voidaan pohtia lisää sitä, kuinka tiukasti tuomioistuin on sidottu syyttäjän esittämään teonkuvaukseen ja esimerkiksi tapahtumia koskevaan ajan ja paikan ilmaisuun.

” Syytteen teonkuvauksen mukaan A oli syyllistynyt törkeään petokseen siten, että hän oli erehdyttänyt yhtiö B:n henkilökuntaa tai käyttänyt sille syntynyttä erehdystä hyväksi ja näin menetellen saanut keväällä 2004 B:n tekemään A:n määräysvallassa olleen yhtiö C:n kanssa sopimuksen tai sopimaan C:n osallistumisesta sopimusjärjestelyyn B:n kanssa. A oli salannut C:n maksukyvyttömyyden ja sen, ettei hänellä ollut tarkoitustakaan maksaa B:lle sopimukseen perustuvia suorituksia.

Hovioikeuden mukaan A:n ei ollut näytetty erehdyttäneen B:tä tai käyttäneen hyväkseen sille syntynyttä erehdystä vielä sopimusta tehtäessä tai yhteistyöstä sovittaessa. Sen sijaan hovioikeus luki A:n syyksi törkeän petoksen sillä perusteella, että viimeistään siinä vaiheessa, kun A:n omistama yhtiö C oli syksyllä 2004 myyty kolmannelle, A oli erehdyttämällä tai erehdystä hyväksi käyttäen saanut B:n pysymään sopimusjärjestelyssä.”

¹⁵⁴ Koponen 2017, s. 193. Lisäksi syytteen tarkistamisesta tarkemmin luvussa 6.2.

¹⁵⁵ ROL 5:17.2.

Tapauksessa on kyse siitä, että syyttäjä oli vedonnut erehdyttämiseen sopimusta tehtäessä, kun taas hovioikeus oli syyksilukenu sopimussuhteen aikana tapahtuneen erehdyttämisen. Hovioikeuden tuomio perustui asianomistajan eli B:n omassa vastauksessaan esiin tuomiin seikkoihin. B oli kertonut, että erehdyttäminen ei ole koskenut vain neuvotteluvaihetta, vaan jatkunut sopimuksen voimassaolon aikana.

Korkeimman oikeuden perusteluiden mukaan ”kysymys olisi siten petoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta epätavanomaisesta soveltamistilanteesta, jossa merkitystä voisi olla muun ohella sillä, millä tavalla olosuhteet ovat sopimuksen tekemisen jälkeen muuttuneet. Tämä edellyttää vastaajalta erilaista puolustautumista kuin syytteessä kuvattu petosrikokselle tyypillinen tekotapa, joka perustuu erehdyttämiseen sopimusta solmittaessa.” Näin ollen korkein oikeus viittaa siihen, että vastaajan asema on ollut olennaisesti heikompi, kun hovioikeus on perustanut tuomionsa tapahtumiin, joihin syyttäjä ei ole vedonnut.

Tapauksessa syyttäjä oli vedonnut kevään 2004 tapahtumiin, kun taas tuomio oli perustettu syksyn 2004 tapahtumiin. Kyse oli ajallisesta eroavaisuudesta ja myös eri toimenpiteistä. Hovioikeuden tuomion perusteena olleet seikat kävivät ilmi oikeudenkäyntiaineistosta, mutta syyte ei ollut koskenut näitä seikkoja eikä syyttäjä ole tarkistanut syytettään näiltä osin. Ongelma on siten se, että syyte on rajattu koskemaan vain sopimuksen teon aikaista neuvotteluvaihetta ja siihen liittyviä toimenpiteitä. Toisaalta oikeudenkäynnin kuluessa on tuotu ilmi, että erehdyttäminen on jatkunut myös sopimuksen voimassa ollessa.

Ensinnäkin tapauksessa on kyse melko olennaisesta erosta syyttäjän teonkuvauksen ja hovioikeuden syyksiluetun teon osalta. Kyse ei ole vain pienestä ajallisesta eroavaisuudesta, vaan kyse on myös eri toimenpiteistä – sopimuksen solmiminen ja sopimuksen voimassaoloaikana tapahtuvat toimenpiteet. Tällaisessa tilanteessa saattaa olla kyse myös melko laajasta kokonaisuudesta, joten voi olla kohtuutonta vaatia vastaajaa ennakoimaan kaikkia mahdollisia seikkoja liittyen tietyn sopimuksen olemassaoloon. Korkeimman oikeuden perustelut ovat hyväksyttäviä sen osalta, että vastaajan puolustautuminen eroaa merkittävästi tilanteesta, jossa on kyse ajallisesta eroavaisuudesta ja myös kahdesta eri toimenpiteestä.

Oikeudenkäyntiaineistojen laajuuden vuoksi vastaajan kannalta voi olla kohtuutonta ja jopa mahdotonta lähteä ennakoimaan ja arvuuttelemaan, mitkä seikat voivat olla sellaisia, joihin tuomioistuim voi perustaa ratkaisunsa. Tällaisessa tilanteessa olisi välttämätöntä, että tuomioistuim etukäteen kiinnittää asianosaisten huomion sellaisiin seikkoihin, jotka se aikoo

huomioida rikosoikeudellisessa arvioinnissaan. Tilanne olisi joka tapauksessa kohtuuton, mikäli asianosaisille ei varata tilaisuutta lausua tällaisesta seikasta.

Toisaalta voidaan kuitenkin pohtia sitä, muuttuvatko vastaajan puolustautumismahdollisuudet tosiasiaissa heikommaksi, jos tuomioistuin huomioi oikeudenkäyntiaineistosta ilmi tulleet seikat. Tässä tapauksessa sopimussuhteen aikana tapahtuneet erehdyttämistoimet ovat käyneet ilmi oikeudenkäyntiaineistosta, joten kyse ei ole ollut täysin yllätyksellisestä asiasta. Toisaalta esitettyjen tietojen valossa vastaaja ei ole itse niihin suoraan vedonnut, joten tilanne on tältä osin eri mitä esimerkiksi aiemmin käsitellyissä ratkaisuissa KKO 1998:16 ja KKO 2020:51.

Tapauksessa on ollut kyse kahdesta ajallisesti eri tilanteesta ja toimenpiteestä. Näin ollen on perusteltua ajatella, että vastaajalla ei ole ollut tarvetta esittää argumentteja sopimussuhteen aikaisista tapahtumista. Tässäkin tilanteessa on kuitenkin mahdollista, että vastaaja todennäköisesti olisi esittänyt argumentteja myös muista oikeudenkäyntiaineistosta ilmi käyneistä seikoista, mikäli syytesidonnaisuuden tulkintalinjan lievempi ote olisi yleisesti tiedossa.

Ratkaisun KKO 2014:81 osalta on sekä puolesta, että vastaan puhuvia argumentteja eikä tilanne ole yksiselitteinen. Tulkintalinja olisi voinut olla lievempi, mutta se olisi saattanut johtaa liian arvaamattomaan lopputulokseen, koska kyseessä voi olla hyvinkin laaja kokonaisuus. Tilanne voisi olla eri, jos tuomioistuin olisi kiinnittänyt vastaajien huomion seikkaan, jonka se aikoo huomioida ratkaisussaan, ja varannut asianosaisille tilaisuuden lausua seikasta. Esimerkiksi norjalaisen tulkintalinjan mukaan tuomioistuin saa perustaa ratkaisunsa juuri oikeudenkäyntiaineistosta ilmenneeseen seikkaan, kunhan se pysyttelee saman rangaistussäännöksen sisällä.

Syytesidonnaisuuden tulkintalinjan lieventämistä vastustavia näkökulmia on perusteltu sillä, että lieventäminen voi vaikuttaa rikosoikeudellisen järjestelmän luottamuksen heikkenemiseen.¹⁵⁶ Vasta-argumenttina voidaan kuitenkin esittää, että samalla tavalla vastaajan puolustautumismahdollisuuksien varjeleminen sekä korostaminen heijastavat vaikutuksensa lainkuuliaisuuteen. Siitä syystä vastaajan oikeusturvan kohtuuttomaan vaalimiseen tulee suhtautua varauksellisesti.

¹⁵⁶ Vuorenperä 2007, s.61.

Havansin sanoin syytettyä ei tule kohdella hienostuneesti silkkihansikkain, koska tällöin riski oikeusjärjestelmän legitimiisyyden rapautumiseen kasvaa.¹⁵⁷ Syytetyn oikeusturvan rajoitukseton painottaminen alkaa sekin tietyssä pisteessä vaikuttamaan oikeudenmukaisuuden toteutumiseen negatiivisesti. *Havansi* toteaaakin, että ”oikeusprosessien vapauttavat lopputulokset aletaan tietynlaisissa tapauksissa kokea oikeudenmukaisuuden irvikuvaksi. Jos yhdeksän huijarivelallista kymmenestä saa, kiitos oikeusturvan, jättää velkansa maksamatta ja pitää suuret varallisuutensa, niin oikeusjärjestys ei silloin enää ole oikeudenmukainen.”¹⁵⁸

PL 6§:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Yhdenvertaisuuden vaatimus on ristiriidassa niissä tilanteissa, joissa syytetyn oikeusturva asetetaan huomattavan korkealle. Yhtä lailla rikoksen uhrin asema tulisi ottaa huomioon. Syytetyn oikeusturvan varjelemisen ohella oikeudenmukaisuus kaikkien osapuolten näkökulmasta on legitimiin ja korkeatasoisen oikeusvaltiojärjestelmän ehdoton edellytys. *Havansin* mukaan oikeusturva kärsii inflaation, mikäli tietyt henkilöt saavat niin sanotun ”vapaamatkustaja-aseman”.¹⁵⁹ Näin ollen olisi tärkeää, että eri suuntaan vaikuttavien intressien välille löydettäisiin tasapaino.

Tämän perusteella voidaan todeta, että suomalaista tulkintalinjaa, kuten *Koponen* on ilmaissut, olisi järkevää asteittain lieventää.¹⁶⁰ Edellä todetun perusteella tämä olisi hyväksyttävää ainakin tilanteissa, joissa vastaaja tuo itse esiin uusia seikkoja ”ohi” syyttäjän teonkuvauksen. Joissakin tilanteissa tämä voisi olla perusteltua myös oikeudenkäyntiaineistosta ilmi tulleiden seikkojen osalta. Tällainen tilanne on ainakin silloin, jos tilanne on suhteellisen yksinkertainen. Tällainen tulkintalinja ei myöskään olisi suoraan akkusatorisen menettelyn vastaista, sillä tuomioistuin pysyttelee edelleen passiivisena näytön hankkimisen suhteen. Kyse on kaikissa tapauksissa sellaisista seikoista, jotka on tuotu osaksi oikeudenkäyntiä asianosaisten toimesta eikä tuomioistuin tavoittele suoraan syyksilukevaa tuomiota. Lähtökohteisesti jokaista tapausta ja niihin sovellettavaa syytesidonnaisuuden tulkintalinjaa tulee kuitenkin punnita tapauskohtaisesti todellisen prosessuaalisen tilanteen perusteella.

¹⁵⁷ *Havansi* 2001, s.98.

¹⁵⁸ *Havansi* 2001, s.98.

¹⁵⁹ *Havansi* 2001, s.98.

¹⁶⁰ *Koponen* 2004, 131.

5.2 Subjektiiivisten seikkojen osalta

Oikeuskäytännöstä on havaittavissa subjektiiivisten seikkojen osalta syytesidonnaisuuden tiukka tulkintalinja. Tuomioistuin on sidottu syytteessä kuvailtuihin subjektiiivisiin seikkoihin eikä se voi tuomita esimerkiksi tuottamuksellisesta teosta, jos syytteen teonkuvaus kattaa vain tahallisen teon.¹⁶¹ Tämän osalta linja on ollut melko yksiselitteinen eikä poikkeamia juuri sallita. Lain sanamuoto ei kuitenkaan riitä perustelemaan näin tiukkaa tulkintalinjaa, sillä lähtökohtaisesti tahallisuutta koskeva teonkuvaus sisältää myös tuottamuksellisen teon. Tällainen tulkintatilanne ratkeaa viime kädessä rikostyyppin ja syytteen teonkuvauksen mukaan.¹⁶²

Tuomioistuin on ratkaisukäytännössään liikkunut melko vapaasti tuottamuksellisten rikosten ja tahallisten rikosten välillä tilanteissa, joissa syyttäjän esittämä teonkuvaus sisältää molemmat tekotavat kattavat oikeustositseikat. Näin meneteltiin esimerkiksi jo aiemmin käsitellyssä ratkaisussa KKO 2005:126. Tapauksessa tuomioistuin arvioi tekoa toisen rikosnimikkeen kautta, mikä on linjassa syytesidonnaisuuden tarkoituksen kanssa. Korkein oikeus toteaaakin perusteluissaan, että syyttäjää on kuvannut teot huolimattomuutena ja näin ollen korkein oikeus pysyy teonkuvauksen rajoissa olematta kuitenkaan sidottu syyttäjän käyttämään rikosnimikkeeseen.

Oikeuskäytännön perusteella tällainen tulkintalinja vaikuttaa perustellulta tapauksissa, joissa syyttäjän teonkuvaus kattaa sekä tahallisen, että tuottamuksellisen rikoksen tunnusmerkistötekijät. Tuomioistuimen on viran puolesta suoritettava teon oikeudellinen arviointi, eikä merkitystä ole sillä, onko syyttäjää käyttänyt teonkuvauksessa esimerkiksi ilmaisuja ”tahallaan” tai ”huolimattomasti”.¹⁶³ Tuomioistuimen on kuitenkin kontradiktorisen periaatteen mukaisesti varattava asianosaisille tilaisuus lausua myös lainsoveltamiskysymyksistä.¹⁶⁴ Tämä tarkoittaa juuri tuomioistuimen materiaalisen prosessin johdon informatiivista funktiota. Näin ollen tuomioistuin voi poiketa syyttäjän esittämästä oikeudellisesta arviosta, mutta se on tehtävä kontradiktorista periaatetta noudattaen ja vastaajan puolustautumismahdollisuuksista huolehtien.

¹⁶¹ HE 82/1995 vp s. 126 ja KKO 2012:94 ja Virolainen 1988, s. 381.

¹⁶² Jokela 2018, s. 755.

¹⁶³ Saramäki 2015 s. 26.

¹⁶⁴ Virolainen – Pölönen 2003, s. 394.

Ongelmia on toisinaan ilmennyt siinä, minkälainen tulkinta on katsottu tuomitsemiseksi toisesta teosta ja mikä taas tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvaan teon erilaiseen oikeudelliseen luonnehdintaan. Käytännössä tämä tarkoittaa epäselvyyksiä siinä, sisältääkö tahallista rikosta koskeva teonkuvaus myös tuottamuksellisen rikoksen tunnusmerkistökijät täyttävän teonkuvauksen.

Ratkaisussa KKO 2012:94 oli kyse tällaisesta tilanteesta, jossa syyttäjä oli vaatinut vastaajalle rangaistusta tahallisesta pahoinpitelystä. Tapauksessa tuomioistuin on päätenyt eri ratkaisuun subjektiivisten seikkojen sitovuuden osalta kuin esimerkiksi aiemmin käsitellyssä ratkaisussa KKO 2005:126.

” A oli tuomittu rangaistukseen pahoinpitelystä hänen lyötyään B:tä kerran nyrkillä päähän. Lyönnistä oli aiheutunut B:lle muun ohella laaja-alainen kalloisäinen verenvuoto. Tähän vammaan oli vaikuttanut B:n veren hyytymisen häiriintyminen hänen käyttämänsä verenohennuslääkkeen ja sen liian korkean hoitotason seurauksena.

Kun A ei vallinneissa olosuhteissa ollut voinut pitää mainittua vammaa menettelynsä varsin todennäköisenä seurauksena, hän ei ollut aiheuttanut vammaa tahallaan. Syyte tältä osin hylättiin, kun rangaistusta oli vaadittu vain tahallisesta rikoksesta.

Koska B:lle aiheutuneen vamman vakavuuteen ja laajuuteen oli osaltaan vaikuttanut edellä mainitun lääkityksen ja sen liian korkean hoitotason aiheuttama veren hyytymisen häiriintyminen, A:n maksettavaa vahingonkorvausta soviteltiin vahingonkorvauslain 6 luvun 1 §:n nojalla.

Tuomioistuin on siten sidottu siihen, mitä syyttäjä on selostanut vastaajan käyttäytymisestä ja hänen tarkoituksestaan.”

Tapauksessa on olennaista se, että syyttäjä oli vaatinut vastaajalle rangaistusta tahallisesta pahoinpitelystä ja tuonut syytteessä esille tapaukseen liittyvät oikeustositteikat. Kun tuomioistuin ei katsonut näytetyn toteen tahallista pahoinpitelyä, se arvioi voidaanko vastaaja tuomita vammantuottamuksesta saman syytteen nojalla. Korkein oikeus on perusteluissaan katsonut, että teonkuvaukseen ei sisältenyt sellaista menettelyn kuvausta, josta rangaistusta olisi

voitu katsoa vaaditun myös tuottamuksellisesta teosta. Korkein oikeus siis katsoi, että syyttäjä ei ollut teonkuvauksessaan vedonnut vastaajan huolimattomuuteen. Näin ollen korkein oikeus päätyi siihen, ettei asiassa tule arvioitavaksi, onko A aiheuttanut B:lle kovakalvonalaisen verenvuodon tuottamuksellisella rikoksella.

Tolvanen on tapausta kommentoidessaan kiinnittänyt huomiota siihen, että syyttäjä on tuonut teonkuvauksessaan esiin rikosoikeudellisesti relevantit oikeustositseikat.¹⁶⁵ Kuten on todettu, syytesidonnaisuus tarkoittaa, että tuomioistuimien on sidottu syyttäjän esittämään teonkuvaukseen, mutta ei teonkuvauksen rikosoikeudelliseen luonnehdintaan tai vaadittuun rangaistukseen. Tässä tapauksessa tuomioistuimien on kuitenkin katsonut, että syyttäjä ei ollut vaatinut rangaistusta tuottamuksellisesta teosta, jolloin korkein oikeus oli pidättäytynyt arvioimasta rikoksen tuottamuksellisuutta.

Tolvanen esittääkin relevantin kysymyksen, ”Mihin syyttäjän olisi pitänyt vedota, jotta A:n syyllistyminen vammantuottamukseen olisi voitu tutkia?”.¹⁶⁶ Tapauksessa on perin kummallista, että korkein oikeus pidättäytyi syyttäjän esittämässä oikeudellisessa arvioinnissa, vaikka syytesidonnaisuus ei sido tuomioistuinta tähän. Päinvastoin tuomioistuimen on viran puolesta suoritettava jutun oikeudellinen arviointi. Syyttäjä on tuonut syytteessä esille tuottamuksellisen teon täyttävän oikeustositseikaston ja sen olisi tullut riittää siihen, että tuomioistuimien voi arvioida myös tuottamuksellisen teon.¹⁶⁷ Tältä osin tuomioistuimien on päätyttyä eri ratkaisuun kuin tapauksessa KKO 2005:126, mihin on vaikea löytää perusteita.

Ratkaisu on perustellusti joutunut kritiikin kohteeksi, sillä tuomioistuimen syytesidonnaisuuden soveltaminen on ammuttu yli. Olennaista on se, että syyttäjä on nimenomaisesti tuonut esille tapahtumia koskevat oikeustositseikat. Syyttäjän ei tarvitse ilmaista tapahtumia sanataarkasti rikosoikeudellisten tunnusmerkistöjen mukaan, vaan kuvailusta tulee yksityiskohdallisesti käydä ilmi ne tapahtumat ja seikat, joihin vaatimus perustuu.¹⁶⁸ Tuomioistuimien tulee voida viran puolesta verrata syytteen teonkuvausta ja eri tunnusmerkistöjä keskenään.

¹⁶⁵ Tolvanen, Oikeustapauskommentti KKO 2012:94.

¹⁶⁶ Tolvanen, Oikeustapauskommentti KKO 2012:94.

¹⁶⁷ Tolvanen, Oikeustapauskommentti KKO 2012:94.

¹⁶⁸ KKO 2020:51 ja Helenius 2021, s. 556.

Tekojen oikeudellinen luonnehdinta ei voi olla pelkästään asianosaisten asia eikä tuomioistuimen harkintavalta saa olla liian rajoittunutta.¹⁶⁹

Toisaalta aina ei ole suoraan selvää, onko tuomioistuin ratkaissut asian oikeudellisen luonnehdinnan osalta eri tavalla vai onko tosiasiaa vastaaja tuomittu muusta teosta kuin mihin syyttäjä on vedonnut.¹⁷⁰ Ongelmat ilmenevät juuri tilanteissa, joissa teonkuvauksen tulkinta on haastavaa eli ei ole suoraan selvää, kattaako teonkuvaus esimerkiksi tuottamuksellisen teon. Ratkaisussa KKO 2012:94 tuomioistuin on todennäköisesti päätenyt siihen, että poiketessa syyttäjän vaatimuksesta koskien tahallista tekoa, se lukisi tosiasiaa vastaajan syyksi toisen teon.

Syytesidonnaisuudessa yleisesti, mutta erityisesti subjektiivisten seikkojen kohdalla, on kysymys ennen kaikkea siitä, miten tuomioistuin tulkitsee syyttäjän esittämää teonkuvausta. Toisinaan syyttäjän käyttämät sanonnat ja ilmaisut jättävät tuomioistuimelle tulkinnanvaraa. *Frände* onkin esittänyt, että tällöin tulisi valita vastaajan kannalta lievempi vaihtoehto.¹⁷¹ Teonkuvauksessa ei tarvitse käyttää sanatarkasti samoja termejä kuin tunnusmerkistöissä eikä ratkaisevaa merkitystä ole ilmaisujen juridisteknisellä täsmällisyydellä.¹⁷² Syytettä ei kuitenkaan ole sallittua tulkita kovinkaan laajasti ohi teonkuvausten, sillä tosiasiaa tämä merkitsee syytesidonnaisuuden kiertämistä. Tuomioistuimen tulkinta voi siten rajoittua vain sanamuotojen sisältöön.¹⁷³

Jokela on kannattanut tuomioistuimen harkintavaltaa sen suhteen, voidaanko tahallista rikosta koskevan teonkuvauksen katsoa sisältävän myös tuottamuksellisen teon. Hän on kiinnittänyt huomiota siihen, että tarvittaessa tuomioistuimen tulee kyselyoikeuttaan käyttäen selvittää syyttäjän tarkoitus. Lisäksi tuomioistuimen tulee varata vastaajalle tilaisuus lausua myös tuottamuksellisesta teosta, mikäli syyte koskee vain tahallista tekoa.¹⁷⁴

On huomattava, että syyttäjän vetoamistaakassa ei ole tarkoitettu vaatia tunnusmerkistötekijöiden sanatarkkaa kuvailua, vaan tapahtumien kuvailua selkeällä ja ymmärrettävällä tavalla.

¹⁶⁹ Koponen 2004, s. 131 ja Saramäki 2016, s. 753.

¹⁷⁰ Virolainen 1988, s. 397.

¹⁷¹ *Frände* 2017, s. 568.

¹⁷² KKO 2020:51 ja Helenius 2021 s. 556.

¹⁷³ Helenius 2021, s. 556 ja Vuorenpää 2007, s. 61–62.

¹⁷⁴ *Jokela* 2018, s. 756.

Näin ollen ei voida vaatia syyttäjältä yksityiskohtaista kuvailua sekä tahallisuudesta, että tuottamuksellisesta teosta. Tämän perusteella tuomioistuimella tulee olla vapaus tulkita syyttäjän esittämää teonkuvausta ja tarvittaessa arvioida tekoa myös tuottamuksellisen rikoksen osalta. Edellytyksenä on, että syytteen teonkuvaukselle voidaan antaa tuottamuksellisen rikoksen tunnusmerkistötekijät täyttävä merkitys.

Mikäli syyte ei selkeästi sisällä huolimattomuuden kattavaa teonkuvausta, ei näin laajaa tulkintaa voida sallia. Tilanteissa, joissa huolimattomuuden täyttävät seikat käyvät jollain tavalla ilmi teonkuvauksesta, on sallittavampaa, että tuomioistuin tuomitsee vastaajan tuottamuksellisesta teosta tahallisuutta koskevan syytteen nojalla. Tämä ei myöskään riko syytesidonnaisuutta, jossa tuomioistuin on sidottu vain syytteen teonkuvaukseen ja teonkuvauksen rajoissa sillä on mahdollisuus arvioida teon oikeudellinen luonnehdinta vapaasti.

Lisäksi tuomioistuimen tulee kontradiktorisen periaatteen mukaisesti kuulla vastaajaa tuottamuksellisesta teosta sekä varata vastaajalle riittävästi aikaa vastata tällaiseen seikkaan. Jos vastaajalle kerrotaan, että tuomioistuin arvioi tapausta tuottamuksellisen rikoksen osalta ja varaa tilaisuuden lausua seikasta, tilanne ei muodostu kohtuuttomaksi vastaajan näkökulmasta. Tällöin pääsääntö olisi se, että tuomioistuimen tulee tahallista rikosta koskevan syytteen nojalla herkästi arvioida teon tuottamuksellisuus.¹⁷⁵

Ervon mukaan puolustuksen asianmukainen järjestäminen edellyttää tietoa siitä, minkälaisesta vastaajan käyttäytymisestä vaaditaan rangaistusta. *Ervo* on käyttänyt esimerkkinä tilannetta, jossa on kyse metelöinnistä. Vastaajan on tärkeää tietää tällainen metelöintiä koskeva yksityiskohtainen seikka, jotta puolustuksen on mahdollista vedota esimerkiksi avun tarpeeseen huutamisen oikeuttamiseksi. Kuten *Ervo* on tuonut esille, EIT ei kuitenkaan vaadi yksityiskohtaista kuvailua vastaajan käyttäytymisestä, vaan tosiasiallinen tietoisuus kyseisistä seikoista on riittävää.¹⁷⁶

Tietyissä tilanteissa voi olla vaikeaa määritellä, milloin jokin seikka on tosiasiallisesti syytety tiedossa ja milloin kyse on sellaisesta seikasta, joka tulee nimenomaisesti tuoda ilmi syyttäjän toimesta syytteessä. *Ervon* mukaan jo näyttöongelmien välttämiseksi syytteessä on

¹⁷⁵ Näin on myös norjalaisessa syytesidonnaisuuden tulkintamallissa.

¹⁷⁶ Ervo 2008, s. 394 ja ks. esim. De Salvador Torres v. Espanja (24.10.1996).

tarpeen tuoda ilmi yksityiskohtainen tieto ajasta, paikasta ja konkreettisesta tekotavasta juridisen luonnehdinnan lisäksi.¹⁷⁷

Kuten aiemmin todettiin, esimerkiksi Norjassa syytesidonnaisuutta tulkitaan lievemmän linjan mukaisesti. Norjassa tuomioistuimella on velvollisuus syyksilukea tahallisen syytteen nojalla tuottamuksellinen teko.¹⁷⁸ Esimerkiksi tapauksessa Rt. 1983 s.1517 korkein oikeus on painottanut, että tuomioistuimen tulee oma-aloitteisesti harkita, tuleeko tapaukseen sovellettavaksi jokin muu rangaistussäännös, kuin syytteessä esitetty.

Edellä kuvatun perusteella voidaan esittää, että hyvin tarkka teonkuvaus ei ole välttämätön kaikissa tilanteissa. Tällainen tilanne voi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun jokin seikka käy selkeästi ilmi oikeudenkäyntiaineistosta. Samanlaisessa asemassa ovat sellaiset seikat, joiden voidaan selkeästi havaita olevan vastaajan tiedossa. Tällaisina seikkoina voidaan pitää esimerkiksi seikkoja, joihin vastaaja selkeästi vetoaa tai mainitsee omassa puolustuksessaan. Tällöin on melko selvää, että seikat eivät ole vastaajalle yllätyksellisiä ja niitä vastaan puolustautuminen on mahdollista. Kyseisten seikkojen huomioimiseen on todennäköisesti jopa jollain tasolla osattu varautuakin.

5.3 Osallisuuden sekä privilegioitujen ja kvalifioitujen tekomuotojen osalta

Syytesidonnaisuuden tulkinta osallisuuden sekä rikosten privilegioitujen ja kvalifioitujen tekomuotojen osalta on ollut yhteneväinen muiden osa-alueiden kanssa. Aiemmin on todettu, että tuomioistuimella ei suomalaisessa tulkintalinjassa ole juurikaan mahdollisuuksia poiketa syyttäjän teonkuvauksesta. Tämä on ollut linja myös osallisuutta sekä privilegioituja ja kvalifioituja tekemuotoja koskevien seikkojen osalta.

Useista rikoksista on säädetty tavallisen tekemuodon lisäksi sekä privilegioitu, että kvalifioitu tekemuoto. Privilegioitu tekemuoto tarkoittaa rikoksen lievää tekotapaa ja kvalifioitu

¹⁷⁷ Ervo 2008, s. 394.

¹⁷⁸ Bjerke – Keiserud 1996, s. 111.

tekemuoto tarkoittaa rikoksen törkeää tekotapaa.¹⁷⁹ Esimerkiksi kavallus voi olla ”normaali” kavallus tai tietyistä seikoista johtuen lievä taikka törkeä kavallus.¹⁸⁰

Osallisuuden tulkinnan osalta voidaan tarkastella esimerkiksi jo aiemmin käsiteltyä ratkaisua KKO 2011:103. Tapauksessa hovioikeus katsoi, että näytön perusteella A on syyllistynyt varkausrikokseen osallisena. A:n ei ollut näytetty syyllistyneen itse varkauteen, mutta hän on ollut tekopaikalla ja siten hänen on täytynyt osallistua rikokseen. Hovioikeus tuomitsi tämän perusteella A:n osallisuudesta varkausrikokseen. Korkein oikeus katsoi, että hovioikeuden tuomio on virheellinen, koska syytteessä ei ollut vedottu miltään osin siihen, että A olisi toiminut yhdessä jonkun toisen kanssa.

Syyttäjä oli teonkuvauksessaan vedonnut vain A:n murtautumiseen ja elintarvikkeiden anastamiseen. Syytteen teonkuvauksessa ei miltään osin vedottu siihen, että tekopaikalla olisi ollut joku toinen. Korkein oikeus on tässäkin tapauksessa katsonut, että vastaajan ei ole tarvinnut puolustautua muita seikkoja, kuin hänen itse suorittamaa murtautumista ja anastamista vastaan. A:lla ei siten ole ollut mitään syytä lausua osallisuudesta. Korkein oikeus on perustellut ratkaisuaan sillä, että ”A:n puolustautumisen kannalta ero yhtäältä syytteessä kuvatun ja toisaalta hänen syykseen luetun teon välillä on ollut merkittävä”.

Hovioikeuden näkemyksen mukaan tapauksessa on selvää, että A on ollut tekopaikalla murtautumisen aikaan, joten A:n on täytynyt jollakin tavalla olla osallisena rikokseen. Sitä, että A on ollut tekopaikalla, on perusteltu lasinsirpaleista löytyneellä DNA:lla. Hovioikeus on päättänyt ratkaisussaan siihen, että näyttö ei suoraan osoita A:n olleen itse tekijä, mutta näyttö riittää osoittamaan, että A on ollut tekopaikalla ja siten osallinen rikokseen.

Tapauksessa on merkittävää se, että käsillä olevien tietojen ja oikeudenkäyntiaineiston perusteella ei ole selvää, että tekopaikalla olisi ollut ketään toista. Muutoinkaan asiassa esitetty näyttö tai oikeudenkäyntiaineisto ei osoita, että A olisi toiminut yhdessä jonkun toisen kanssa. Näin ollen oikeudenkäyntiaineistostakaan ei suoraan ole osoitettavissa, että A on toiminut yhteisymmärryksessä jonkun toisen kanssa.

Syytesidonnaisuuden tarkoituksena on oikeudenkäynnin kohteen rajaaminen ja selkeyttäminen asianosaisille. Tällaisessa tilanteessa, jossa edes oikeudenkäyntiaineistosta ei suoraan

¹⁷⁹ Helenius 2021, s. 554.

¹⁸⁰ RL 28:4, RL 28:5 ja RL 28:6.

ole osoitettavissa tiettyä seikkaa esimerkiksi osallisuuden osalta, on asianosaisen vaikeaa, ellei jopa mahdotonta lähteä tällaista ennakoimaan. Tuomion perustaminen tällaiseen seikkaan on perustellusti vastaajan näkökulmasta yllätyksellinen. Tällöin vastaajan puolustautumismahdollisuudet eivät ole olleet riittävällä tavalla turvatut.¹⁸¹ Näin ollen korkeimman oikeuden perustelu siitä, että vastaajalla ei ole ollut tarvetta esittää puolustusta kyseisen seikan osalta eikä puolustautumista ole siten turvattu, on hyväksyttävä.

Osallisuuden osalta tulkintalinjaan pätevät samat periaatteet, kuin teonkuvauksen objektiivisiin tai subjektiivisiin seikkoihin. Ratkaisua KKO 2011:103 voitaisiin arvioida toisin, jos oikeudenkäyntiaineistosta olisi nimenomaisesti osoitettavissa tekijäkumppanuus tai yhteisymmärrys muutoin. Silloin vastaajalla olisi ollut mahdollisuus varautua puolustuksessaan kyseiseen seikkaan ja näin hän todennäköisesti olisi toiminutkin. Tämä on perusteltu näkökulma varsinkin silloin, jos syytesidonnaisuuden lievempi tulkintalinja olisi yleisesti tiedossa. Edellytyksenä on tietenkin kontradiktorisuuden toteutuminen ja vastaajalle varattava riittävä aika valmistella puolustustaan.

Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2001:43 oikeudenkäyntiaineistosta, tässä tapauksessa todistelusta, on käynyt ilmi vastaajien tekijäkumppanuuteen liittyviä seikkoja. Seikka ei siten ole ollut täysin uusi ja ennakoimaton. Vastaaja ei kuitenkaan välttämättä ymmärrä esittää puolustusta tällaisesta seikasta. Silloin seikan huomioiminen edellyttää, että tuomioistuimien kiinnittää vastaajan huomion siihen, että tällainen seikka voidaan huomioida ratkaisuharkinnassa.

Ratkaisussa KKO 2001:43 ei ole kyse huomattavan suuresta kokonaisuudesta toisin kuin esimerkiksi aiemmin käsitellyssä ratkaisussa KKO 2014:81. Ratkaisussa KKO 2014:81 oli kyse kokonaan eri tekokokonaisuudesta – sopimuksen solmiminen ja sopimuksen voimaansaolo, joissa erot esimerkiksi toimenpiteissä voivat olla merkittäviäkin. Ratkaisussa KKO 2001:43 taas on kyse ajallisesti ja paikallisesti samasta tapahtumasta. Lisäksi oikeudenkäyntiaineistosta on selkeästi osoitettavissa konkreettisesti ”rajattava” tekijäkumppanuus. Tämän perusteella tekijäkumppanuuden huomioiminen tilanteessa ei olisi kohtuutonta. Oikeuden-

¹⁸¹ Tolvanen, oikeustapauskommentti KKO 2011:103.

käyntiaineistosta havaittavan seikan huomioiminen ei myöskään riko akkusatorisen menetelmän periaatetta, sillä tuomioistuin pysyttelee asianosaisten esittämän aineiston arvioinnissa.

Toisaalta kuten aiemmin on tuotu esille, ratkaisu KKO 2001:43 on tulkinnanvarainen myös siltä osin, voidaanko syyttäjän esittämää teonkuvausta tulkita niin, että siinä on vedottu tekijäkumppanuuteen. Korkein oikeus on tapauksessa perustellut syytesidonnaisuuden rikkomista sillä, että syyttäjä ei ollut vedonnut teonkuvauksessa tekijöiden yhteisymmärrykseen. Lisäksi korkein oikeus on kiinnittänyt huomiota siihen, että vastaajan puolustuksen kannalta on olennaista eroa sillä, perustuuko teonkuvaus siihen, että vastaaja on tehnyt teon yksin vai yhdessä jonkun kanssa.

Vuorenpää on tapausta kommentoidessaan kiinnittänyt huomiota siihen, että syytteessä on tarpeen huomioida rikoksen tunnusmerkistötekijät täyttävät objektiiviset ja subjektiiviset tekijät. *Vuorenpään* mukaan tässä tapauksessa syyttäjä ei teonkuvauksessaan ollut vedonnut subjektiiviseen seikkaan eli vastaajien yhteisymmärrykseen. Näin ollen hovioikeus ei olisi saanut tuomita vastaajia tekijäkumppaneina suoritetusta rikoksesta, sillä rikoksen tunnusmerkistötekijän täyttävä olennainen seikka, yhteisymmärrys, oli jätetty syytteestä pois.¹⁸²

Näkemyks on kuitenkin joiltakin osin pulmallinen. Tapauksessa syyttäjä on kuvaillut teonkuvauksessaan tapahtumia sekä tuonut esille, että vastaajat ovat olleet samassa asunnossa samaan aikaan ja pahoinpidelleet uhria. Teonkuvauksessahan ei ole tarkoituksena toistaa rikosoikeuden säännöksiä sanatarkasti, vaan syytesidonnaisuutta arvioidaan tapahtumille ja olosuhteille annettavan merkityksen kautta. Ilmaisulle ”samassa asunnossa samaan aikaan ja pahoinpidelleet uhria” voidaan objektiivisesti ajateltuna antaa sellainen merkitys, joka tarkoittaa yhdessä toimimista. Lähtökohtaisesti tapahtumat tulee kuvata yleiskielellä ja merkitystä on erityisesti sillä, että puolustus ymmärtää mikä teonkuvaus on arvioinnin kohteena.¹⁸³ Näin ollen tapauksen teonkuvausta on mahdollista tulkita myös toisin kuin korkein oikeus, vaikka syyttäjä ei ole nimenomaisesti tuonut esiin esimerkiksi sanoja ”tekijäkumppanuus” tai ”yhteisymmärrys”.

¹⁸² Vuorenpää oikeustapauskommentti KKO 2001:43.

¹⁸³ ks. esimerkiksi tapaukset KKO 2017:7 ja KKO 2020:51.

Syytesidonnaisuuden tulkinnassa on olennaista juuri se, miten teonkuvausta tulkitaan ja mikä merkitys siinä esitetyille faktoille annetaan. Nyt linja on ollut se, että teonkuvausta tulkitaan hyvin suppeasti. Tällaiseen kehityssuuntaan tulee suhtautua kriittisesti. Voidaan perustellusti väittää, että ratkaisussa KKO 2001:43 toisenlaisella tulkinnalla syyttäjän teonkuvaus on sisältänyt vastaajien yhteisymmärryksen täyttävän oikeustosisaikaston. Kuten aiemmin on todettu, ei ole perusteltua edellyttää tunnusmerkistöjen sanatarkkaa kuvailua.

Edellä esitetty on yhtenäisessä linjassa sen kanssa, mihin on aiemmin tässä tutkimuksessa päädytty objektiivisten sekä subjektiivisten seikkojen tulkintalinjan lieventämisen osalta. Ratkaisussa KKO 2001:43 tekijäkumppanuus on käynyt ilmi oikeudenkäyntiaineistosta ja toisaalta syyttäjän teonkuvausta voidaan tulkita niin, että se sisältää vetoamisen tekijäkumppanuuteen. Toisin oli ratkaisussa KKO 2011:103, jossa osallisuuteen viittaavia seikkoja ei käy oikeudenkäyntiaineistosta ilmi, joten hovioikeuden ratkaisu on ollut enemmän arvailun varassa. Tällaista ei tietenkään voida oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta koskevan vaatimuksen ja asianosaisten oikeusturvan takaamista koskevien edellytysten vuoksi sallia.

Vastaavanlaisesti on suhtauduttu rikosten törkeysasteen arviointiin. Tapauksessa KKO 2015:67 A oli tilannut postitse Yhdysvalloista verkkokaupasta 960 kappaletta 3 milligrammaa melatoniinia sisältäviä valmisteita. Syyttäjä oli katsonut A:n menetelleen tahallisesti tai vähintään törkeän huolimattomasti ja kuvaillut syytteen teonkuvauksessa A:n menettelyä. A oli tunnustanut menetelleensä syyttäjän teonkuvauksessa kerrotulla tavalla. Käräjäoikeus katsoi A:n menetelleen syyttäjän toissijaisen syytteen mukaisesti törkeän huolimattomasti. Vastaavasti hovioikeudessa katsottiin, että A on myöntänyt menetelleensä syytteessä kuvattun teonkuvauksen mukaisesti ja hovioikeus katsoi olevan riidatonta, että A on menetellyt törkeän huolimattomasti.

Korkeimmassa oikeudessa A katsoi muun ohella, että hänet on tuomittu muusta teosta kuin mistä rangaistusta on vaadittu ja lisäksi, että hän ei ole menetellyt törkeän huolimattomasti. A vetosi siihen, että syyttäjä ei teonkuvauksessaan ollut kuvaillut rikoksen törkeää tekotapaa.

Korkein oikeus on perusteluissaan vedonnut siihen, että lain esitöiden mukaan tuomioistuinta sitoo se, mitä syytteessä on selostettu vastaajan käyttäytymisestä tai tuottamuksesta. Korkeimman oikeuden mukaan tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että syytteessä tulisi erik-

seen kuvailla tarkemmin juuri törkeän huolimattonta tekotapaa.¹⁸⁴ Tämän perusteella on riittävää, että kuvatus menettely voidaan todeta olevan törkeän huolimattonta eli teonkuvauksen tulee olla riittävän täsmällinen, jotta menettelyä voidaan arvioida törkeän huolimattomana. Syyttäjän teonkuvaus ei siten edellytä törkeän huolimattomuuden perustavien seikkojen tarkempaa nimenomaista kuvailua – jälleen kerran merkitystä on teonkuvaukselle annettavalla merkityksellä.

Ongelmia esiintyy eniten silloin, kun syyttäjän mukaan kyseessä on tavallinen tekomuoto, mutta tuomioistuimien arvioi tekoa törkeänä. Jotta tuomioistuimien voi tuomita törkeästä teosta, tulee syyttäjän teonkuvaukseen sisältyä jokin kvalifiointiperuste.¹⁸⁵ Toisin sanoen teonkuvaus tulee olla esitetty sillä tavalla, että siitä voidaan arvioida rikoksen törkeä tekotapa. Tuomioistuimen on kuitenkin informoitava asianosaisia, mikäli se poikkeaa syyttäjän esittämästä rikosoikeudellisesta arvioinnista ja varattava asianosaisille tilaisuus lausunnon antamiseen.¹⁸⁶ Rikoksen törkeysasteen arviointi on viime kädessä teon oikeudellista luonnehdintaa, johon tuomioistuimella on viran puolesta velvollisuus.

Samanlaista tulkintatapaa on noudatettu rikoksen lievän tekomuodon osalta. Tuomioistuimien voi tuomita lievemmästä tekomuodosta, jos tähän on riittävällä tavalla vedottu teonkuvauksessa. Oikeuskäytännössä on ollut vallitseva linja myös lievempien tekomuotojen osalta se, että vastaajalle on varattava tilaisuus lausua teon oikeudellisesta luonnehdinnasta, jos tuomioistuimien aikoo poiketa syyttäjän esittämästä rikoksen oikeudellisesta luonnehdinnasta.¹⁸⁷ Toisaalta jos törkeää tai lievää tekotapaa koskevia seikkoja käy ilmi esimerkiksi oikeudenkäyntiaineistosta, olisi perusteltua, että tällaiset seikat voidaan ottaa ratkaisuharkinnassa huomioon. Mikäli vastaajalle varataan tilaisuus lausua tällaisista seikoista ja menettelyn kontradiktorisuus toteutuu, ei vastaajan asianmukaiset puolustautumismahdollisuudet kärsi. Tällaista näkökulmaa voidaan perustella samoilla huomioilla, kuin mitä aiemmin tässä tutkimuksessa on esitetty objektiivisten ja subjektiivisten seikkojen kohdalla.

¹⁸⁴ Korkein oikeus on viitannut HE 82/1995 vp s. 126.

¹⁸⁵ Helenius 2021, s. 554 ja esim. KKO 1992:73.

¹⁸⁶ Virolainen 1988, s. 75–79 sekä Virolainen – Pölönen 2003, s. 352–353.

¹⁸⁷ KKO 1993:164.

6 Muita keinoja aineellisesti väärrien ratkaisujen välttämiseksi

6.1 Tuomarin sallittu materiaallinen prosessinjohto

Tuomioistuimen materiaallinen prosessinjohto tarkoittaa käytännössä sitä, että tuomioistuin rajaa asiaan kuulumattomat seikat pois tai tarvittaessa huolehtii prosessimateriaalin täydentämisestä.¹⁸⁸ Tuomarilla ei kuitenkaan ole prosessinjohtonsa nojalla oikeutta selvittää asiaa itsenäisesti omilla selvityksillään. Hän voi tietyin prosessinjohtollisin keinoin yrittää saada asianosaiset itse ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin, mutta itsenäistä oikeutta selvityksen hankkimiseen ei ole.¹⁸⁹

Syytesidonnaisuuden tiukan noudattamisen suurin ongelma lienee siinä, että tuomioistuin joutuu helposti tekemään aineellisesti väärriä ratkaisuja muodollisella perusteella. Lähtökohteisesti ei ole hyväksyttävää, että tuomioistuin alkaa selvittämään asiaa yhdessä syyttäjän kanssa tai neuvoo tätä ”oikeanlaisesta” teonkuvauksesta.¹⁹⁰ Tuomioistuin voi joutua tilanteeseen, jossa se havaitsee selvän puutteen tai virheen syytteessä, mutta se ei voi puuttua asiaan.

Ongelman ratkaisemiseksi on ensinnäkin tarkasteltava sitä, missä määrin tuomioistuimella on mahdollisuus puuttua syyttäjän esittämään teonkuvaukseen. Missä menee sallittujen ja kiellettyjen prosessinjohtollisten toimien raja? Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä on suhtauduttu hyvin kielteisesti rikastavaan prosessinjohtoon. Lähtökohtana on, että rikastava prosessinjohto syytetyn vahingoksi on kaikenlaisissa tilanteissa kiellettyä, eikä tuomioistuin voi esimerkiksi pyytää syyttäjää hankkimaan uusia tai parempia todisteita.¹⁹¹ Kielteinen suhtautuminen rikastavaan prosessinjohtoon johtuu tuomioistuimen puolueettomuusvaatimuksesta sekä syytetyn oikeusturvaintressistä.¹⁹²

Puolueettomuusvaatimuksen tiukka noudattaminen johtaa helposti tuomioistuimen passiivisuuteen, sillä rajanveto sallittujen ja kiellettyjen toimien välille on hankalaa. Lähtökohtaisesti tuomioistuimen passiivisuus on toivotumpaa ja sen osallistuminen jutun selvittämiseen

¹⁸⁸ Jokela 2018, s. 435.

¹⁸⁹ Jokela 2018, s. 435.

¹⁹⁰ HE 82/1995 vp s. 83 ja Koponen 1997, s. 288.

¹⁹¹ Jokela 2018, s.437.

¹⁹² HE 82/1995 vp s. 83 ja Ervo 2005, s. 400–401 sekä Vuorenpää 2007, s. 62–63.

on kiellettyä.¹⁹³ Sallitut toimet sijoittuvat pääsääntöisesti selventävän prosessinjohtoon tasolle, johon tuomioistuimella on velvollisuus.

Tuomioistuimella on jo lain perusteella velvollisuus harjoittaa selventävää prosessinjohtoa tilanteissa, joissa esimerkiksi asianosaisten lausumat ovat epäselviä tai puutteellisia.¹⁹⁴ Selventävässäkin prosessinjohtossa on katsottu olevan tärkeää, että tuomioistuimen toiminta on sellaista, joka ei herätä epäilyksiä sen puolueettomuudesta.¹⁹⁵ Tuomioistuin ei saa esimerkiksi aktivoida syyttäjää vetoamaan uuteen seikkaan tai esittämään uutta selvitystä, vaan kyse tulee olla puhtaasti asianosaisten tarkoitusten selvittämisestä.¹⁹⁶ Hyvään prosessinjohtoon kuuluu asianosaisten huomion kiinnittäminen epäselviin kohtiin tuomioistuimen toimista. Näin on myös silloin, vaikka huomion kiinnittäminen koituisi syytetyn vahingoksi.¹⁹⁷

Rajanveto selventävän ja rikastavan prosessinjohtoon välillä on häilyvä. Tuomioistuimen on tarkkaan mietittävä miten tuomari esittää kysymyksensä, jotta syytetylle ei muodostu virheellistä kuvaa tuomioistuimen tarkoituksesta. Kysymysten tulee olla avoimia ja suoria eli kaikenlaisten epämääräisten tai vihjailevien kysymysten esittämistä tulee välttää.¹⁹⁸ Tuomioistuin toimii ikään kuin kahden painekattilan välissä. Yhtäältä sillä on velvollisuus selventää epäselvyyksiä tai puutteellisuuksia, mutta samaan aikaan sallitut toimet ovat hyvin rajattuja.

Materiaalista prosessinjohtoa voidaan sallia laajemmin silloin, kun keinot edistävät oikeudenkäynnin kontradiktorisuutta. Tällöin toteutuvat myös akkusatorisen menetelmän vaatimukset.¹⁹⁹ Kontradiktorisuus ei myöskään tarkoita sitä, että asianosaisilla on yksinomainen oikeus päättää oikeudenkäynnin kulusta tai prosessitoimista. Kontradiktorisuuden vaatimuk-

¹⁹³ Virolainen 1995, s. 305.

¹⁹⁴ ROL 6:5.2.

¹⁹⁵ Jokela 2018, s. 437.

¹⁹⁶ Koponen 1997, s. 289.

¹⁹⁷ Ervo 2008, s. 77–78.

¹⁹⁸ Jokela 2018, s. 437 ja Virolainen – Launiala 2024, s.180 ja s. 290–291.

¹⁹⁹ Ervo 2008, s.80–81.

sesta huolimatta tuomioistuimella on velvollisuus huolehtia oikeudenkäynnin asianmukaisuudesta.²⁰⁰ Oikeudenmukaisuus ei tarkoita pelkästään asianosaisten oikeusturvalla ja määräämisvallalla ratsastamista, vaan sen tulee olla kaikkien osapuolten osalta tasa-arvoista.

Prosessinjohdollisia toimia harkitessa tuomioistuimen tulisi punnita niitä vaikutuksia, joita asiaan puuttumisesta seuraa. Jos puuttumisesta saavutettava hyöty on suurempi, kuin siitä mahdollisesti aiheutuvat haitat, laajempaa materiaalista prosessinjohtoa voidaan pitää perusteltuna.²⁰¹ Sallivampaa linjaa tuomioistuimen harjoittaman prosessinjohton osalta voidaan perustella myös rikosvastuun toteuttamisella ja aineellisen totuuden saavuttamisella. Materiaalisen prosessinjohton sallittavuutta voidaankin perustella ennen kaikkea sillä, että sen avulla on mahdollista ehkäistä väärin tuomioiden määrää.²⁰² Syyttäjän huomion kiinnittämistä ja laajaa materiaalista prosessinjohtoa puoltaa tavoite siitä, että juttu saadaan käsiteltyksi yhdellä kertaa, jolloin muutoksenhaun tarve pienenee.²⁰³ Tämän avulla myös syytesidonnaisuuden keskeisiä ongelmia voidaan välttää.

Tuomioistuimella on katsottu olevan mahdollisuus kiinnittää syyttäjän huomio syytteen epäselvyyksiin, jos epäselvyyksien voidaan katsoa johtuvan syyttäjän huolimattomuudesta.²⁰⁴ Monesti puutteellinen teonkuvaus ja siitä aiheutuvat ongelmat konkretisoituvatkin huolimattomuudesta. Toisaalta kyseessä voi myös olla jonkin seikan epätarkka ilmaisu.²⁰⁵

Aineellista totuutta ei kuitenkaan voida tavoitella keinolla millä hyvänsä, vaan sen ohella tulee huomioida muitakin keskeisiä tavoitteita. Prosessinjohdollisia keinoja punnitessa tuomioistuin tasapainottelee rikosprosessin keskeisten periaatteiden välillä – puolueettomuusvaatimuksen, vastaajan oikeusturvan sekä aineellisen totuuden selvittämisen välillä. Tuomioistuimen tulisikin prosessinjohtoa harjoittaessaan pyrkiä löytämään näiden periaatteiden välille ”kultainen keskitie”, jotta periaatteiden tavoitteet voidaan toteuttaa parhaalla mahdollisella tavalla.²⁰⁶

²⁰⁰ Ervo 2005, s.80–81.

²⁰¹ Virolainen – Launiala 2024, s. 143.

²⁰² Saramäki 2016, s. 747 ja Virolainen – Launiala 2024, s. 145.

²⁰³ Vuorenpää 2007, s. 63–64 ja Saramäki 2016, s.750 ja Koponen 2004, s. 57.

²⁰⁴ HE 82/1995 vp s. 83 ja Vuorenpää 2007, s. 63–64.

²⁰⁵ Koponen 2004, s. 57.

²⁰⁶ Saramäki 2016, s.747.

Keskeisin tulkintaongelma piilee tilanteissa, joissa liikutaan rikastavan prosessinjohtoon ja selventävän prosessinjohtoon välillä. Esimerkiksi jo aiemmin esillä olleessa ratkaisussa KKO 2017:7 on ollut kyse siitä, olisiko tuomioistuimien voinut materiaalisien prosessinjohtoon keinoin selvittää syyttäjän tarkoitusta vaihtoehtoisten syytteiden esittämisen osalta.

Tapauksessa oli siis kyse törkeästä pahoinpitelystä, jossa syyttäjä oli vedonnut A:n ja B:n yhdessä toimimiseen. A oli tunnustanut teon, mutta kiisti yhdessä toimimisen B:n kanssa. B oli tunnustanut vain avunannon pahoinpitelyyn, mutta kiisti itse tehneensä mitään väkivaltaa sekä yhdessä toimimisen A:n kanssa. Käräjäoikeus tuomitsi A:n ja B:n törkeästä pahoinpitelystä syytteen mukaan.

Hovioikeudessa A tuomittiin syytteen mukaan niiden tekojen osalta, jotka olivat A:n itse suorittamia. Tämän lisäksi A:n syyksi luettiin myös yhteisen pahoinpitelysuunnitelman nojalla lipastolla ja tuolilla lyömällä ja heittämällä tehty väkivalta, vaikka syytteen mukaan tämän oli suorittanut B. Hovioikeus luki B:n syyksi syyttäjän esittämän vaihtoehtoisen syytteen mukaisen avunannon törkeään pahoinpitelyyn.

A valitti korkeimpaan oikeuteen sillä perusteella, että hovioikeus oli tuominnut A:n yhdessä suoritettua pahoinpitelystä, vaikka se oli B:n osalta hylännyt ensisijaisen syytteen yhdessä suoritettua pahoinpitelystä.

Lisäksi tapauksessa oli kyse siitä, että syyttäjä oli hovioikeudessa esittänyt vaihtoehtoisen syytteen B:n osalta. Syyttäjä ei ollut A:n osalta esittänyt toissijaista tai vaihtoehtoista teonkuvausta, jonka mukaan A olisi suorittanut muita toimia kuin nyrkillä lyönnit, eikä muutoinkaan tarkistanut syytettä hänen osaltaan.

Tapauksessa hovioikeus oli siis katsonut, että näyttö ei riitä osoittamaan B:n osallistuneen tekijänä törkeään pahoinpitelyyn. Koska syyttäjä oli esittänyt teonkuvauksessa, että A ja B olivat yhdessä tehneet väkivaltaa X:lle, ei A:ta voitu tuomita tekijäkumppanuudesta, koska B:n osalta oli katsottu, että B ei ollut syyllistynyt yhdessä suoritettuun pahoinpitelyyn. Oli siten ristiriitaista, että hovioikeus hylkäsi syytteen B:tä vastaan perustuen siihen, että oli jäänyt epäselväksi, kumpi, A vai B, oli heittänyt tai lyönyt X:ää lipastolla ja tuolilla, mutta kuitenkin tuomitsi A:n tällä perusteella. Toisaalta tässä nimenomaisessa tapauksessa tämä olisi ollut ristiriitaista siitä huolimatta, että syyttäjä olisi vaatinut A:lle rangaistusta tuolilla ja lipastolla lyömisestä tai heittämisestä.

Syyttäjä ei ollut syytteessään vedonnut siihen, että A olisi yksin suorittanut teonkuvauksen mukaiset B:n toimet, joten hovioikeus ei olisi voinut lukea näitä tekoja A:n syyksi hänen itsensä yksin tekeminä. Hovioikeus oli kirjoittanut, että oli jäänyt avoimeksi, kumpi paikalla olleista mahdollisista tekijöistä oli lyönyt tai heittänyt X:ää lipastolla ja tuolilla. Tämä jättää avoimeksi sen vaihtoehdon, että A olisi yksin suorittanut nämä toimet. Siten hovioikeus on menetellyt syytesidonnaisuuden vastaisesti, sillä syyttäjä ei ollut vedonnut yksin toimimiseen.

Tapauksessa on jäänyt oikeudenkäyntiaineiston perusteella epäselväksi tiettyjä näyttökysymyksen liittyviä seikkoja. Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole tutkia näyttöön liittyviä kysymyksiä, joten siihen ei kiinnitetä tapauksen osalta huomiota. Tästä huolimatta voidaan selvittää sitä, olisiko tuomioistuimen tullut prosessinjohdollisin keinoin varmistaa mihin syyttäjän on tarkalleen ottaen ollut syytteessään tarkoitus vedota. Erityisesti voidaan tutkia sitä, olisiko tuomioistuimen pitänyt selvittää, onko syyttäjän ollut tarkoitus esittää toissijainen tai vaihtoehtoinen syyte A:n osalta, niin kuin syyttäjä on B:n osalta tehnyt.

Korkein oikeus on tapausta koskevissa perusteluissaan todennut, että ”mikäli syytteen sanamuoto on tulkinnanvarainen tai ristiriitainen, tuomioistuimen on rikosoikeudenkäyntilain 6 luvun 5 §:n 2 momentin mukaisesti pyrittävä selvittämään sitä prosessinjohdollisin keinoin huomioon ottaen kuitenkin erityisesti syytetyn oikeusturva ja tuomioistuimeen kohdistuva puolueettomuusvaatimus.”

Perusteluiden mukaan tuomioistuimen olisi tullut epäselvässä tilanteessa kiinnittää syyttäjän huomio epäselvään seikkaan. Syyttäjän huomion kiinnittäminen epäselvään seikkaan voi monesti johtaa siihen, että syyttäjä todennäköisesti tarkistaa syytettään. Tämä taas tarkoittaa sitä, että vastaaja voidaan tuomita ankarampaan rangaistukseen. Tästä herää kysymys, onko tämä vastaajan oikeusturvan sekä puolustautumisen kannalta kohtuutonta ja voidaanko tällaista sallia? Tällaisen prosessinjohdon puolesta puhuu kuitenkin se, että silloin tapauksessa olisi todennäköisesti päästy aineellisesti oikeaan tuomioon.

Lähtökohtaisesti suomalaisen syytesidonnaisuuden tulkintalinjan mukaan, vaikka näytön perusteella olisi ollut selvää, että A on syyllistynyt X:än pahoinpitelyyn lipastolla ja tuolilla, ei tuomioistuin olisi voinut tuomita A:ta tästä teosta, koska syyttäjä ei tähän ollut vedonnut. Lisäksi tapauksessa syyttäjä oli esittänyt hovioikeudessa vaihtoehtoisen syytteen B:n osalta,

mutta A:n osalta syyttäjä ei ollut tarkastanut tai esittänyt vaihtoehtoisia syytettä. Tapauksessa voidaan pohtia, olisiko syyttäjän kannattanut esittää vaihtoehtoinen syyte myös A:n osalta esimerkiksi siitä, että A on suorittanut myös pahoinpitelyn lipastolla ja tuolilla. Tai vaihtoehtoisesti, olisiko syyttäjän jopa tarkoitus esittää vaihtoehtoinen syyte, mutta se on jäänyt epähuomiossa tekemättä.

Tapauksessa on olennaista se, että syyttäjä on esittänyt B:n osalta vaihtoehtoisen syytteen hovioikeudessa perustuen oikeudenkäyntiaineistosta ilmenneisiin seikkoihin. B on käräjäoikeudessa myöntänyt syyllistyneensä avunantoon pahoinpitelyyn päästämällä A:n X:n asuntoon, mutta kiistänyt tehneensä mitään väkivaltaa ja toimineensa yhdessä ja yksissä tuumin A:n kanssa. A taas on tunnustanut menettelleensä omalta osaltaan syytteessä kuvatulla tavalla.

A:n osalta syyttäjä ei ollut ajatellut riittävän pitkälle sitä, mitä tapahtuu, jos B tuomitaan vain avunannosta. Tällöinhän ensinnäkin teonkuvauksen ”yhdessä” ilmaisu ei päde, koska B ei ole tuomioistuimen näkemyksen mukaan osallistunut tekijänä rikokseen. Lisäksi syyttäjä ei ole vedonnut siihen, kuka on suorittanut X:n pahoinpitelyn tuolilla ja lipastolla, jos osoittautuu, että B ei ole tätä tehnyt. Syyttäjä oli kuitenkin vaihtoehtoisesti esittänyt, että B on osallistunut pahoinpitelyyn vain avunantajana, jolloin muut oikeustositseikat jäävät ikään kuin ”tyhjän päälle”. Näin ollen voidaan pohtia, olisiko syyttäjän kannattanut erikseen vedota A:n osalta lipastolla ja tuolilla pahoinpitelyyn.

Ottamatta kantaa näyttökysymykseen, voidaan selvittää, olisiko tuomioistuin auttanut syyttäjää liikaa, jos se olisi tiedustellut, onko syyttäjällä ollut tarkoituksena tarkastaa syytettä myös A:n osalta. Syöttääkö tuomioistuin tilanteessa syyttäjälle liikaa vaihtoehtoja siitä, miten rikosvastuu saadaan parhaiten toteutumaan?

Tapahtumat eivät ole tapauksessa olleet täysin selviä oikeudenkäyntiaineiston perusteella, mutta lyöminen ja heittäminen tuolilla sekä lipastolla ovat kuitenkin olleet koko ajan osana oikeudenkäyntiä. Tämän tekotavan on vain väitetty alun perin tapahtuneen B:n toimesta. Korkein oikeus toteaaakin perusteluissaan, että ”A on voinut puolustuksessaan lähteä siitä, että häntä vastaan ajatun syytteen hylkäämiseksi hänen kiistämältään osin riittää se, että hän kykenee horjuttamaan syyttäjän väitettä hänen ja B:n yhdessä toimimisesta siten, että tältä

osin jää varteen otettava epäily. A:lla ei tällöin ole ollut tarvetta lausua B:n tekemiksi väite-tyistä tekijäntoimista eikä varsinkaan siitä, että hän itse olisi lyönyt tai heittänyt lipastolla ja tuolilla X:ää, eikä esittää vastanäyttöä näiden seikkojen osalta.”

Näin ollen kyse on siitä, onko A:n puolustuksen kannalta kohtuutonta, jos tuomioistuimien kiinnittäisi syyttäjän huomiota tällaiseen seikkaan. Tällöin syyttäjä todennäköisesti olisi tarkistanut syytettään, mutta vastaavasti A:lle olisi voitu varata riittävä aika järjestää puolustuksensa seikan osalta.

Hallituksen esityksessä on mainittu yksiselitteisesti, että jos syyttäjä on rangaistusta vaaties-
saan jättänyt mainitsematta rikoksen tunnusmerkistöön kuuluvan seikan, syyte on hylät-
tävä.²⁰⁷ Tuomioistuimien ei voi pyytää syyttäjää korjaamaan syytettä, jos syyttäjä ei ole vedon-
nut teonkuvauksessa rikoksen tunnusmerkistöön kuuluvaan seikkaan. Tuomari voi tällai-
sessa tilanteessa ainoastaan kiinnittää syyttäjän huomiota syytteen puutteellisuuteen, mutta
hän ei voi alkaa neuvomaan syyttäjää syytteen korjaamisessa.²⁰⁸ Tuomarin toimet ovat siten
hyvin rajoitetut eikä syyttäjän auttamista sallita. Tietynlaiset toimet tulee kuitenkin sallia,
jotta voidaan saavuttaa asianmukainen käsittely ja välttää turha oikeudenkäynnin jatku-
minen.²⁰⁹

Pölönen on suhtautunut selvästi kielteisesti kaikenlaiseen prosessinjohtoon, joka voi koitua
syytetyn haitaksi. Hänen mukaansa kiellettyä on myös oikeustositseikkoja koskeva selven-
tävä prosessinjohto. *Pölönen* sallii selventävän prosessinjohton vain tilanteissa, joissa on
tarkoitus korjata syyttäjän ilmeinen erehdys.²¹⁰

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että syyttäjän tarkoitusta esittää vaihtoehtoinen syyte
voidaan tiedustella silloin, kun on selvää, että syyttäjällä on ollut tarkoituksena näin toimia.
Tuomioistuimella ei kuitenkaan ole lupaa selvittää erilaisia syyttäjän mahdollisuuksia, joilla
hän voisi edistää aineellisen totuuden toteutumista.²¹¹ Tämän perusteella rajanveto menee
siinä, onko oikeudenkäyntiaineiston perusteella selvää, että syyttäjä on vain epähuomiossa

²⁰⁷ HE 82/1995 vp, s. 84.

²⁰⁸ Jokela 2018, s. 438.

²⁰⁹ Jokela 2018, s.438.

²¹⁰ Pölönen 2003, s. 419–420.

²¹¹ Virolainen - Pölönen 2003, s. 396–397.

jättänyt vetoamatta esimerkiksi vaihtoehtoiseen syytteeseen. Jos kyse on täysin uudesta oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolisesta seikasta tai vaihtoehdosta, tuomioistuimella ei ole lupaa kiinnittää syyttäjän huomiota tällaiseen seikkaan. Toisaalta syyttäjää ei voida neuvoa siinä, mitä tulisi esittää, vaan toimien tulee pysytellä maltillisella tasolla.

Syytesidonnaisuutta ja tuomioistuimen prosessinjohtoa arvioitaessa tulee huomioida, että rikosprosessilla on kaksoisfunktio. Rikosprosessissa tulee turvata vastaajan puolustautumismahdollisuudet, minkä lisäksi tavoitteena on rikosvastuun toteuttaminen sekä asianomistajan intressien huomioiminen.²¹² Tässä tapauksessa laajaa materiaalista prosessinjohtoa voidaan puoltaa ensinnäkin rikoksen uhrin asemalla. Kuten ratkaisua kommentoinut *Viljanen* on tuonut esiin, oikeusjärjestelmä ei tässä tapauksessa tuo oikeussuojaa rikoksen uhrille, vaikka tapauksessa on kiistattomasti selvää, että X:ää on pahoinpidelty aiheuttaen hänelle syytteessä kuvatut vammat.²¹³

Lähtökohtaisesti tuomioistuimen sallittuna prosessinjohtona on pidetty sitä, että tuomioistuimella kiinnittää syyttäjän huomiota seikkaan, joka käy ilmi oikeudenkäyntiaineistosta, mutta johon syyttäjä ei ole vedonnut. Kyseessä olisi silloin lievä rikastava prosessinjohto tai sallittu selventävä prosessinjohto. Eri asia on tilanne, jossa tuomioistuin kokonaan hankkii uutta aineistoa eli sellaista aineistoa, joka ei millään tavalla ole käynyt ilmi esimerkiksi oikeudenkäyntiaineistosta.²¹⁴

Koponen on erottanut tilanteet sen suhteen, onko kyseessä täysin uuden aineiston hankkiminen vai tilanne, jossa varmistetaan asianmukainen vetoaminen oikeudenkäynnissä esille tulleisiin seikkoihin. Hänen mukaansa jälkimmäisessä tilanteessa vastaajalla on edelleen asianmukaiset mahdollisuudet puolustautua eikä vastaajan oikeusturva vaarannu.²¹⁵ Samanaikaisesti tuomioistuimen aktiivinen prosessinjohto tilanteessa johtaa aineellisesti oikean ratkaisun saavuttamiseen ja kontradiktorisen periaatteen toteutumiseen.²¹⁶

²¹² Saramäki 2016, s. 750.

²¹³ Viljanen, oikeustapauskommentti KKO 2017:7. Viljanen kommentoinut enemmän näytön osalta, mutta katsoisin pätevän myös syytesidonnaisuuteen.

²¹⁴ Ratkaisussa KKO 2001:43 oikeustulosiseikat kävivät ilmi oikeudenkäyntiaineistosta. Lisäksi Saramäki 2016, s.747–748.

²¹⁵ Koponen 2004, s. 58.

²¹⁶ Saramäki 2016 s. 750.

Sallivampaa suhtautumista tuomioistuimen laajempaan materiaaliseen prosessinjohtoon on perusteltu sillä, että tuomioistuin joutuu joka tapauksessa perustelemaan tuomionsa.²¹⁷ Lain mukaan tuomio on perusteltava ja perusteluista on ilmentävä, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu.²¹⁸ Mikäli tuomioistuin on päätenyt syytesidonnaisuuden vuoksi aineellisesti väärään ratkaisuun muodollisella perusteella, tämä on käytävä ilmi tuomion perusteluista. Syyttäjä voi silloin todeta perusteluiden kautta, mihin hänen olisi tullut vedota tai miksi hän on jutun hävinnyt osapuoli.²¹⁹ Tällöin käy viimeistään ilmi se, että vaikka tietty oikeustositseikka on käynyt ilmi oikeudenkäyntiaineistosta, tuomiota ei ole voitu perustaa kyseiseen seikkaan, koska syyttäjä ei ole siihen vedonnut. Luonnollisesti syyttäjä todennäköisesti hakee ratkaisuun muutosta ja hänellä on silloin muutoksenhaussa mahdollisuus huomioda kyseinen seikka.

Saramäki onkin esittänyt, voisiko tuomioistuin jo asian käsittelyssä hyödyntää laajempaa prosessinjohtoa oikeudenkäyntiaineistosta esille tulleeseen seikkaan liittyen, jos kerta se viimeistään tuomion perusteluissa tuodaan esille? Näin asia tulee kerralla käsitellyksi ja muutoksenhaut eivät ole tarpeen pelkästään syytesidonnaisuuden joustamattoman noudattamisen takia.²²⁰

Edellä esitetyn perusteella rajanveto siinä, olisiko tapauksessa KKO 2017:7 ollut sallittua, että tuomioistuin kiinnittää syyttäjän huomion siihen, oliko hänen tarkoituksena esittää A:n osalta vaihtoehtoinen syyte, on häilyvä. Kyse ei ole täysin uudesta seikasta tai vaihtoehdosta, mutta itse tekotapa on alkuperäisessä syytteessä koskenut toista vastaajaa. Oikeudenkäyntiaineiston perusteella voi olla perusteltua ajatella, että syyttäjän on mahdollisesti ollut tarkoitus esittää vaihtoehtoinen syyte myös A:n osalta, koska näin on tehty B:n osalta. Ei voida kuitenkaan sanoa varmaksi, olisiko syyttäjä tästäkään huolimatta vedonnut siihen, että A on suorittanut pahoinpitelyn lipastolla ja tuolilla.

Näin ollen tapauksessa tilanne olisi selkeämpi, jos näytön perusteella olisi riidatonta, että A on suorittanut pahoinpitelyn lyömällä tai heittämällä lipastolla ja tuolilla. Ainakin tällaisessa tapauksessa olisi hyväksyttävää, että tuomioistuin kiinnittää syyttäjän huomion siihen, onko

²¹⁷ Saramäki 2016, s.748.

²¹⁸ ROL 11:4.2.

²¹⁹ Saramäki 2016, s.748.

²²⁰ Saramäki 2016 s. 749.

syyttäjällä ollut tarkoitus esittää vaihtoehtoinen syyte myös A:n osalta. Tällöin on hyvin todennäköistä, että vastaaja on jo jollain tasolla ottanut seikan huomioon puolustuksessaan eikä se siten tule vastaajalle täysin yllätyksenä.²²¹

Tolvanen on ilmaissut, että kokemuksen mukaan materiaallinen ”rikastuminen” ei kaikissa tilanteissa automaattisesti tarkoita syyksi lukevaa tuomiota, vaan johtaa pikemminkin syytteen hylkäämiseen.²²² Tämän perusteella voidaan katsoa tuomioistuimen laajemman prosessinjohtoon olevan tietyissä tilanteissa sallittua ja tuomioistuimen jutun selvittämismahdollisuus sekä asian perusteellinen käsittely sitä jopa edellyttävät. Materiaalinen prosessinjohto ja tuomarin puolueettomuus ovat joka tapauksessa keskenään jännitteisessä suhteessa.²²³ Laajempi prosessinjohto takaa ennen kaikkea oikeudenmukaisen lopputuloksen, joka toisinaan voi koitua jopa syytetyn eduksi. Ei kuitenkaan ole perusteltua ajatella, että pienikin mahdollisuus puolueettomuuden vaarantumiselle tulisi johtaa siihen, ettei prosessinjohtoa harjoiteta ollenkaan.

Ratkaisussa KKO 2013:98 on kyse siitä, että syyttäjän kehottaminen vastauksen täydentämiseen, ei aina tarkoita kiellettyä prosessinjohtoa.²²⁴ Tapauksessa syyttäjä vaati A:lle rangaistusta kahdesta törkeästä avustuspetoksesta (syytekohtat 1–2) ja asianomistajayhtiö vaati A:lle rangaistusta viidestä luottamusaseman väärinkäytöstä (syytekohtat 3–7). Lisäksi asianomistajayhtiö esitti A:lle vahingonkorvausvaatimuksen. Käräjäoikeus luki A:n syyksi kaksi törkeää avustuspetosta (syytekohtat 1–2) sekä yhden luottamusaseman väärinkäytön (syytekohtat 3–7). Yhtiön vahingonkorvausvaatimus hylättiin.

Yhtiö ja A valittivat hovioikeuteen. Valituksessaan yhtiö vaati A:lle määrätyn rangaistuksen ankaroittamista sekä A:n velvoittamista korvaamaan käräjäoikeudessa vaaditut vahingonkorvaukset syytekohtissa 4–6. A vaati syytteiden hylkäämistä. Vastauksissaan osapuolet vaativat vastapuolten valitusten hylkäämistä.

²²¹ Näin on katsonut myös Saramäki 2016, s. 750 ratkaisun KKO 2001:43 kohdalla.

²²² Tolvanen 2003, s. 352.

²²³ Virolainen – Launiala 2024, s. 177.

²²⁴ Vastaavanlainen tapaus on KKO 2010:40.

Hovioikeus katsoi, että yhtiö oli luopunut syytekohtien 3,4 ja 6 osalta rangaistusvaatimuksestaan, kun se ei ollut uudistanut hovioikeudessa kärjäoikeudessa esittämänsä rangaistusvaatimusta lausumapyyntönsä jälkeenkään. Hovioikeus katsoi A:n tulleen osittain tuomituksi muusta teosta kuin mistä yhtiö oli vaatinut rangaistusta.

Korkeimman oikeuden mukaan hovioikeus oli menetellyt tapauksessa prosessinjohton osalta virheellisesti. Ensinnäkin hovioikeuden on selvitettävä, mihin haetaan muutosta, mitä vaatimuksia asianosaiset esittävät ja mihin perustuen, sekä asianosaisten erimielisyydet. Korkein oikeus katsoikin, että tässä tapauksessa hovioikeus ei ollut täyttänyt tätä velvollisuuttaan. Hovioikeuden olisi tullut valmistelussa kyselyoikeuden avulla selvittää, oliko yhtiö joltain osin luopunut kärjäoikeudessa esittämistään rangaistusvaatimuksista.

Korkein oikeus perustelee näkemystään sillä, että yhtiö on ollut hovioikeudessa muutoksenhakijana vain vahingonkorvausvaatimusten ja rangaistuksen mittaamisen osalta eikä oikeudenkäyntiaineistosta ilmene, että yhtiö olisi sittemmin miltään osin luopunut kärjäoikeudessa esittämistään rangaistusvaatimuksista. A on myös vastannut yhtiön alkuperäisiin rangaistusvaatimuksiin jo kärjäoikeudessa. Korkein oikeus toteaa, että ”hovioikeudella voi olla velvollisuus toissijaisinkin vaatimuksen osalta kysymyksin varmistaa, haluaako asianosainen edelleen uudistaa alioikeudessa esittämänsä vaatimuksen.” Näin ollen hovioikeuden olisi tullut tarpeen vaatiessa tiedustella yhtiöltä, oliko sen tarkoituksena edelleen vedota kärjäoikeudessa esittämiinsä rangaistusvaatimuksiin. Ratkaisua kommentoinut *Pölönen* on katsonut, että tällainen näkemys on perusteltu jo todistelullisten tarpeiden näkökulmasta.²²⁵

Oikeuskäytännöstä on yleisesti havaittavissa, että tällainen selvittäminen ja asianosaisten tarkoituksen täsmentäminen, vaikka se johtaisi lisävaatimusten esittämiseen, ei tarkoita vastaajan kannalta automaattisesti uutta ja yllättävää vaatimusta.²²⁶ Tällainen on ollut sallittua tilanteissa, joissa asia on ollut esillä jo kärjäoikeudessa ja ainakin niissä tilanteissa, joissa vastaaja on lausunut kärjäoikeudessa tällaisesta vaatimuksesta. Näin oli juuri ratkaisussa KKO 2013:98, sillä A oli lausunut yhtiön alkuperäisistä rangaistusvaatimuksista kärjäoikeudessa. Oikeuskäytännön mukaan tällaisessa tilanteessa ei ole tarpeen rajoittaa syyttäjän

²²⁵ Pölönen, oikeustapauskommentti KKO 2013:98.

²²⁶ Näin on ollut esimerkiksi ratkaisussa KKO 2010:40.

täydentämisoikeutta pelkästään vastaajan puolustautumismahdollisuuksien vuoksi.²²⁷ Asianmukaisen menettelyn edellytyksenä on, että hovioikeus tarvittaessa kiinnittää syyttäjän huomiota täydentämiseen. Tästä huolimatta vastaajan puolustautumismahdollisuudet säilyvät asianmukaisina.²²⁸ Tämän perusteella ratkaisussa KKO 2013:98 hovioikeuden laajempi prosessinjohto olisi ollut sallittua, sillä rangaistusvaatimukset ovat olleet esillä käräjäoikeudessa ja niistä on myös lausuttu.

Asianosaisten edun mukaista on, että tuomioistuimien tarvittaessa kiinnittää huomion puutteelliseen seikkaan, jotta oikeudenkäyntiin ei sisälly mitään yllätyksellistä tekijää.²²⁹ Ervo on muistuttanut, että aineellinen totuus ei automaattisesti tarkoita syytetyn syyllisyyttä. Tämä johtaa siihen, että tuomioistuimen tulee materiaalisen prosessinjohtoon laajuutta arvioidessaan kiinnittää huomiota siihen, että rikosprosessin tavoite on oikeudenmukainen oikeudenkäynti ihmisoikeuksia ja yksilön itsemääräämisoikeutta kunnioittaen.²³⁰ Tällöin voi olla kyse jopa lain edellyttämää vähimmäistasoa hieman pidemmälle menevistä prosessinjohtollisista toimista.

Ratkaisu KKO 2013:98 kuvastaa hyvin tuomioistuimen velvollisuutta toteuttaa jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Jotta tämä vaatimus voidaan toteuttaa, tuomioistuimelta edellytetään tietyissä tilanteissa aktiivisia toimia. Ratkaisussa painotetaan lisäksi sitä, että täydentäminen ei ole kohtuutonta, jos vastaajalla on mahdollisuus lausua tällaisesta seikasta. Ratkaisu heijastaa kontradiktorisuuden toteuttamista ja materiaalisen prosessinjohtoon yhteyttä. Laajempi materiaalinen prosessinjohto on sallitumpaa silloin, kun kontradiktorisuus voidaan toteuttaa asianmukaisella tavalla.

Tuomioistuimen materiaalisen prosessinjohtoon sallittavuuden osalta on ehdotettu, että tuomioistuimien tekee objektiivisen harkinnan prosessinjohtoon tarpeesta. Objektiivisuuden arvioinnissa käytettäisiin ”lautamiesnäkökulmaa” eli tuomarin tietoisuus esitutkinta-aineistosta ja sen sisällöstä ei saisi vaikuttaa prosessinjohtoon tarpeellisuutta koskevaan arviointiin.

²²⁷ KKO 2010:40 kohta 19.

²²⁸ KKO 2010:40 kohta 19.

²²⁹ Ervo 2005, s.405.

²³⁰ Ervo 2005, s. 397–398 ja Virolainen – Launiala 2024, s. 376.

Idean taustalla on ajatus siitä, että tällöin tuomari voi välttää toimimasta syyksilukevaa tuomiota hakevalla tavalla.²³¹ Objekttiivinen harkinta on hyvä lähtökohta, mutta todellisuudessa sen toteuttaminen voi olla hankalaa, sillä kaiken tiedon sulkeminen pois arviointihetkellä voi olla haastavaa.

Oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden perusteella on selvää, että tuomioistuin joutuu materiaallisen prosessinjohton keinoja harkitessa punnitsemaan vastakkaisia intressejä. Tuomioistuimen sallittu materiaallinen prosessinjohto rajoittuu lähtökohtaisesti kyselyoikeuteen, jolla ei suoraan kehoteta asianosaista vetoamaan uuteen aineistoon tai hankkimaan sellaista. Tuomioistuin saa kuitenkin kyselyoikeutensa avulla kiinnittää asianosaisten huomion seikkoihin, jotka ovat puutteellisia tai epäselviä. Tarvittaessa tuomioistuimella on mahdollisuus perustella asianosaisille, miksi se on harjoittanut tiettyä prosessinjohtoa ja siten ehkäistä puolueettomuuteen kohdistuvat epäilykset.²³²

Edellä esitetyn perusteella laajempaa materiaalista prosessinjohtoa voidaan sallia silloin, kun jokin seikka on ollut osana oikeudenkäyntiä. Tuomioistuin saa kiinnittää esimerkiksi syyttäjän huomion tiettyyn seikkaan, vaikka se tarkoittaisi uutta vaihtoehtoista syytettä, jos tällainen seikka on käynyt ilmi oikeudenkäyntiaineistosta jo aiemmin. Lievän rikastavan prosessinjohton voidaan siten katsoa olevan sallittua ja sen avulla on mahdollista välttää syytesidonnaisuuden ongelmia – aineellisesti vääriä ratkaisuja muodollisella perusteella.

6.2 Syytteen tarkistaminen

Edellisessä luvussa on kuvailtu tuomioistuimen mahdollisuuksia vaikuttaa syyttäjän toimintaan prosessinjohtollisin keinoin, jotta voidaan välttää syytesidonnaisuudesta aiheutuvia aineellisesti vääriä ratkaisuja. Syyttäjän huomion kiinnittäminen tiettyyn seikkaan voi johtaa siihen, että syyttäjä tarkistaa syytettään. Syyttäjä voi myös itse huomata oikeudenkäyntiaineistosta seikkoja, jotka ovat jääneet syytteen ulkopuolelle, mutta jotka olisivat merkityksellisiä rikosoikeudellisessa arvioinnissa.

ROL 5:17 mukaan nostettua syytettä ei saa muuttaa oikeudenkäynnin aikana. Syytteenmuutoskielto ei kuitenkaan koske syytteen tarkistamista. Syytteen tarkistaminen ei vaadi erillistä

²³¹ Frände 1999, s. 280–282.

²³² Virolainen – Launiala 2024, s. 180.

tuomioistuimen lupaa.²³³ Asianomistajallakin on syyttäjän ajamassa jutussa oikeus vedota uusiin seikkoihin syytteen tueksi.²³⁴ ROL 5:17 mukaan syytteen tarkistamista koskevat säännöt tulevat sovellettaviksi myös tällaisessa tilanteessa.

Syytteen tarkistaminen on mahdollista kolmella perusteella. Ensimmäkin syytettä voidaan tarkistaa syytteen rajoittamiseksi. Syytteen rajoittaminen tarkoittaa sitä, että syyttäjä poistaa teonkuvauksesta, joka koostuu useammasta teosta, jonkin osateon.²³⁵ Toinen mahdollisuus tarkistamiselle on silloin, kun syyttäjä muuttaa lainkohtia, joihin hän vetoaa. Vaikka tuomioistuin ei ole sidottu syytteen lainkohtiin tai rikosnimikkeisiin, syyttäjälle on jätetty mahdollisuus muuttaa lainkohtia tai rangaistusvaatimustaan. Tällainen tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun syyttäjä huomaa, että hän on vedonnut väärään lainkohtaan.²³⁶ Näillä kahdella syytteen tarkistamisperusteella ei ole niin paljon merkitystä syytesidonnaisuuden tulkintalinjan kannalta.

Kolmas mahdollisuus tarkistaa syytettä on silloin, kun syyttäjä haluaa vedota uuteen oikeustositseikkaan. Tämä tarkistamisperuste on se, johon tuomioistuimen materiaalin prosessijohto todennäköisimmin johtaa ja jolla on merkitystä syytesidonnaisuuden tiukan tulkintalinjan aiheuttamien ongelmien torjumisessa. Syyttäjällä ei kuitenkaan ole rajoitukseton oikeus vedota millaisiin oikeustositseikkoihin tahansa. Näin ollen on tarpeen määrittää, milloin on kyseessä sallittu syytteen tarkistaminen ja millaiset seikat ovat sellaisia, jotka johtavat kiellettyyn syytteen muuttamiseen.

Rajanveto sallitun ja kielletyn syytteen tarkistamisen välillä menee siinä, muuttuuko teko syytteen tarkistamisen johdosta toiseksi vai ei.²³⁷ Mikäli syyttäjän syytteen tarkistaminen johtaa siihen, että teko muuttuu toiseksi, ei kyseessä enää ole sallittu syytteen tarkistaminen, vaan silloin puhutaan syytteen muuttamisesta.

²³³ vrt. syytteen muuttaminen = lähtökohtaisesti kiellettyä, mutta tuomioistuin voi poikkeuksellisesti sallia, että syyttäjä laajentaa syytettään. Syyttäjä voi laajentaa syytteen koskemaan saman vastaajan muitakin tekoja (ROL 5:17.1).

²³⁴ ROL 1:14.

²³⁵ Helenius 2021, s.547.

²³⁶ Helenius 2021, s.548.

²³⁷ Virolainen – Pölönen 2003, s. 404 ja Helenius 2021, s. 548–549.

Syytteen tarkistamisen ja muuttamisen välistä rajanvetoa on arvioitu tuomion negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen kautta.²³⁸ Syytteen tarkistamisen sallittavuus pohjautuu nimenomaisesti tuomion negatiiviselle oikeusvoimavaikutukselle, sillä sen mukaan lainvoimainen tuomio estää nostamasta uutta syytettä samasta asiasta, joka on jo kertaalleen tutkittu ja ratkaistu.²³⁹ Syyttäjällä ei ole mahdollisuutta nostaa samasta asiasta uutta syytettä uuteen seikkaan vedoten, mikäli syyttäjä tajuaa vasta jälkikäteen, ettei ole vedonnut kaikkiin merkityksellisiin seikkoihin heti alusta alkaen. Tämän vuoksi syyttäjälle on jätetty mahdollisuus syytteen tarkistamisen muodossa vedota uuteen oikeustositseikkaan silloin, kun tuomion negatiivinen oikeusvoimavaikutus estää uuden syytteen nostamisen.²⁴⁰

Mikäli syytteen tarkistaminen ei olisi mahdollista, uusia oikeustositseikkoja ei voitaisi lainkaan tutkia, sillä syyttäjä ei voi vedota niihin oikeudenkäynnin aikana eikä sen jälkeen.²⁴¹ Tiukan syytesidonnaisuuden tulkinnan takia myöskään tuomioistuin ei voi ottaa tällaisia, esimerkiksi oikeudenkäyntiaineistosta, ilmenneitä seikkoja huomioon. Tästä seuraa se, että tietyn teon kannalta merkitykselliset oikeustositseikat voivat jäädä kokonaan rikosoikeudellisen arvioinnin ulkopuolelle. Tämän vuoksi syyttäjällä tulee olla mahdollisuus syytteen tarkistamiseen eli oikeus vedota kaikkiin niihin oikeustositseikkoihin, jotka tulevat tuomion negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen piiriin.

Oikeus syytteen tarkistamiseen on silloin, kun teko ei kyseisten oikeustositseikkojen vuoksi muutu toiseksi. Kysymys on siitä, miten määritellään ”sama asia” ja ”teon identiteetti”.²⁴² EIT:n mukaan kyse on samasta asiasta silloin, kun kahden asian oikeustositseikat ovat samat tai olennaisesti samat.²⁴³ Tällöin mahdollinen uusi syyte tulisi jättää tutkimatta negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen vuoksi. Kun kyseessä on sama asia, syyttäjällä on oikeus tarkistaa syytettä eli vedota ”uusiin” oikeustositseikkoihin, jotka liittyvät olennaisesti alkuperäiseen syytteeseen.²⁴⁴

²³⁸ Virolainen – Pölönen 2003, s. 404–405 ja Linna 2015, s.418.

²³⁹ Helenius 2021, s. 548–549.

²⁴⁰ Virolainen – Pölönen 2003, s. 404.

²⁴¹ Helenius 2021, s. 549 ja LaVM 9/1997 vp, s. 14.

²⁴² Helenius 2021, s.783.

²⁴³ ks. esim. Zolotukhin v. Venäjä, tuomio 10.2.2009.

²⁴⁴ Helenius 2021, s.784.

Lain esitöissä todetaan, että syytteen tarkistaminen uusien oikeustositseikkojen johdosta on mahdollista silloin, kun seikat kuvailevat alkuperäistä syytettä, mutta jotka eivät muuta tekoa tai laiminlyöntiä toteutus- tai ilmenemistavaltaan toiseksi.²⁴⁵ Hallituksen esityksen mukaan on kuitenkin viime kädessä oikeuskäytännön varassa määritellä se, milloin teko muuttuu uusien oikeustositseikkojen johdosta toiseksi.²⁴⁶

Samojen tai olennaisesti samojen oikeustositseikkojen määrittely on tehtävä jokaisessa tapauksessa erikseen. Yksittäisten tapahtumainkulkujen kohdalla on punnittava sitä, kuinka laaja on tapauksen negatiivinen oikeusvoimavaikutus.²⁴⁷ Lähtökohtana on pidetty, että asia pysyy samana, mikäli muutokset teonkuvauksessa koskevat vain esimerkiksi vaihtoehtoisia tapahtumainkulkuja tai tiettyjä lisäelementtejä tekotapaan. Suuntaa antavana ohjeena voidaan myös todeta, että teko pysyy samana, jos rikoksen seuraus tai kohde on sama. Eli teko pysyy samana, vaikka teonkuvaukseen tuotaisiin jotain lisää.²⁴⁸ Esimerkiksi vaikka syyttäjä väittää tekotavan olleen tietyssä rikoksessa toinen, ei teko kuitenkaan muutu toiseksi, jos seuraus tästä toisesta tekotavasta on sama – huolimatta siitä, mikä on ollut alkuperäinen väitetty tekotapa. Tällöin negatiivinen oikeusvoimavaikutus estää nostamasta uutta syytettä.

Toisaalta samalla tavalla vaikuttaa se, jos syyttäjä vetoaa edelleen samaan tekotapaan, mutta väittää seurauksen olevan toinen. Tällöinkin on lähtökohtaisesti kyse samasta asiasta eli teko ei muutu toiseksi pelkästään erilaisen seurauksen johdosta tai jos rikoksen kohteeseen tehdään lisäyksiä.²⁴⁹ Esimerkiksi jos vastaajan väitetään varastaneen rahaa, ei teko muutu toiseksi, vaikka rahan määrä olisi todellisuudessa isompi, kuin aiemmin on väitetty.

Lisäksi negatiivinen oikeusvoimavaikutus ulottuu teon subjektiiviseen puoleen sekä tilanteisiin, joissa vastaaja eri tavoin myötävaikuttaa rikoksen syntymiseen.²⁵⁰ Vaikka vastaaja vapautettaisiin tahallista tekoa koskevasta syytteestä, ei samasta asiasta voida nostaa uutta syytettä sillä perusteella, että kyseessä on tuottamuksellinen teko.

²⁴⁵ LaVM 9/1997 vp, s. 14.

²⁴⁶ HE 82/1995 vp, s. 77.

²⁴⁷ Helenius 2021, s.785.

²⁴⁸ Helenius 2021, s.785.

²⁴⁹ Helenius 2021, s. 785.

²⁵⁰ Helenius 2021, s. 786.

Esimerkiksi aiemmin käsitellyssä ratkaisussa KKO 2014:81 on kyse tuomioistuimen prosessinjohtosta liittyen syyttäjän oikeuteen tarkistaa syytettään. Tapauksessa oli siis kyse siitä, että syyttäjä oli vedonnut teonkuvauksessaan sopimuksen tekovaiheessa tapahtuneeseen erehdyttämiseen, mutta hovioikeus taas oli syyksilukenu rikoksen perustuen sopimussuhteen aikana tapahtuneeseen erehdyttämiseen. Tapauksessa hovioikeuden katsottiin tuominneen vastaaja muusta teosta, kuin mistä rangaistusta oli vaadittu. Syyttäjä ei ollut tarkistanut syytettään ja vastaavasti syytesidonnaisuuden tiukka tulkintalinja esti tuomioistuinta huomiomasta oikeudenkäyntiaineistosta esiin nousseita seikkoja rikosoikeudellisessa arvioinnissaan.

Tapauksessa oli kärjäoikeudessa tuotu esiin, että erehdyttäminen ei ollut koskenut vain neuvotteluvaihetta, vaan jatkunut sopimuksen ollessa voimassa. Syyttäjä oli kärjäoikeuden pääkäsittelyssä tarkistanut syytettään siltä osin, että hän oli lisännyt teonkuvaukseen kohdan "... taikka Espoon kaupunki, Y ja X ovat sopineet X:n osallistumisesta edellä mainittuun järjestelyyn ...". Syyttäjä ei kuitenkaan ollut tarkistanut syytettä ajalliseen eroavaisuuteen liittyen. Syyttäjä on korkeimmalle oikeudelle antamassaan vastauksessa vedonnut siihen, että kärjäoikeudessa tehty syytteen tarkistaminen on koskenut myös hovioikeuden syyksilukemaa menettelyä.

Korkein oikeus on tapausta koskevissa perusteluissaan painottanut sitä, että syytteen tarkistaminen tulee tehdä niin selvästi, että tuomioistuin ja asianosaiset ymmärtävät syytettä tarkistetun. Korkein oikeus korostaa, että teonkuvauksen jäädessä epäselväksi, tuomioistuimen tulee selventävän prosessinjohton keinoin pyrkiä selvittämään syyttäjän tarkoitusta asiassa. Syyttäjä ei tapauksessa nimenomaisesti ollut vedonnut sopimussuhteen aikaiseen erehdyttämiseen eikä syyttäjän kärjäoikeudessa tekemä syytteen tarkistaminenkaan ollut sisältänyt tällaista teonkuvausta. Näin ollen syyttäjä ei ollut tarkistanut syytettä riittävän selkeästi.

Oikeuskirjallisuudessaakin on painotettu sitä, että syytteen tarkistaminen on tehtävä yksiselitteisesti.²⁵¹ Syyttäjän tulee syytettä tarkistaessaan ilmoittaa ensinnäkin siitä, että hän aikoo tarkistaa syytettään. Lisäksi tulee ilmoittaa muuttuneet rikosnimikkeet sekä teonkuvaukset yhtä tarkasti, mitä haastehakemuksessa. Tuomioistuimella on velvollisuus kirjata muutettu

²⁵¹ Koponen 1997, s. 273 ja Jokela 2018, s. 381.

teonkuvaus tarkasti ylös ja tarvittaessa kyselyoikeuden avulla selvittää syyttäjän tarkoitus, jos jokin asia jää epäselväksi.²⁵²

Ratkaisussa KKO 2014:81 on ollut kyse siitä, että syytteestä puuttui seikat, jotka viittasivat siihen, että erehdyttäminen olisi jatkunut neuvotteluvaiheen jälkeen. Tapauksessa teosta aiheutunut seuraus on kuitenkin koko ajan pysynyt samana. Kyseessä oli tilanne, jossa erehdyttämistä oli jatkettu pidemmän aikaa. Näin ollen teko ei olisi muuttunut toiseksi, vaikka syyttäjä olisi vedonnut myös seikkoihin, jotka koskevat erehdyttämistä sopimuksen voimassaoloaikana. Siten syyttäjällä olisi ollut oikeus tarkistaa syytettään ja vedota ”uuteen” oikeustosi-seikkaan. Nyt rikosvastuu jää toteutumatta, koska syyttäjän vetoamaa oikeustosi-seikkaa ei ollut näytetty toteen eikä syyttäjä ollut tarkistanut syytettään toisen oikeustosi-seikan osalta.

Suomalaisessa rikosprosessissa syytesidonnaisuuden tulkintalinja on tiukka, joten hovioikeus ei olisi saanut huomioida oikeudenkäyntiaineistosta ilmenneitä seikkoja rikosoikeudellisessa arvioinnissaan. Kuten aiemmin tässä tutkielmassa on huomattu, tulkintalinjan lieventäminen on yksi vaihtoehto välttää tällaisia ongelmia, joissa rikosvastuu jää toteutumatta muodollisella perusteella. Tosin kuten aiemmin huomattiin, tässä nimenomaisessa tapauksessa lieventäminen olisi joka tapauksessa voinut johtaa kohtuuttomuuteen.

Mikäli tulkintalinjaa ei lievennetä tai lieventäminen ei ole mahdollista, tuomioistuimen tulisi materiaalsen prosessin johdon keinoin kiinnittää syyttäjän huomio tällaiseen oikeudenkäyntiaineistosta ilmenneeseen seikkaan. Korkein oikeus on ratkaisun KKO 2014:81 perusteluisaan tuonut ilmi, että näin olisi tullut toimia myös tässä tapauksessa. Tämä johtaa todennäköisesti hyvin usein tilanteeseen, jossa syyttäjä tarkistaa syytettään. Tämä mahdollistaa kaikkien teon kannalta merkityksellisten seikkojen saattamisen rikosoikeudellisen arvioinnin kohteeksi.

Ratkaisu KKO 2014:81 kuvastaa myös sitä, miten tekoaika ja -paikka vaikuttavat teon identiteettiin. EIT:n oikeuskäytännön mukaan kyseessä on edelleen sama teko, vaikka teon aikaa tai paikkaa muutetaan, jos oikeustosi-seikat liittyvät toisiinsa erottamattomasti ajan ja tilan suhteen.²⁵³ Ajallisten ja paikallisten muutosten osalta voidaan puhua joko vaihtoehtoisista

²⁵² Koponen 1997, s. 273 ja Jokela 2018, s. 381.

²⁵³ ks. esim. Zolotukhin v. Venäjä, tuomio 10.2.2009.

tai kumulatiivisista muutoksista.²⁵⁴ Vaihtoehtoiset muutokset ovat sellaisia, joissa teonkuvauksen aika ja paikka muutetaan täysin.²⁵⁵ Mikäli uuden syytteen teko on tehty eri aikana eri paikassa, kyseessä on uusi teko. Kumulatiivinen muutos taas tarkoittaa sitä, että teonkuvaukseen lisätään joitakin ajallisia tai paikallisia elementtejä. Tällöin teko ei muutu toiseksi, ainakin jos kyse on jatkuvista rikoksista tai samaan kokonaisuuteen kuuluvista yksittäisistä teoista.²⁵⁶

Tapauksessa KKO 2014:81 olisi ollut kyse siitä, että syyttäjä olisi voinut lisätä alkuperäiseen teonkuvaukseen uusia ajallisia elementtejä. Tämä ei olisi tarkoittanut kokonaan eri aikana ja eri paikassa tehtyä tekoa, vaan tapauksessa oli kyse pitkään jatkuneesta erehdyttämisestä. Syyttäjä olisi siten voinut tuoda uuden ajallisen lisäyksen teonkuvaukseen.

Joskus uudet oikeustositteet voivat olla sellaisia kumulatiivisia ajan ja paikan muutoksia, että ne tarkoittavat uusia rikoksia suhteessa alkuperäiseen teonkuvaukseen.²⁵⁷ Lähtökohtana on pidetty sitä, että kaikki henkilön tiettyyn aikaan ja tietyssä paikassa suorittamat teot kuuluvat saman oikeusvoimavaikutuksen piiriin. Vastaavasti pitkän ajanjakson aikana tehtyjen eri rikosten ei voida perustella kuuluvan enää saman oikeusvoimavaikutuksen piiriin.²⁵⁸

Saramäki on selkeyttänyt tätä niin, että samasta teosta voidaan puhua silloin, kun tietty oikeustositteikka koskee samaa tosielämän tapahtumaa tai menettelyä. Merkitystä ei ole sillä, miten teon rikosoikeudellinen arviointi suoritetaan. Lähtökohtaisesti teot kuuluvat eri oikeusvoimapiireihin, vaikka ne koskevat samaa oikeushyvää ja rikoksen kohdetta, jos ne ovat ajallisesti peräkkäisiä. Teon identiteetti määrittyy siten historiallisen tapahtuman avulla.²⁵⁹

Syytteen tarkistamisoikeuden laajentuminen voidaan nähdä kulkevan käsi kädessä syytesidonnaisuuden tulkintalinjan tiukkenemisen kanssa. Mitä tiukempi syytesidonnaisuuden tulkintalinja on, sitä laajempi tulee olla syytteen tarkistamisoikeus.²⁶⁰ Syytteen tarkistamis-

²⁵⁴ Helenius 2021, s. 787.

²⁵⁵ Helenius 2021, s. 787.

²⁵⁶ Helenius 2021, s. 787.

²⁵⁷ Helenius 2021, s. 788.

²⁵⁸ Helenius 2021, s. 787.

²⁵⁹ Saramäki 2015, s. 66 ja näin on katsonut myös Koponen 2003b, s. 377.

²⁶⁰ Koponen 1997, s. 274.

oikeus takaa syyttäjälle mahdollisuuden reagoida odottamattomiinkin oikeudenkäyntiaineiston muutoksiin.²⁶¹ Aineellisesti oikea ratkaisu ja rikosvastuun toteuttaminen edellyttävät laajaa syytteen tarkistamismahdollisuutta. Syyttäjän on voitava saattaa koko tekoa koskeva merkityksellinen oikeustositseikasto oikeudenkäynnin kohteeksi syytesidonnaisuuden ja tuomion oikeusvoimavaikutuksen vuoksi, jotta teko tulee tutkituksi kerralla. Tilanne olisi kestämätön, mikäli syytesidonnaisuuden tulkintalinja olisi todella tiukka eikä syyttäjällä olisi mahdollisuutta tarkistaa syytettään esimerkiksi oikeudenkäyntiaineistosta ilmenneiden uusien oikeustositseikkojen myötä.

Syytteen tarkistamisoikeutta on kritisoitu muun muassa sillä, että sen voidaan ajatella olevan liian suuri poikkeus syytteen muutoskieltoon ja sitä kautta myös syytesidonnaisuuteen. Syytteen tarkistamisoikeuden salliminen on nähty jopa lainsäätäjän tarkoituksena maksimoida rikosvastuun toteuttaminen ohittaen vastaajan puolustautumismahdollisuuksien tosiasiallisen toteutumisen.²⁶² Syytteen tarkistamisoikeuden voidaan katsoa tarkoittavan yllätyksellisyyttä ja jopa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaarantumista.²⁶³

Vasta-argumenttina voidaan todeta, että syytteen tarkistamisen edellytyksenä on, että vastaajalle annetaan tieto mahdollisista muutoksista ja varataan mahdollisuus lausua uusista seikoista.²⁶⁴ Aineellisesti oikean ratkaisun todennäköisyys kasvaa eikä syytesidonnaisuutta rikota, jos syyttäjä voi tarkistaa syytettään uusien olennaisten oikeustositseikkojen osalta niin, että vastaajalle varataan asianmukaisesti tilaisuus puolustautua näitä vastaan. Tämä ei tarkoita aina sitä, että syytetty vastaa uusiin seikkoihin heti, vaan hänelle tulee varata riittävä aika puolustuksen järjestämiseen.

Toisaalta voidaan pohtia sitä, kuinka paljon vastaajan puolustautumismahdollisuudet eroavat seuraavissa tilanteissa. Ensinnäkin jos tuomioistuin oma-aloitteisesti huomioi oikeudenkäyntiaineistosta ilmenneen seikan ja varaa vastaajalle tilaisuuden lausua seikasta. Toinen vaihtoehto on, että syyttäjä huomaa itse tai syyttäjän huomio kiinnitetään tällaiseen seikkaan, jonka johdosta syyttäjä tarkistaa syytettään. Molemmissa tapauksissa syytteeseen tulee ”uusia” elementtejä eli syyte muuttuu alkuperäisestä, mutta molemmissa tilanteissa vastaajalle

²⁶¹ Koponen 1997, s. 289–290.

²⁶² Nuotio 2001, s. 687.

²⁶³ Nuotio 2001, s. 687.

²⁶⁴ Ervo 2005, s.192.

varataan riittävä aika ja mahdollisuus puolustautua seikkaa vastaan. Todennäköisesti vastajan tosiasialliset mahdollisuudet puolustautua tällaisessa tilanteessa eivät juuri poikkea toisistaan. Tuomioistuimen oma-aloitteista huomioimista voidaan puoltaa siitä näkökulmasta, että se on todennäköisesti nopeampi tapa kuin kierrättäminen syyttäjän kautta ja syyttäjän toimien odottaminen. Se olisi siten oikeudenkäynnin tehokkuuden kannalta järkevämpi vaihtoehto.

7 Johtopäätökset

Tutkimuksen tarkoituksena on ollut hahmottaa nykyistä syytesidonnaisuuden tulkintalinjaa sekä mahdollisuuksia sen lieventämiseen. Tutkimuksessa havaittiin, että syytesidonnaisuuden tulkintalinja on vuosien saatossa kehittynyt hyvin tiukaksi. Syytesidonnaisuuden tiukka tulkinta on havaittavissa sekä ajalta ennen rikosprosessilain uudistusta, että tuoreista korkeimman oikeuden ratkaisuksista. Tästä ovat esimerkkinä tutkielmassa käsitellyt oikeustapaukset KKO 1984 II 154, KKO 1993:98 sekä edelleen KKO 2021:54.

Tapaukset osoittavat, että tuomioistuin on lähes sanatakkasti sidottu syyttäjän esittämään teonkuvaukseen. Tapahtumien ylimalkainen kuvaileminen ei riitä, vaan syyttäjän tulee nimenomaisesti vedota kaikkiin merkityksellisiin oikeustositseikkoihin. Tuomioistuimella ei ole mahdollisuutta tuomita ohi teonkuvauksen edes sellaisessa tilanteessa, jossa esimerkiksi oikeudenkäyntiaineiston perusteella on riidattomasti selvää, että rikos on tapahtunut.

Oikeuskäytännöstä havaittiin, että tuomioistuin on sidottu sekä teon objektiivisiin, että subjektiivisiin seikkoihin. Kuten ratkaisun KKO 2001:43 kohdalla huomattiin, syyttäjän tulee vedota kaikkiin tapauksen kannalta relevantteihin oikeustositseikkoihin – myös seikkoihin, jotka koskevat esimerkiksi tahallisuutta tai tuottamusta taikka rikoksen eri osallisuusmuotoja. Ratkaisussa KKO 2001:43 syyttäjä ei teonkuvauksessa ollut vedonnut nimenomaisesti vastaajien tekijäkumppanuuteen. Hovioikeuden katsottiin rikkoneen syytesidonnaisuuden periaatetta, koska se oli tuominnut vastaajat tekijäkumppaneina suoritetusta pahoinpitelystä. Kuten tutkimuksessa kävi ilmi, tapauksessa syyttäjän teonkuvaus on siltä osin tulkinnanvarainen, että sen voidaan perustellusti väittää sisältäneen vetoamisen yhdessä toimimiseen. Lisäksi tapauksen todistelusta voitiin osoittaa vastaajien toimineen tekijäkumppaneina. Tällä ei kuitenkaan ollut merkitystä, sillä syyttäjä ei tuomioistuimen mukaan ollut vedonnut tekijäkumppanuuteen ja siten rikosvastuu jäi toteutumatta.

Rikosprosessioikeuden tarkoituksena ei ole pelkästään vastaajan oikeusturvan takaaminen, vaan kyse on prosessin keskeisten tavoitteiden, eli aineellisen totuuden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin, yhteensovittamisesta. Mahdollisuuksia tiukan tulkintalinjan lieventämiseen on lähdeittävä pohtimaan sen kautta, minkälainen tulkintalinja tosiasiallisesti heikentää vastaajan puolustautumismahdollisuuksia ja minkälainen ei. Syytesidonnaisuuden sanamuodon mukainen tulkinta johtaa väistämättä tilanteisiin, joissa rikosvastuu jää toteutumatta muo-

dollisella perusteella. Erityisen ongelmallisia ovat tilanteet, joissa esimerkiksi oikeudenkäyntiaineiston perusteella on riidattomasti tapahtunut rikos, mutta muodolliset syyt estävät aineellisesti oikean ratkaisun. Tällainen tilanne on perustellusti kestävä. Esimerkiksi vain pieni eroavaisuus teonkuvauksessa, joka ei tosiasiallisesti muuta tekoa, tapahtumia tai seurauksia toiseksi, tuskin olennaisesti heikentää vastaajan puolustautumismahdollisuuksia.

Tutkimuksessa tehtiin yhteneväisiä huomioita sekä objektiivisten, että subjektiivisten seikkojen osalta liittyen mahdollisuuksiin lieventää syytesidonnaisuuden tulkintalinjaa. Ensinnäkin voidaan esittää, että lieventäminen voisi olla mahdollista tilanteissa, joissa vastaaja itse tuo esiin jonkin ”uuden” seikan. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 1998:16 syyttäjä ei ollut vedonnut varojen tilittämistä koskeneisiin seikkoihin. Vastaaja oli kuitenkin itse omassa puolustuksessaan vedonnut tällaisiin seikkoihin. Vastaava tilanne oli ratkaisussa KKO 2020:51, jossa vastaaja on itse vedonnut siihen seikkaan, että varat ovat hänen B:n kanssa tehdyn sopimuksen perusteella ja näin ollen hän ei ole syyllistynyt toisen varojen käyttämiseen oikeudetta. Syyttäjä ei kummassakaan tapauksessa ollut näihin seikkoihin vedonnut.

Syytesidonnaisuutta on perusteltu sillä, että vastaajan asianmukainen puolustautuminen edellyttää tarkkaa tietoa syytteen sisällöstä, jotta tuomion perusteena olevat seikat eivät tule hänelle yllätyksenä.²⁶⁵ Tutkimuksessa todettiin, että objektiivisesti ajateltuna vastaajan itse esiin tuomat seikat eivät ole hänelle yllätyksellisiä. Tätä perusteltiin sillä, että vastaaja itse nimenomaisesti tuo seikat esille ja ottaa tietoisesti riskin siitä, että tuomioistuimien kiinnittää niihin huomiota. Lisäksi tutkimuksessa käsitellyissä tapauksissa (KKO 1998:16 ja KKO 2020:51) olennaista oli, että tuomioistuin pysytteli saman rangaistussäännöksen sisällä sekä syyttäjän teonkuvauksen ja tuomion perusteiden välillä on ollut vain pientä eroavaisuutta. Tällaisessa tilanteessa vastaajien oikeusturva olisi ollut mahdollista turvata, minkä lisäksi lievempi tulkintalinja olisi antanut paremmat mahdollisuudet aineellisesti oikean ratkaisun saavuttamiseen.

Toisaalta tutkimuksessa todettiin, että vastaajan puolustautumisen kannalta voi olla ongelmallista, että puolustautuessa tiettyä rikosta vastaan myönnetäänkin toinen rangaistava teko.

²⁶⁵ Virolainen – Pölönen 2003, s.399.

Tämä ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita syyksilukevaa tuomiota, vaan tosiseikkaa muiden tosiseikkojen joukossa, joiden rikosoikeudellisen arvioinnin tuomioistuimen on joka tapauksessa tehtävä erikseen.²⁶⁶

Tulkinnanvaraisia ovat myös tilanteet, joissa oikeudenkäyntiaineistosta voidaan osoittaa jokin tietty merkityksellinen seikka, johon syyttäjä ei ole vedonnut. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2001:43 vastaajien tekijäkumppanuus oli osoitettavissa todistelusta. Oikeudenkäyntiaineistosta osoitettavat seikat eivät ole täysin uusia, vaan hyvin usein sellaisia, jotka ovat olleet osana oikeudenkäyntiä alusta alkaen. Tällaisten seikkojen huomioonottamiseen tulee suhtautua pidättyväisesti, vaikkakin huomioimisen mahdollisuus tulee arvioida tapauskohtaisesti. Oikeudenkäyntiaineistosta selvinneiden seikkojen huomioiminen voisi olla mahdollista suhteellisen yksinkertaisissa asioissa sekä asioissa, joissa seikan voidaan selkeästi havaita olevan vastaajan tiedossa. Merkitystä on myös sillä, kuinka suuri ero syyttäjän teonkuvausten ja tuomion perusteena olevien seikkojen välillä on.

Ongelmia on esiintynyt myös siinä, miten syyttäjän esittämää teonkuvausta tulee tulkita. Tällä hetkellä syytesidonnaisuuden tulkinnassa on ollut linjana se, että syyttäjältä vaaditaan lähes sanatarkkaa rikosten tunnusmerkistöjen kuvailua. Joissakin tilanteissa on vaadittu jopa vetoamista nimenomaisiin oikeussäännöksiin. Tutkimuksessa tehtyjen havaintojen perusteella voidaan todeta, että syyttäjältä ei voida vaatia rikosoikeuden säännösten sanatarkkaa kuvailua. Lähtökohtaisesti teonkuvausta tulee tulkita sen kautta, minkälaisen merkityksen siinä käytetyille ilmaisuille voidaan antaa. Syyttäjältä ei voida myöskään edellyttää vetoamista oikeussäännöksiin. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2010:79 tuomioistuin ei tutkinut muiden oikeussäännösten soveltumista tapaukseen, kuin niiden mihin syyttäjä oli vedonnut. Tämä ei ole perusteltua eikä syytesidonnaisuus sitä edes edellytä, sillä tuomioistuimen tulee viran puolesta tutkia teon oikeudellinen luonnehdinta.

Ratkaisusta KKO 2005:126 huomattiin, että tuomioistuimella on mahdollisuus tuomita vastaaja tuottamuksellisesta rikoksesta tahallista rikosta koskevan syytteen perusteella, mikäli teonkuvaus sallii liikkumavaran. Vastaavasti tuomioistuimella on mahdollisuus poiketa syyttäjän esittämästä teon törkeysasteesta teonkuvauksen sallimissa rajoissa, kuten oli ratkaisussa KKO 2015:67. Tämä tarkoittaa sitä, että syyttäjän esittämän teonkuvauksen tai tie-

²⁶⁶ Helenius 2021, s. 1058.

tyissä tilanteissa oikeudenkäyntiaineiston tulee sisältää tuottamuksellisen rikoksen tunnusmerkistön täyttävät oikeustositteet taikka esimerkiksi jokin kvalifiointiperuste. Myös lievemmästä teosta on mahdollista tuomita, jos teonkuvauksessa on tuotu esille jokin lievemmän tekemuodon tunnusmerkistön täyttävä seikka. Tuomioistuimella on joka tapauksessa informointivelvollisuus sovellettavista oikeussäännöksistä, jos se arvioi tekoa eri säännösten kautta kuin syyttäjä.²⁶⁷

Tutkimuksessa havaittiin, ettei tulkintalinjan lieventäminen kaikissa tilanteissa ole perusteltua. Näin on ollut esimerkiksi ratkaisussa KKO 2014:81, jossa oli kyse selkeästi kahdesta erillisestä sopimukseen liittyvästä vaiheesta – sopimuksen solmiminen ja sopimuksen voimassaolo. Tällaisissa tapauksissa oikeudenkäyntiaineistot voivat olla hyvin laajoja, jolloin vastaajan voi olla mahdotonta poimia aineistosta sellaiset merkitykselliset seikat, jotka tuomioistuin saattaa huomioida. Toisaalta tapauksessa sopimuksen voimassaoloa koskevat seikat ovat käyneet ilmi oikeudenkäyntiaineistosta. Tuomioistuimella olisi myös ollut mahdollisuus kiinnittää vastaajan huomio seikkoihin, jotka se aikoo huomioida ratkaisuharkinnassaan.

Tulkintalinjaa ei ole perusteltua lieventää myöskään tilanteissa, joissa edes oikeudenkäyntiaineistosta ei voida osoittaa tuomion perusteena olevaa seikkaa. Ratkaisussa KKO 2011:103 ei ollut missään merkkejä siitä, että tekopaikalla olisi ollut ketään toista, mutta tästä huolimatta hovioikeus oli tuominnut vastaajan osallisuudesta. Hovioikeus oli tehnyt tapauksessa omia johtopäätöksiä ilman selkeää näyttöä. Tällaiselle tuomioistuimen omalle päättelylle ja arvailulle ei ole perusteita.

Tutkimustulosten perusteella voidaan havaita, ettei ole olemassa yksiselitteistä vastausta siihen, milloin tulkintalinjaa on mahdollista lieventää. Mahdollisuudet siihen ovat esimerkiksi silloin, kun kyse on vastaajan itse esiin tuomista seikoista sekä joissakin muissa yksinkertaisissa tilanteissa. Tällöin ero syyttäjän teonkuvauksen ja tuomion perusteena olevien seikkojen välillä tulee kuitenkin olla pieni. On syytä korostaa, että jokaisessa esitetystä tilanteesta lievempi tulkintalinja edellyttää kontradiktoria periaatteen toteutumista täysimääräisesti.

Tutkimuksen tarkoituksena oli lisäksi selvittää, millaista materiaalista prosessinjohtoa tuomioistuin voi harjoittaa, jotta voidaan ehkäistä tiukasta syytesidonnaisuuden tulkintalinjasta

²⁶⁷ Virolainen – Launiala 2024, s. 208–216.

aiheutuvia ongelmia. Ratkaisusta KKO 2010:40 havaitaan, että syyttäjän tulee muutoksenhaussa vedota kaikkiin niihin vaatimuksiin, jotka halutaan muutoksenhaun kohteeksi. Tarvittaessa tuomioistuimen tulee prosessinjohtoon keinoin selvittää, onko syyttäjällä ollut tarkoitus vedota kärjäoikeudessa esitettyihin vaatimuksiin.

Tuomioistuimella ei ole lupaa selvittää juttuja yhdessä syyttäjän kanssa tai ohjeistaa oikeanlaisesta teonkuvauksesta. Tuomioistuin ei kuitenkaan voi jättäytyä kokonaan passiiviseksi, vaan siltä odotetaan tietyissä tilanteissa aktiivisia toimia. Rajanveto sallittujen ja kiellettyjen prosessinjohtotoimien välille on toisinaan haastavaa tehdä. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2017:7 oli kyse siitä, voiko tuomioistuin selvittää syyttäjän tarkoitusta esittää vaihtoehtoinen syyte. Ratkaisusta havaittiin, että merkitystä on sillä, onko oikeudenkäyntiaineiston perusteella selvää, että syyttäjän on ollut tarkoitus esittää vaihtoehtoinen syyte, mutta hän on sen jättänyt epähuomiossa tekemättä.

Laajempaan materiaaliseen prosessinjohtoon on suhtauduttu sallivammin silloin, kun jokin merkityksellinen seikka käy ilmi oikeudenkäyntiaineistosta, mutta syyttäjä ei ole siihen vedonnut.²⁶⁸ Tällaista kutsutaan lieväksi rikastavaksi prosessinjohtoksi. Merkitystä on siten sillä, onko jokin seikka ollut jo osana oikeudenkäyntiä vai onko kyseessä oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolinen seikka. Tuomioistuimen laajempaa materiaalista prosessinjohtoa voidaan perustella turhien muutoksenhakujen välttämiseksi sekä aineellisesti oikeiden ratkaisujen saavuttamisella vaarantamatta vastaajan oikeusturvaa.²⁶⁹

Lopuksi tutkimuksessa havaittiin, että syytteen tarkistamisella on merkittävä rooli syytesidonnaisuuden tiukasta tulkintalinjasta aiheutuvien ongelmien torjumisessa. Oikeus syytteen tarkistamiseen pohjautuu negatiiviselle oikeusvoimavaikutukselle.²⁷⁰ Mikäli oikeutta syytteen tarkistamiseen ei sallita, teon kannalta merkitykselliset oikeustositseikat voivat jäädä kokonaan rikosoikeudellisen arvioinnin ulkopuolelle. Näin ollen on perusteltua, että mitä tiukemmaksi syytesidonnaisuuden tulkintalinja kiristyy, sitä laajempi tulee olla syytteen tarkistamisoikeus.

²⁶⁸ Saramäki 2016, s. 747–748.

²⁶⁹ Saramäki 2016, s. 747–748.

²⁷⁰ Helenius 2021, s. 548–549.

Tuomioistuimella on tarvittaessa prosessinjohdollisin keinoin velvollisuus selvittää, onko syyttäjällä ollut tarkoituksena tarkistaa syytettään. Toisaalta jos tuomioistuin havaitsee oikeudenkäyntiaineistosta teon kannalta merkityksellisen seikan eikä syyttäjä ole siihen vedonnut, tuomioistuin voi kiinnittää syyttäjän huomion seikkaan. Näin olisi tullut toimia esimerkiksi ratkaisussa KKO 2014:81.

Lopuksi voidaan todeta, että syytesidonnaisuudella on keskeinen merkitys vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamisessa. Sen äärettömän tiukalle noudattamiselle ei kuitenkaan ole rationaalisia perusteita, sillä kuten tutkimuksessa havaittiin, vastaajan oikeusturva voidaan toteuttaa hieman lievemmilläkin otteella. Toisaalta tuomioistuimen materiaalisella prosessinjohdolla on mahdollista ehkäistä tiukasta syytesidonnaisuuden tulkinnasta aiheutuvia ongelmia. Näitä funktioita, siis lievempää tulkintalinjaa ja materiaalista prosessinjohtoa, voidaan toteuttaa myös yhdessä. Näin ollen ei ole tarpeen, eikä toisaalta edes mahdollista, määritellä yksiselitteisiä linjoja siihen, kuinka syytesidonnaisuutta tulee tulkita. Lopulta jää oikeuskäytännön varaan, muovautuuko syytesidonnaisuuden tulkintalinja lievempään suuntaan vai ei. Sen lieventämiselle voidaan kuitenkin esittää järkeviä perusteita.